

VÄRSKE RÕHK

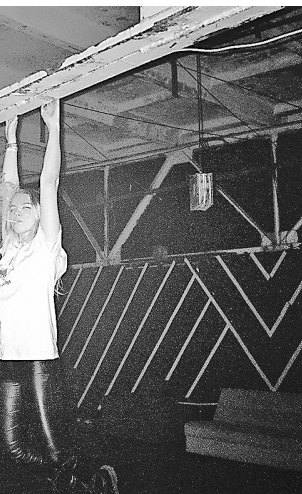
ELISABETH KAUKONEN

*

Nad tulevad oma pimedates paatides,
sõuavad sõjakisa saatel üle vee
minu naha kuldsete kallasteni,
minu ihu looklevate luideteni,
et rajada siia oma riik.
Luu ja loota,
väidelda ja vaielda,
kakelda kenade pindade,
mu vahu ja viljade pärast.
Et juua mu allikaist sõõme, nad tulevad,
tõrvikud käes, vaatavad üle kõik urud,
kus kasvab kuldpunaseid õunu,
löövad käed puusa, teiba maasse ja kisavad,
et su õunad ei kuulu sulle,
su pärlendavad pojad rinna all.
Nad tulevad sõjakisa saatel
ja kisuvad õunad kakeldes endale.
Mu keha ei suuda ennast kaitsta, ta läheb roiskuma
ja haiseb iga suutäiega,
mis tuksuvast lihast rebitakse,
ihus võrsuvatel õuntel
pole enam hingegei sees.
Nad tulevad pööriöö pimeduses
tulevad oma sõnu istutama
minu kätte ja kehasse,
minu mulda ja meeltesse.
Polegi muud teha kui läbi sõrmede vaadata
kiskumist-kärinat.
Siin ma elu edasi ei anna.

*

Seda paati pole tehtud linnuluust.
Selle sees on palehigipisaraid,
pikkade tundide käes
villi vihutud sõrmi.
Läksin läbi takjate,
läbi laane ja valusa võsa
paadi jaoks puitu tooma.
Saagisin ja silusin,
raksude rahus raiusin tüvikate tammede
ja pajude võrasid,
et voolida oma tillukest lootsikut.
Jugapuust tegin aerud, punapõllesid
ei häbenenud purjedeks panna.
Oma tillukest, aga tubli lootsikut
voolisin nii, et saepurusaba taga.
Värvisin ta võikarva,
lihvisin kaared ka siledaks,
et ta pinnal püsiks.
Loksu-loksu, paadike,
ära lase suurel lainel end kõikuma lüüa.
Seila välja igast sopamülkast,
roostikust ja rabast,
tunne jõgede tulva järele janu ja näita,
et sa ei ole
tehtud linnuluust.

*

Maa on must,
märg ja libe nagu kala külm kere,
öö tilgutab tiibadele täiskuukive,
katab elavaid ja surnuid oma
raske regiriimiga ja ühtäkki
pole minus enam midagi, mis poleks
sündinud temast.
Mu juustesse põimisid varesed pesa,
mu nahk on valge ja valguse pihud
panevad selle kooruma,
valgus on valus mu põsesarnadel.
Tume kleit kahiseb, kui üle külmunud juurte astun,
silmad kilamas kui ahnel linnul,
hundiluud ja sügelevad kihvad,
sõõrmed, mis tõmblevad verehimus,
otsides tormakalt voolavat, tuksuvat.

Palavikus on saanud minust elajas,
kes lunib liha,
kuid kardab omaenese südant.
Seda, mis seal kratsib ja kiheleb,
mis tahab end lahti rebida mu ihust,
lauldes oma lugusid
ööd ja päevad läbi.
Ma jooksin paljajalu selle sünge hääle eest ära
öö avatud kätesse,
aeglaselt ja hirmunult,
püüdsin uinutada seda, mis
minust tegi üksiku ulguja,
pagulase pimedusse,
et iial ei saaks vabaks veenides vohav,
südames siputav
salalind.

*

Mina ei taha olla see piiga,
peenepihaline linalakk-neid Saaremaa valsist,
kellegi loopida ja lennutada
seal laupäevaõhtuste kaskede süles.
Tahan ise huultega suudelda taevast,
siduda pastlapaelad kinni
ja minna heinamaalt eemale metsa,
ööbikuid otsima.

Mina ei taha heliseva häälega
naerda üle kadakate,
tahan naerda läbi leekide, kui
halud praksuvad riidal,
sakrus punupats lohakalt üle õla
ja nõgesekublastes käed
kuupaistet kallistamas.

Mina ei taha olla
naine Kirde saia pakilt,
soe ja rahulolev,
pakkumas prisketele isamaa poegadele alati
lahkust ja leiba.

Mina ei taha õitseda
kaua ja kelmikalt kui nurmenukk,
tahan ohakana hooletuid sääremarju torkida,
tahan valjusti ja vihmaselt
äratada unesolijaid.

Mina ei taha tähemõrsjaks,
olen ööhulkuri tütar,
neiu nooruke, justkui roosinõelake
hundisilmade
ja mererindadega,
määrin su moka peale mürgimett, kui mulle
truudust murrad.

Üles-alla juuksed valla,
põsed punased kui põlev pisuhänd.

Mina ei taha kivisid kanda,
tedremunast tulnud linnuõlad

raskuse all lösakil.
Parem pühin pisarad põlle sisse
ja välguna raksatan tunded tuhaks.

MARYLIIS TEINFELDT

MÄLESTUSTE MAASTIKUD

Kõnnin tee otsa. Pööran ümber, et tagasi minna, aga näen, kuidas rästik ühest teeservast teise roomab. Hakkan nutma ja isa järele hüüdma. Ta tuleb koos labidaga. Rästik valatakse garaaži vundamenti õnne märgiks.

Kui proovisin rattaga lõigata, et tund aega varem koju saada. Siis lõppes see sellega, et kõndisin, ratas käe kõrval, jäises puusakõrguses vees.

Suurte lautade taha, põllu keskele on maa alla kaevatud onn, kus isa lapsena ühest oma kollasest kummikust ilma jäi.

Vanaema ja vanaisaga kuumas rannas, kaasas kaks potti. Üks on pissimiseks ja teises on mannavaht.

See varakevadine pärastlõuna, kui käisime emaga metsast kuuski maja ette istutamiseks kaevamas ja peale mida ma rongile tormasin. Õhk oli metsas kuldne. Ma olin esimest korda armunud. Poissi, kellega ma sel öhtul alles esimest korda kohtuma läksin.

Kui Riia kesklinnas kukkusin ja üks vene mees mind läbi sõimas.

Suurest vihast läksin aeda kompostihunnikusse mulda kaevama. Ma ei mäleta enam, miks ma kuri olin. Muld aga oli ilus, rikkalik ja parajalt tõkatmust.

Kõik need südasuvised korrad, mil karjudes ümber maja olen jooksnud, sest üks mesilane on mu juustesse takerdunud.

Sõitsime mootorrattaga, mina õega küljekorvis. Võristasime läbi prügimäe-tee, kus peatusime korra, et nartsisse korjata. Lilled viisin järgmisel päeval

õpetajale. Mul oli piinlik tunnistada, et ma polnud neid korjanud mitte oma aiast, vaid Tapa prügimäele viivalt teelt. Üks vene tüdruk pinnis mind, kuni murdusin. Lilled kaotasid sel hetkel oma ilu. Ma ei vaadanud enam kordagi nende poole.

A näitab mulle Google Mapsist oma kodukohta. Ta seletab, kus ja kuidas nad pagariärist sai varastasid, millist teed pidi jooksid, millise maja nurgal seisatasid. Ta otsib mulle üles vanaema maja, vanaisa maja ja kivihunniku, kus elas 14 kassi.

Sõitsime pimeduses Aaspere-vanaema juurest koju ja isa ajas jänese alla. Vaatan autoaknast, kuidas isa jänese pagasiruumi tõstab, ja pärast on ta hästi tasa.

Vanaema juurde sõites on üks väike ja ümar, aga siiski piisavalt järsk sild. Märk ütleb küll, et enne selle ületamist tuleb kiirust vähendada, aga isa ei tee seda kunagi. Ta teab, et meile meeldib sillalt üle sõites peadega õrnalt vastu lage koksata ja siis pepuli potsatada. Saame ka teist kaudu vanaema juurde sõita, aga sellisel juhul me justkui polekski vanaema juures käinud.

Kui mu vend kiriku ees pissis. Kirjutasin sellest luuletuse:

*Ta pissib
kiriku ees
põõsastes*

Leian Peipsi rannast kaldale uhutud nätsupaki. Võtan selle liivalt ja panen suhu. Vesi on nätsu krobelseks pühkinud.

See on vist üks esimesi mälestusi üldse: kõnnin vanaisaga garaazidest läbi lepavõsa lauda juurde. Ta näitab mulle karukella. Ilm on kevadine ja soe. Karukellad on mulle lõuani. Kui suureks saan, avastan, et vanaisa näitas mulle karukella asemel ojamõõla.

Kui rattaga kukkusin ja postiljon mind ei aidanud.

Sõidame emaga ratastel koju. Ema otsustab lõigata läbi karjääritee. Peame tee ületamiseks karjusetraadi alt läbi minema. Küsin emalt, kas vool on

sees. Ta ütleb, et prooviksin järele. Kramplik nelja-aastane sirutab käe traadi poole ja haarab sellest tugevasti kinni. Vool oli sees. Siiani mõtlen, miks ema nii julm oli.

Öösel autoga vanaema juurest koju sõites näeme, kuidas põllud silmapiiril laiudes põlevad. Isa on roolis ega ütle midagi.

Telgime kahe sõbrannaga veidike majast eemal. Mängime kaarte ja öö katab maad. Ühel hetkel kuuleme kedagi ümber telgi hulkumas ja kähisemas. Hirm poeb naha vahele. Nutame ja kallistame kägaras. Magame selle hirmsa öö pissistel tekkidel, sest tüdrukutel tekkis suurest hirmust häda. Proovisime küll krõpsupakki pissida, aga see läks katki.

Jõulud, paar aastat tagasi. Sõitsime öhtul surnuaialt koju, majaesine väli-lamp valgustamas ühtlast kurba murulappi.

Kõndisin Kristiine keskusest paljajalu Tõnismäe poole. Esimese saja sammuga said tallad mustaks. Mitu päeva ei saanud ma neid puhtaks.

Ema küpsetab viineripirukaid. Küsin talt üht Rakvere viinerit, ent ta ei anna. Saan pahaseks ja luban endale, et nüüd on aeg tädi Marju juurde kolida. Võtan paar asja oma Pipi kotti ja hakkam Tapa poole sammuma. Olenemata sellest, et olin viiene, oleksin – traksipükstes, soojas kevades naeratades – peaaegu Tapani jõudnud, kui üks auto poleks minu kõrval peatunud. Isa, vanaisa ja keegi kolmas olid juhtumisi linnast koju sõitmas, kui nägid oma tüdruklapselast maanteel sihikindlalt tatsamas. Mäletan ainult seda, kui nad autost välja astusid. Vanaisa võttis korra päikseprillid eest ja kissitas.

Muhu. Jaanipäev. Istume L-iga sillal ja vaatame uduga kattuvat merd. Samal ajal, kui suudleme, sõidab kastiauto mööda. Kastitais sõidulisi plaksutavad ja hõikavad meile: „Kibe!”

Vanaema räägitud lugu, kus ta metsas rästiku peale pissis.

Kuldkollane Peipsi järv, kuhu ma kord uppusin ja kust vanaisa mind päästma tuli.

Lähen A-ga tülli. Me ei lepigi ära, sest nädal hiljem kuulen, et ta on endale haiget teinud ja teda ei ole enam. Ta elas ühe ilusa noore kasemetsa lähedal. Seal on pikk roheline lopsakas rohi ja sirged peenikesed kased. Ma ei saa seda kujutluspilti peast välja, et ta tegi seda seal kasesalus. Miski justkui ripuks seal siiani.

Käime külas sugulastel, keda nüüdseks enam ei ole. Seal pimedas tubade rägistikus istub voodil surev naine. Köögis on muldpõrand.

Näen unes, kuidas lendan üle Tallinna ülikooli, taamal on üksnes suur hall ja kivid.

Sõidame Ungari piiri ääres läbi romade küla. Meie auto ette veeretatakse mäenõlvalt kivilahmakaid. Vasakul on hallidest tellistest kortermajade kompleksid, kus pole ühtegi akent, ust, kardinat. Välisuks on ümar koopa-suuline avaus telliskiviseinas. Majade vahel laiub kuid viimata jäänud prügi.

Sõidan P-ga randa. Tuleme rongilt maha ja kõnnime tasa läbi männimetsa mereni. Räägime lihtsatest asjadest. Ta käib ujumas. Ma voolin märjast liivast poolemeetrisest läbimõõduga suure kera. Ilm on kergelt pilvine, vaikne, tasa, hall ja hell ja seisev. Täpselt nagu meie suhe.

Suudleme mitu tundi pargis, sest me ei saa kummagi poole edasi minna. Õudselt tahaks. Mul on ükskõik, mida möödaminevad inimesed arvavad.

P-ga tunnen alati lootust ja lootusetust. Istume õhtupooliku Kaņepeses. Ta räägib mulle, et sõprade vahel on armastusel alati võimalus. Hüvasti jättes lõkendab süda mu sees nii, et sunnib mind jooksmas. Jooksen suurest ahastusest, lootusest ja armastusest koju. Ma ei ole aastaid niimoodi jooksnud.

Kell on kolm öösel. Tellin talle takso. Kiigun tossuäärtel. Vaatame teineteist kohmetult. Meie naeratustes kumab ükskõiksus. Jälle vist kipitab mu hingel see lootusetunne. Asfaldis peegelduvad Krišjāņa Valdemāra iela linnatuled. Uduvihm võbeleb õhus.

Sõidan viiendal augustil Tallinnast lennukiga Portugali. Näen lennukiaknast kaheksakümne viie aastast tantsupidu.

Telkisime L-i, E ja B-ga lumises detsembrikuus Tapa linna peaväljakul kuuse kõrval. Panime sinise telgi püsti, sõime kananagitsaid ning seejärel panime telgi taas kokku.

Kõnnime meres. Astume kivilt kivile ja lükkame varbad lainekurrutatud liiva. Näen kuidas M võtab kaelast hõbeketil rippuvad sõrmused ja puistab need kellegagi hüvasti jättes merre.

Jalutame A-ga läbi metsa. Terve mets on täis päikest ja seeni. Satelliidipiltidelt on näha, et mets on täis suuri mitmesajameetriseid täiuslikke lageraieringe.

Parasjagu rekonstrueeritakse Kopli trammiliine. Pean seetõttu jala linna kõndima. Kuna suvi rõkkab, päike naeratab, panen ninale tavaliste prillide asemel päikseprillid. Mu südames on kurbus, mistõttu sobivad need mu nutetud silmade ette hästi. Minu elukaaslane ei ole juba mitu ööd koju tulnud. Proovin ahmida suvist elurõõmu ja mõtted eemale saada. Näen taamal, kuidas mulle lähenevad kaks ratturit. Kuna mu nägemine on prillideta kehv, siis tajun üksnes kahte kiiresti liikuvat udukogu. Liigun mina ja liiguvad nemad. Ühtäkki võtavad nad kätest kinni, sõidavad minust kahelt poolt mööda, ülestõstetud käed õhus, mina nende vahel, ja ma saan aru, et üks neist oli minu kadumaläinud armsam ja teine tema uus.

Käisin Ida-Tallinna haiglas aborti tegemas. Mitu päeva pärast seda näen end kõrges loksuvas heinas vaikselt kõndimas. Pea kohal kokku löövad pruunid nõtked taimed kohisevad. Võiksin vanduda, et samal ajal kõnnin ka aina kõrgenevas vees.

Isa lapsepõlveunenägu, milles ta kirjeldas oma tulevast kodu suure laiuva majaesise tulbipõlluga.

Riias on üks kortermaja, mis mind esimest korda linnas käies tõmbas kui magnet. Selles on midagi. Palju aastaid hiljem leian end enesele üllatuslikult Riias elamast. Terve seal oldud aja vältel ei leia ma seda maja üles. Kardan, et see on lammutatud. Ta oli verstakivi minu kasvamisloos, Riia ja Läti armastamises. See maja muutis lõpuks kõik. Oma viimasel Riia päeva õhtul kõnnin A-ga sihitult ringi. Lähme meie lemmikbaarist mööda natuke teist rada pidi kui tavaliselt ning avastan, et minu maja oli terve see aeg olnud

baari kõrval. Olin vahtinud selle krobelist seina sadu õhtuid, toetanud selga, otsinud varju või sooja. Alles viimasel korral sain aru, kus ma kõik need korrad käinud olin.

Viimane päev Tartus, enne kui tundmatusse kaugusesse lendan. On Kirikute Öö. Võtan Rääbu sülle ja lähme välja. Kõnnime mööda pikki treppe Pauluse kiriku torni, kass kätel. Pärast istume Tiigi pargis purskkaevu äärel. L teeb minust ja Rääbust pilti. Taevas on selge ja ergas. Palju on vaikust, ruumi, pargitulede kuma ja hiiliva suve sääski.

JANIKA LÄÄNEMETS

*

kiilide rasked läbipaistvad tiivad
lõikavad õhku
pesu nõõril lööb laperdama
juba sajabki
piisad on suured kui kivid
taovad õlad siniseks
vajume käpuli
tiigi äärde savisesse mutta
tuul pöörab põhja
vihm uhub meilt riided
peksab meid pisikesteks tükkideks
pudeneme vette
uuteks kiilivastseteks

*

vajun silmili jõemutta
kasvan kuupaisteta öödel
kõrkjaid ja tigused täis
seal, kus oli varem süda
krooksuvad konnad
mälu lahustub aeglaselt
jahedas vees
seguneb vetikate ja liivaga
ainult tükike kibedust
jääb allavoolu rändama
seilab angerja seljas
kaugele merre
teispoole ookeani
kuni kulub läbipaistvaks
ja aurustub
hajub kollaseks uduks
bermuda kolmnurga kohal

puhastustuli

kammin söestunud sõrmedega
su tähesajust märgi juukseid
öö me ümber aurab
tunnen, kuidas uni
su kopsudes põletab
pragundab mu nahka
ootame vaikides
noorkuu laskumist
koitu ja kastet
mis kustutaks
tule me palgeilt ja pihkudest
jätaks järele
puhtad ja puhanud kehad

*

iga putukahammustus on
üks punasega märgitud päev
mu nahale trükitud kalendris
kolm kuud nädalavahetusi
su lapsepõlvekodu lähistel
võikollaste seintega suvilas

kratsin end ja meenutan
kõiki paranenud ja paranemata
öid, õhtuid ja hommikuid
juunikuu vihma ja valgust
juulikuist kuuma ja äikest
augusti lõhnu ja vaikust

vaatan oma katkisi jalgu
ja mõtlen ennast tagasi
kinnikasvanud tiigi kaldale
või unarul vaarikamaale
sinu kõrvale verandatrepile
köögilaua taha ja voodisse

päikesetõus

istusime
sinu vana
korterirõdul
ja sa võtsid
õrnalt mu
vasaku käe
ja hammustasid
väikese sõrme
ühe ampsuga
küljest
neelasid veel
alla ka
et arstid seda
tagasi ömmelda
ei saaks
verd muudkui
lahmas
aga meie
ei lasknud
end häirida
istusime
sinu vana
korterirõdul
ja vaatasime
kuidas sarlak-
punane päike
üle katuste
taevasse kerkis

TIINA VEIKAT

EXPRESSUS

Ajan taga kaduvust. Igavikku ja kaduvust.

Kas mitte me kõik ei seisa samas järjekorras?

Muide, kas tuleb tuttav ette: *aga inimese süda on raske kaduvusest ja tühjusest?*

Olgu, Anton, aga vaata, seda viimast saab täita mingit masti ühikutega. Aga kaduvus? Kuhu sahtlisse seda toppida saab ... On see meeoleolu. Neurootiku lemmik liivakast – kuskil tõelise ja mittetõelise ühisesikus. Madalrõhkkonna kohustuslik žest. Sõnatu ümbrik kahetsustega ladestunud olevikust. Minnalaskmise iha. Endast möödavurava rongi silmitsemine liikumatult perroonilt.

Võib-olla see polegi nii paha. Seal perroonil seismine. See enda kokkuvõtmine, jõukogumine, ümberlülitamine. Võib-olla see tunne, et miski oluline läheb mööda, on ekslik. Nagu need süümepiinadki. Mis ilmselt õpitud, mitte inertsist sisse ömmeldud.

Kombinatsioon igavikust ja kaduvusest ladestub kiheleva tõmbena, mis aktiveerub alati enne maale sõitmist ja sõidu ajal. Bussijaamas tõlda oodates tead, et retk on veel ees. Et avantüür ei ole veel alanud. Ent vaimusilmas juba, vaimusilmas, näed end jõudmas sihtpunkti, kus sugulased või sõbrad-tuttavad sind lillede ja kallistustega vastu võtavad. Ühendkoori saatel, eks ole. Nii ülev. Nii armas. Ehkki tihtipeale astud bussist maaõhku lihtsas üksinduses. Ühendkoori kajata, saateta, õukonnata. Niisama uhkelt. Sa oled päral. Korraks oled taas kohale jõudnud. Kuhugi konkreetseesse kohta. Mingisse punkti. Sa oled vaiksest rõõmust puhevil. Ega ometi keegi ümberringi ei märganud.

Jah, Albert, muidugi on aeg üksnes illusioon. Ma tean, sulle meeldib ääremärkusi lisada.

Aga oota nüüd, sa oled veel hetkes. Veel oled siin. Reis on ees. Kujutlusvõime ei ole sisse lülitatud. Pistik pole üles leitud. Kuigi pisik on juba murdnud end su sisse. Ootuse elevus ringleb veenides, varvas tatsub reisi taktis. Pilk uurib potentsiaalseid kaaskondlasi, kes end kaarikusse koos sinuga ära peavad mahutama. Sa uurid neid ja mõtled endamisi, kelle juurde ja mida need seltsilised tegema lähevad. Vaimusilmas juba rehkendad, mida nad bussis tegema hakkavad – kes võtab kotist raamatu, kes kuulab muusikat või räägib valjusti telefoniga peaaegu kogu sõidu või

kes hoopis plöksutab läbi kõikvõimalikud filmid ekraanil, et lõpuks raske ohkega leida, et tegelikult neist ükski tõeliselt ei ahvatlegi. Siiski. Siiski. Nad võivad alati kõige lihtsama ja imetabasemaga rahulduda ja üksnes aknast välja vaadata. Kirglikult ja jäägitult.

Elu ilu. Eks ole? Sa oled selles luksuslikus tõllas, kus eri ajaveetmisvahendid on sinu palge ette kirglikult välja laotud. Kuid alati uut ja alati teistsugust otsivana leiad sa samas, *quand même*¹, peaaegu iga kord, et see tabamatu ja kättesaamatu on nimme too säbruline rohekardin, mis jookseb aknast mitme tunni jooksul sujuvalt mööda. Ja mida sa kunagi tegelikult kätte haarata ei saa. See on seesama, mida sa kurb-rõõmsalt igatsedki püüda. Näpuga viidatav Kättesaamatus. See näitab end sulle, et tekitada isu, passides ise kannatlikult klaasi taga. Uhkes Kättesaamatuses. Imetledes sinu unelevaid ja näljaseid silmi.

*

See retk on soliidse avantüüri mõõtmetega. Igasuguseid seiklusi võiks põhimõtteliselt ette tulla. Samas jäävad sind siiski närima hoopis praktilised ja tõenäolised mured. Peaasi, et kes iganes sinu istme ette end istutab, ei lase sõidu ajal oma tooli sulle peale. See on jah peamine. Ja kui seda nüüd ei juhtu, läheb kõik lepase reega.

Oi, ja nüüd saab peale minna. Nüüd saab tõesti peale. Kodinad kokku ja aste, aste, aste, veel üks. Naerata piletikontroll. Koht see ja see. Head reisi, sina, õnnelik, „Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage”².

Tõesti, head reisi. Jäägem terveks.

Sättimine.

Hingetõmme.

Nüüd võib unistada. Vaikselt ümiseda rahulolus ja uneleda. Juba mitu-mitu-mitu korda oleks võinud valge papri ja pastaka välja võtta (või seda tegema pidanud), kuid nagu keegi, kes armastab iseenda valu, ei tee me seda. Laseme teadlikult keele ja meelega sähvatustel mööda libiseda. End mitte ankurdada. Sest mulle meeldib korjata ja püüda, aga sama palju ka masohhistlikult uitama lasta. Liigne korjamine võib teha rohkem head kui halba. Võib kujuneda meele ja keele orjaks. Ja see ei ole mitte fantast.

1 Kõige kiuste (pr).

2 Õnnelik nagu Odüsseus, kel seljataga uhke reis. – Joachim du Bellay

*

Parasjagu käib veel viimane kohmitsemine. Viimane siblimine. Viimane gümnastika. Mootor käivitub. Kohe hüppavad sisse täpselt viimasele minutilise rihtinud reisikaaslased. Hurraa, nad siiski jõudsid. Hingelduste ja õndsahahuloluilmega võtavad nad platsi sisse. Uks sulgub. Avantüür algab.

Ja ei loe midagi, et ilmed ümberringi mornid. Tean, et anatoomia katte all kõik siiski rõõmustavad, suuremal või väiksemal määral. Sest kõik on alles ees.

Läheb nõks, enne kui suudan otsustada, mida edasi teha. Muusika kuulamine on alati hea variant. Aga kuidas õiget meeleolu hetkega tabada, eks ole? See võib ju tantsiskleda servast serva, voolata ühest äärmusest teise, ujuda meeleheitlikult 2WEI instrumentaalplahvatuse ja Ludovico Einaudi lüürika vahel. Kirjutamisest ei tea ... vist ikka ei tule välja. Resultaat oleks liiga konarlik. *Bloc-notes* on küll kaasas. Nagu selsamusel 1920ndate Eesti kunstnikul, kes Pariisi uusi tuuli hingama ja püüdma läks. Märkmik alati kaasas. Laikmaa vist. Aga pliiats on otsustanud end kuskile kotti kraatrisse ära kaotada. Meelehärm on 50 : 50. Tühja temaga.

Lugemisega teen algust natukese aja pärast. Hetk on selleks veel liig pidulik. Peab laagerduma. Konserve on alati hea süüa siis, kui nad nagu võluvael sahvrikappidest sülle potsatavad ja su üllatunud nägu nähes üleolevalt kihistavad.

*

Vurame, vurame, vurame.

On aega. Väljavenitatud sekundeid, minuteid, tundegi. Kus kõik on võimalik.

Endiselt ootan plahvatust. Ootan Seda eesti naiskirjanikku. Ootan Seda Kirket, kes kirjutaks ilustamata, mitmemustriliselt ning eepiliselt naistest ja meestest. Võib-olla rohkem naistest. Mehed on naistest juba piisavalt *klassikat* kirjutanud ja need kirjeldused ajavad haigutama. Üldiselt. See ei ole kindaheitmine (või siiski?), üksnes tähelepanek. Ühetaolisus kerkib esile näiteks naiskarakterites, kes mehes kui elupartneris jumalikku täiuslikkust ja igaviku lohutusepakkujat otsivad. Eriti kui neid järjest lugeda. Nende mustvalgelisuse tõttu. Lõpetasin äsja Fitzgeraldi raamatu „Sume on öö”. Eeterlik kulgemine, ja loomulikult ei saa me muuta kõrgklassi

püha elu, mis koosneb mitte millegi tegemisest, aga nende elude aktiveerimata jätmine torkab iseäranis trööstitult silma. Külluse paradoks: paljude asjade seast on valida, ent kord juba proovitu pole enam huvitav, sest petlik mulje, et nõnda paljude asjade omamine ei vii meid *ad infinitum* alati sama enesetunde juurde välja, ilmub ühel hetkel alati pinnale, ükskõik kui sügavale me seda ka suruda püüame.

Samaväärne on meie totter ja jonnakas retooriline küsimus keset tavaliselt ebameeldivat argumenti või konflikti, kus me suure tõena lajatame: aga miks ma peaksin? Kui kurbnaljakas! Ainus konstruktiivne vastus sellele appikarjele saab olla igavesti korduv: sest ma saan!

Lõpuks on nii, et mõelda ja mõlgutada võib, saab ja peab surmatun-nini. Aga kui mitte midagi sellest kupli all küpsetatust iseenda kahe käega füüsilisse maailma teadlikult ja eesmärgipäraselt voolima ei hakata, pole neist vaikuses praetud ja kuumutatud ideedest tolku. Sest eksperimendilaborisse need kuplialustena ju ei jõua. *Quod erat probandum*.³

See Kirke ei saa olla barokselt *fragile*, keda muudkui vaasi topitakse. Kes siis sinna ära mahub. Milleks see mõttetu korsett? Seda on proovitud juba nii mitu korda. Dekoratiivillusioonidest läbikahlamine võtab liigselt aega. Taraga piiritlemine ei aita ühtegi loovat vaimu, tõestuseks on Virginia Woolf, Sylvia Plath, Sanmao, Anne Sexton. Seda Kirket ma ootan, sest praegu pole veel märganud. Kas me ei ole ikka veel valmis, ikka veel pole küps? See võiks olla Kitzbergi-Mihkelsoni-Krossi-Soometsa-Kivirähki mikstuur. Või hoopis vastand. Miski tulivärk või küpse vesipüks. Või hoopis karastav hoovus, jääpurikas. Tean. Ma küsin palju. Jah. Küsin. Aga seda oleks vaja, tunnen. Seda oleks tõesti vaja. Meie mütoloogia ainult võidaks. Ja keel. Keel võidaks ka. Rääkimata rakursist ja vaatepunktist. Palun üks väike *coup de grâce*.⁴

Niikaua otsin mujalt lohutust.

Rebitud ja määrdunud lehtedelt. Kus vibreerib elu. Taskutest ja unustatud kirjutuslauasahtlitest, kus vedelevad kooldunud *bloc-notes*'i lehekused elumärkustega. Väiksed Tšehhovi riismed. Kalligraafia Hannah Arendtilt, Gertrud Steinilt, Toni Morrisonilt, Alice Walkerilt. Hélène Cixous'lt.

3 Mida oligi tarvis tõestada (lad).

4 Surmahoop (pr).

*

Mõnikord on põues selline naljakas tunne. Et pilet sai ostetud intiimsele klaverikontserdile. Aga ettekandele tuuakse hoopis sümfooniat.

Ühesõnaga on üllatus. Ja üldse mitte tingimata halb.

*

Kui päris aus olla, muudkui vaatan ja vaatan end ümbritsevat ja selles liikuvaid elunatukesi ja küsin enda käest, miks nii palju enesestmõista suhtumist ja puhast laiskust ringi liugleb. Või ülespuhutud õhku. Kellele see süsihappegaas? Misjaoks?

Töötades aastaid giidina, olen näinud nii mõndki huvitavat, turtsuvat ja tuld pritsivat turisti. Kahjuks ka bussijuhte. Neid on suurepäraseid. On suurepäraseid ja fenomenaalseid nagu ikka igas liigis, keelerühmas, usus jne. Aga on ka neid, kellega isegi 3 h kokkupuude jätab suhu veel halvema maigu kui fanaatikuga pseudodebati pidamine. Mõlemad on füüsiliselt kurnavad ja väsitavad ning mõlema puhul on ainuõigus üksnes neil. Loomulikult.

Stseen elust ja õppetund:

Hiljutine uskumatu juhtum, mida püüan ikkagi huumoriga võtta, toimus pärast lühikest tuuri, mille jooksul bussijuht viis grupi sadamast Toompeale, pani seal 7 min hiljem maha ja naasis Mere pst-le, et grupp 3 minutiga sadamasse viia. Kui turistid olid sadamas maha hüpanud ja aidaa hüüdnud, tundis bussijuht visa hingena end nõnda solvatud sellest, et giid ehk mina ei olnud jaganud häärasega oma töö vilju (jootraha). Mul võttis kärkimise ajal paar minutit, et mõista, milles asi, sest jutt oli läbi võilillede ja nõgeste. Sest loomulikult viitas oraator-juht sellele mõistukõne kaudu. Kõige räigem moment minu jaoks saabus hetkel, kui tuli osatus, et ma võiksin vanuse poolest härra tütar olla ja peaksin põhimõtteliselt seisma madalamal kui muru.

Olin hämmingus. Esiteks matslikust kadedusest ja teiseks vanema inimese toorest ülbusest.

Oi, kas tõesti?

Kas see on mingi argument? Öelda, et võiksin vanuse poolest olla sulle see ja teine?

Absurdne. Vaidlus emotsionaalselt „löödud” vanamehega ei olnud mul sel päeval ajakavasse kirja pandud, mistõttu sellesse närvikiude investeerida ei kavatsenud. Kuulasin rahulikult, mõeldes ise viies võõrkeeles tiitlitele, millega härrast peas dekoreerisin. Küll aga soovin üles tähendada selle anekdootliku mõistukõne-moraali, et valgustada seda suurepäraselt Eesti ühiskonda, kuhu olen loteriivõiduna sündinud ja kus inimesel / halval tujul / keerulisel loomul väga lihtsalt üle huulte tulev diskrimineerimine on midagi sellist, mida oma surmatunnini ma välja kannatada ei kavatse, sest:

- a. mina olen Tiina. Mitte keegi ei leia minu silmis armu, kui vaidluses edastatud argument viitab minu vanusele, mis peaks justkui tõestama, et ma üksi nooruse pärast peaksin endast vanemale andma õiguse mind solvata. Tibu, jääb ära;
- b. veel kord. Mina olen Tiina. Mind ei huvita, et sina ei ole oma bussijuhipalgaga rahul. Töö ei vasta ootustele? Vaheta see siis välja. Kuidas mina asjasse puutun? Mina teenin jootraha välja 3 h *non-stop*-rääkimise, hea tuju ülalhoidmise ja näitlemisega. Ma teen füüsiliselt ja vaimselt aktiivset tööd. Aga sina? Peale nende 10 minuti? Miks sa nii laisk oled? Vaata peeglisse, tibu;
- c. mind ei huvita, et oli aeg meie unelmlikul isamaal, kui isad keelasid, poosid ja lasid ja kellelgi teisel (loe: naisisikutel) sõnaõigust ei olnud. See oli siis, kui naistele ei antud eelarvamuslikult õigust demonstreerida oma intellektuaalseid püüdlusi, ärgitada end arendama, vastu vaielda, enda positsioonilt rääkida. Tibu, ma räägin 5 võõrkeelt, olen õppinud 4 eriala, täiendanud 10 aastat õpetajana oma kannatlikkust, huumorimeelt, malbust ja sinu õnneks, tibu, ka konfliktipsühholoogiat. Ja pärast kõike seda tööd, mis ma olen iseendaga teinud, pean pealt vaatama ja taluma sinu ebadžentelmenlikku sigadust? See, et sina oled minu surnud isa vanune, ei anna sulle mingit õigust letti lüüa oma väärikas iga, iseäranis, kui sa pole osanud sellega midagi mõistlikku teha (nt tööd iseenda natuuri kallal) peale väikluse võtta teiste kallal. Ma vaatan ja haletsen sind ja mõtlen kõigile neile, keda sa esindad: kui huvitav, et meie 1,3-miljoniline elanikkond võib endale lubada sellist võhiklikku hoolimatust, ülbust, matslikkust ja pimedat viha ühelt inimeselt teisele;

- d. mõtle nüüd korra rahulikult ja ütle mulle päris-päris ausalt: kas sa oleksid sama stseeni korraldanud, kui oleksin meesterahvas? Kas sa oleksid julgenud?
- e. kui vastus on jah, siis ma tunnen sulle kaasa raudpagasina aastate jooksul kogutud sapi pärast ja ütlen: kunagi pole liiga hilja ellusuhetumist muuta. Kui vastus on ei, siis sa oled suurepäraselt ja mustvalgelt tõestanud, miks meie ühiskond ei väärtusta naistööjõudu, kellele meie ühiskond kukuks kokku;
- f. kui püüaksid ritta sättida tööd, mida statistiliselt teevad naised kõige enam, siis leiaksid – nagu minagi –, et suurem osa neist on tugevasti seotud motiveerimise, toetuse, lohutuse ja sümpaati edastamisega kõrvalseisjale: õpetajad, giidid, kasvatajad, sotsiaaltöötajad, meditsiiniõed, arstid. Võib-olla sa siis ka nõustud, et peaks tüdrukuidki maast madalast kasvatama *macho*-kultuuris sitketeks ellujääjateks, kes võiks kõigilt ettejuhtuvatelt naha ilma igasuguste süümepiinadeta koorida. Aga siis sa võib-olla – peitundes taas võltsvagaduse ning kõva eetika ja moraalijumaluse selja taha – kritiseeriksid jälle neid „õudseid” naisolevusi ja nimetaksid neid isekaks. Kas sa ei näe selles kõiges naeruväärsust? Itsitavat silmakirjalikkust?
- g. võib-olla, kui pistaksime pea läbi nende võrkstruktuuride ning vaataksime meigita ja vabandusteta peeglisse, ühiskonna kulunud kangasse, mõistaksime, et need nn moraali lugejad talluvad jalga dega selsamal juba ammu pudeneval pärgamentvaibal, mida sunnivad küürakil naisi igal hommikul ja öhtul endi järelt koristama. Aga sina tahad rääkida moraalist? Eetikast?
- h. mina olen Tiina. Ma ei ole väike plika, keda 50 ja rohkemat aastat turjal kandvad mehed enda äranägemise järgi verbaalselt nüpeldavad. Ma ei ole teinud sulle, tibu, haiget, sest tahtlik valutegemine ei anna kunagi eeldatud rahuldust (me üksnes kinnitame seda enda lohutuseks ja vabanduseks), ning verbaalne sõim ajab mu oksele;
- i. kas kokkuvõte on siis, et kõik Tiinad, patriarhaadikeskuste kritiseerijad, peaksid jooksma eksiili, et kõik turtsusapised Bussijuhid saaksid elada oma roosat õnnelikku vihaelu? Võib-olla oled harjunud, et sulle vastu ei räägita, aga ei maksa oodata, et kõrvalseisev teise soo esindaja ei oska lahmivaid rusikaid pareerida. Oskab küll. Näiteks avaliku hukkamisega. Ma loodan, et järgmine kord

sa mõtled, enne kui midagi ütled. See, et ma 50 aastat tagasi sulle vastu ei vaieldud, ei tähenda, et ma seda praegu ei tee, tibu.

Kas sa ei ole väsinud?

Puhkame natuke.

★

Ma tean, ma tean. Ülemõtlemine. Üleanalüüsimine. Liigsus. Liigsus. Liigsus. See on see tunne, mis kisub meid seest aeglaselt tükkideks, vaadates näiteks mustuse ja rasvaga kaetud valgeid uksi, mõeldes, et juba jälle peaks neid valge värviga üle võõpama, et keegi ometi ei näeks ega mõtleks, et siin kodus ei koristata ega hoolita puhtusest. Ja siis see uskumatu hetk, kui tuleb keegi ja sõnagi ütlemata võtab seebitüki ja veeämbri ning hakkab vaikides uksi hõõruma. Ja ennäe: vale värv hakkab taas särama, sest oh imede ime, mustust on võimalik ka välja hõõruda.

★

Huvitavad inimesed on tagasihoidlikud, alandlikkust (mitte pseudoalandlikkust) harjutanud helbed. Inimesed, kes mõistavad vigade paranduste olulisust. Teenindussektoris mittetöötavatel inimestel läheb elus, *d'après moi*⁵, palju kaotsi. Siin ei ole mingit vahet, kas olla rikas või vaene, kui teenindajaelu pole kogetud, on pool elu lastud mööda veereda ilma oluliste sotsiaalsete eksperimentide katsejānese praktikata.

Punkt.

Ja mis muu elus emotsioone annab kui teistega rääkimine, vaidlemine, nende meelitamine või sinnasamusessegi saatmine. Sama nagu ühistransport.

5 Minu meelest (pr).

*

Loen, loen, loen ja mõnikord kriiskab peas *horreur*, kui lugedes tõuseb pinnale kratsiv tunne, et loen järjepanu reklaamtekste. Mannetuid kordusi, mis jätavad kõrbenud ja kahtlase järelmaitse.

*

Ekspress. Olen siin hea meelega. Sest siin aeg seisab. Kuid miski aknast välja vaadates siiski liigub. Loodan, et need on katki hammustatud kahetsused, mis narmendavana õhku lendlema jäävad. Jäägu pealegi. Sulagu atmosfääri segajäätmete katlas.

*

Mõnikord mõtlen, et tahaks vermida kuskile hiidmonumenti hieroglüüfides:

Naine olgu esmajärjekorras inimene, alles seejärel naine.

Ma raputan sind viimast korda õlast. Vaata, ma küsin sult nii:

Kas need ülekaalukalt filosoofilised elumõtisklused, hingediaalooigid ja arutelud Tammsaare, Williamsi, Tšehhovi, Molière'i, Shakespeare'i, Krossi meestegelaste vahel ei ole niisama lihtsad ette kujutada samasugusena naistegelaste vahel? Inimeste vahel, kes mõtlevad, vaidlevad ja mõtlevad siis edasi?

See oli küsimus, mille esitasin endale Nabokovit, Fitzgeraldi, Salingeri, Afanasjevit, Hemingwayd, Harglat lugedes.

*

Mulle ei meeldi *slogan*'id. Ent olen rohkem kui nõus kopeerima praeguse elujärgu motona Sarah Bernhardti *quand même*.

Jah, täpselt.

Kõige kiuste, raisk.

*

*Pardon, cher voyageur!*⁶

Ma arvan, et see on Teie peatus.

6 Andestust, kallid reisija (pr).

AUTORIST: TIINA VEIKAT (31)

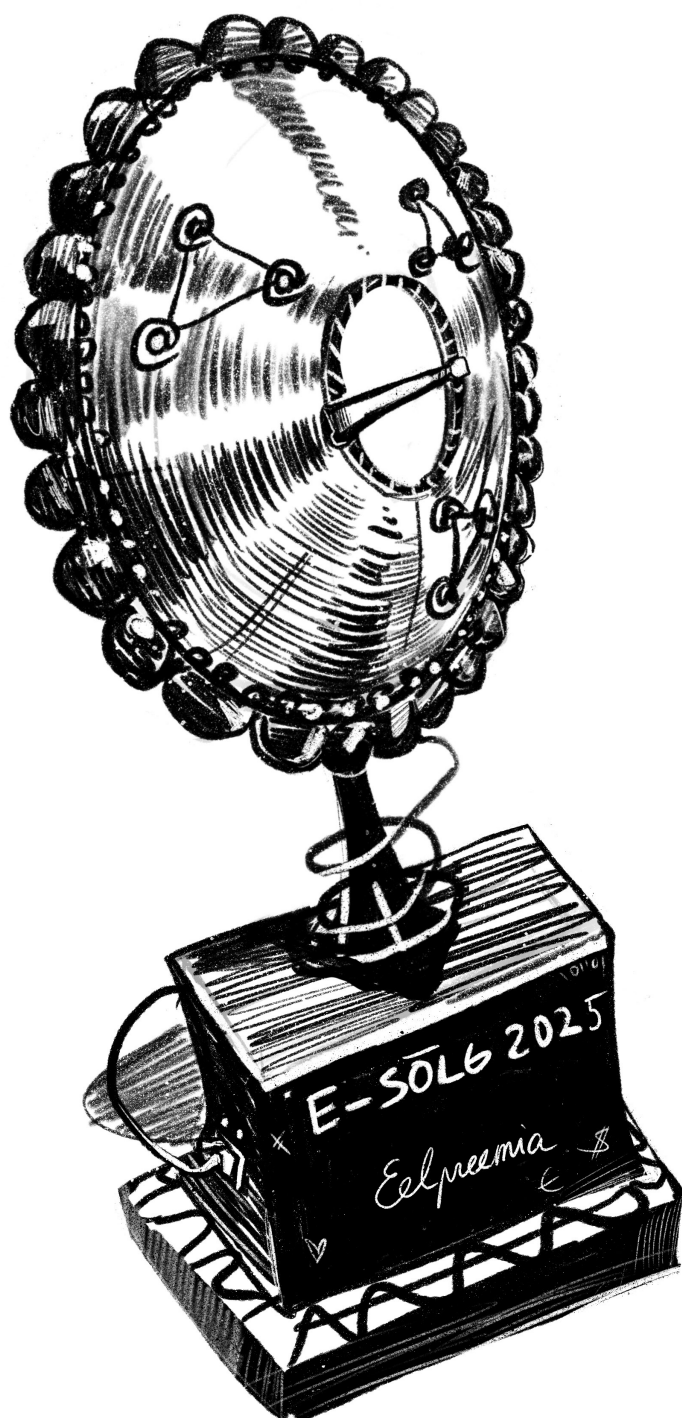
Su tekstides on tunda prantsuse hõngu. Millal ja millega prantsuse keel ja kultuur sind nii ära võlutasid?

Prantsuse hõng on minus sügavalt läbi põiminud eestlasliku pragmatismiga. Molière'i keelt hakkasin õppima teises klassis. Ja armusin sellesse esimesest silmapilgust. Tagantjärele mõeldes hindasin vist enim keele meloodilisust ning isepäisust – kirjutan üht, hääldan hoopis teist. Peale söakuse köitis ka keeletagune avastamisrõõmu pakkuv piiritu maailmanägemuse mõõde: kirjandus, ajalugu, muusika, kunst, teater, elufilosoofia. Hiljem Prantsusmaal elades ja õppides see armastus kristalliseerus. Mäletan, et kolmandas klassis lisandunud vene keel tund pakkus algul võrgutavalt elektrilist konkurentsi, ent kuna vanemad rääkisid laste ees salajuttu alati vene keeles, valisin mina revanšina oma salakeeleks prantsuse.

Värskes Rõhus ilmunud proosa on sul olnud seni üpris fragmentaarne. Millest see tingitud on?

Tõsi. See osa *versus* terviku dilemma on olnud kirjanduses mulle oluline. Bibliofiilina tõmbab mind erisuguste tekstide poole, aga mõtiskluste puhul köidab lünklikkus. Koht, kus poeesia, tung midagi öelda, vaikus ja pidev möödalibisemine kokku saavad. Huvi fragmentaarsuse vastu sai alguse kunagi antiigiklassikute lugemisest, helisedes edasi nii varasemate sajandite kui ka tänapäeva autorite filosoofilistes mõtisklustes ja luules. Mulle meeldib mõte jälgedest, mis kellestki maha jäävad. Alati on võimalus, et need leitakse õigel ajal, enne lõplikku kustumist, ent on ka risk, et need kaovad ilma ühegi tunnistaja silme alla sattumata. Valu ja ilu ühel ajal. See teeb alandlikuks. Keele ees. Samas meeldib ka suurepäraselt risoomlik vabadus. On õhku, aega, vaikust, võimalusi. Mulle lähevad korda ka proosakirjanikud, kes on oskuslikult ökonoomselt ja samas lahtiseks jäetult suutnud koondada just seda pidevalt eest libisevat võimatust elu hoomata. Mõtlen nimele nagu David Markson, Hélène Cixous, Pascal Quignard. Kuna lähtun enamasti teadlikult põhimõttest „vähem on parem”, siis tekstid sünnivad ühest n-ö kinnipüütud sõnast, harvem tsitaadist või mõttest. Seejärel ehitub selle tüve ümber oks, siis veel paar oksa jne jne. Kindlasti mängib neis tekstides oma osa teatud vestluslik maik, mida ka ise loetus hindan. Hea vestlus on kullast hinnalisem.

TONI TOMBAK

patriotism 2.0

on see lind?
on see lennuk?
ei!
see on superman!
ja ta lendab
õielt õiele
ja ta lendab
mesipuu poole

eestlase transkriptsioon

palju ehmatavaid tühikuid
ja konarlikke (dia)kriitilisi märke

eestlase ohvriskript

varesele aru, harakale neerud
mustale linnule muud organid
meie poisil hea süda

eestlase majandustraagika

palga eest vastutab alltöövõtja
alltöövõtja alltöövõtja ...

eestlase usunditraagika

kummitused koosnevad (nüüd)
läämbest õhust ja üksindusest

eestlase vihakõne

alumine naaber jätab kirja:
„korteris on külm, vast aitab
radikate õhutamisel!”

eestlase innovatsioon

pole muud kui meeleheitlik
start up’i hüüd

eestlasel pole autoriteete

on vaid
riigikogu
häbelik
enamus

eestlase südametunnistusel

on alati kõik viied
luukerede jaoks on kapid
ja ohvritele hiied

eesti noorus pesitseb

wifi levialadel ja rannikuvetes

eestlase ettevõtlus

lipp lipi peal lapp lapi peal
ilma käibemaksuta

eestlase ettevõtlus 2

püsikliendi suu pihta ei lööda

eestlase ettevõtlus 3

sõber vallandati
5 sekundi reegel

EVA MUSTONEN

AINULT TÜDRUKUTELE

Tahtsin teha midagi tüdrukutele. Võibolla seepärast, et „tüdruk” saaks jälle minu sõnaks. Mind on nõnda nimetatud, aga mitte armastusega. See on kanaliseerinud mingit ähmast iha minu suunas. Ometi ma ju tean, et on olnud ka teisi kordi, neid armastusega kordi, aga kohe üldse ei mäleta, sest need on kaaperdatud, ja see ajab vihale.

✱

Üldises plaanis, kogu see naistevärk, naiseks olemise värk. Mõnes mõttes on tunne, et ma pole senimaani jõudnud kaugemale sellest, et võtan salaja riuilult ema meigikarbi, kui kedagi kodus ei ole, ja vööpan ennast üle.

✱

Tüdrukutele ju telgid sobivad – saladuslik, kotjas, mahutav. Katab tervenisti tekstiili, suust nabani, silmist jalani. Kui olin kaksteist, tahtsime naabri-poistega majahoovis telkida. Üllatuslikult oli mu muidu ladna ema kategooriliselt vastu, mis mõttes mina ja kaks poissi! Mõistsin, et olin ületanud mingi künnise, kust edaspidi enam niisama „mängida” ei saa, eeldatakse midagi muud.

✱

„On alles plika!”

✱

Telgis on hea saladusi lobiseda. Tundub, et niiviisi nad jäävadki saladusteks. Sobilikult kaotasin oma süütuse telgis. Palju hiljem küll, kummiselt lõhnas telgis.

*

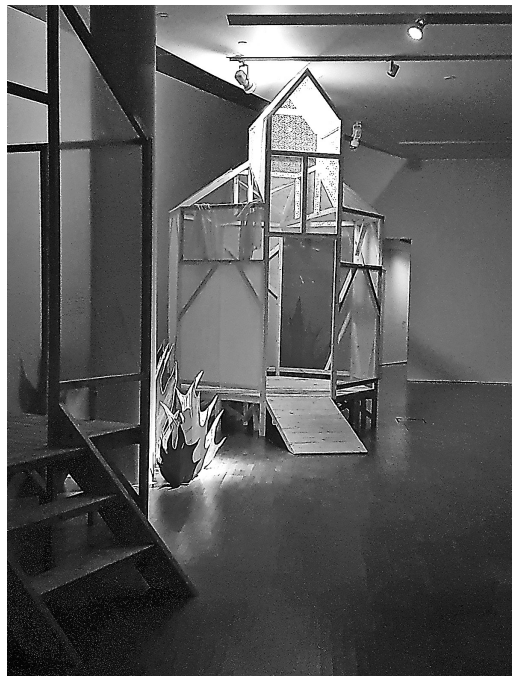
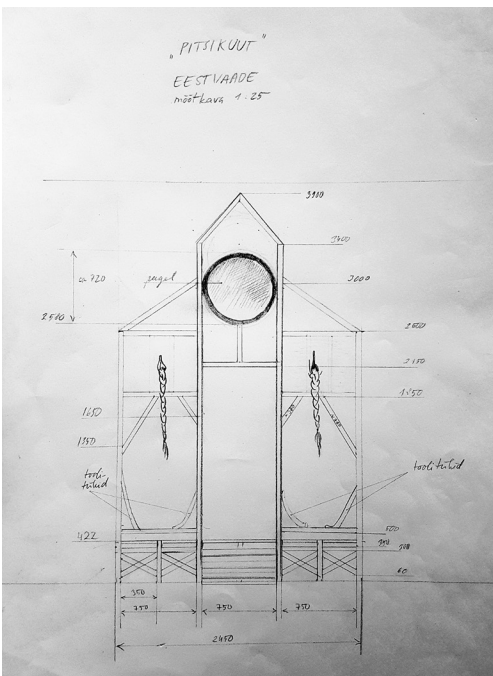
Mitu head aastat tagasi oli mul mõte teha pildiseeria, kus kannan oma sõbrannasid ja häid kolleege seljas. Tahtsin kuidagi visualiseerida, kui palju tuge neilt saan, kuidas nende kogemused ja mõtted, mida nad on minuga jaganud, ei tiri mind alla, vaid kannavad hoopis edasi. Sellest projektist valmis kaks „proovipilti”. Päris tegemiseni ei jõudnudki – ju siis tundus liiga imal mõte. Võisin neile Messengeris niisama südamekesi saata või nendega jõe ääres, pargis, tänavanurgal pikki vestlusi pidada.

*

Telk on kuum.

*

Ma olen ammu tüdrukueast välja kasvanud. Heal juhul küsitakse mõnikord poes dokumenti. Nüüd on „tüdrukud” kelmikad, võibolla veits vintis naised.

Seda saab kasutada ainult mitmuses. Hõigata seltskonnas: „Tüdrukud! Lähme nüüd sinna ja sinna”, ja suure käraga minnakse.

✱

Tüdrukuna meeldis mulle oksaraoga konnakullestes kaarutada, togida jääklombises solgiaugus plastkarpe, mis olid arvatavasti kunagi midagi olnud, aga enam ei saanud aru, mis täpselt, vedada supikulbiga sulalumest suuri palle – nii imeliselt perfektseid kerasid –, mökerdada end guaššidega triibuliseks ning vinnastada isetehtud vibu, millelt nooled lendasid kujutluspildis ikka palju kaugemale kui need paar meetrit, vaadata pealt, kuidas mu vend kala roogib, et näha, kas kõhus on väike kala või mitte, hoida näpu vahel väikest, veel tuksuvat südant, kahlata jões ning otsida teokarpe, hoides eemale rohtunud kallastest, sest vähke ma kartsin, tunda päkkade all liivapõhja külma lainjat selga, mis astumise all mureneb ja voolu kaob – tühikäik.

✱

Tahtsin teha midagi tüdrukutele, mis poleks suhkrust ja maasikavahust.

Esimese asjana ehitasin pitsist kuudi.

Ma ei mäleta enam sõnu (enne „tüdrukut”), maigutan lihtsalt suud. Aistingud on kivinenud mälestusteks, mis lõhnavad nagu märg koer või põuane peenar, mida peab veel mitu tundi kõplama. Suus on naati, näpud vereurmapiiimast pruunid, kukal huugab, sest just kukkusin tiigil uisutades täies pikkuses siruli.

✱

Võimalik, et „tüdrukus” polegi midagi spetsiifilist.

ABRAMOVA

*

ma olen meister
tõeline meister
maailmameister
meister ja margarita
su enda isiklik peemot
su enda isiklik saatana advokaat
kes tuleb ja paneb sulle ära
paneb nii
et
põgened sinna kuhu gps ei näita
aga ma tulen sulle järele
rahulikul sammul
pehmel rahulikul sammul
nagu kiizu kes sulle voodis magusate silmadega naeratas
ja siis sa oled tupikus
ning ma laon sulle ette paberid
mis sa ise välja printisid
allkiri jääb saamata
sellegipoolest luusin su akna all juba teist nädalat
ootan liikumist su alla keeratud ruloo tagant
aga mingit liikumist ei ole
tundub et sa ei liigugi kuhugi
ning taas ma astun üksi
kosmoselaevale
mis viib mind kuuni ja tagasi
ja seilan inglitega kes mind lõputult selles elus saadavad

*

saatsin sõbrale
armastusluulet
ütles et ta
seda ei mõista
ega oska toimetada
ütles et
kirjutaksin ikka
sellest kuidas mehed ei tea
naistest ega vitulakkumisest
midagi
et oleksin
ikka see
kuri vihane naine (tänapäeval on see vist popp)
aga ma ei ole vihane
minus on ainult
armastus
mis siis et õnnetu
aga ikkagi
armastus

*

kaks kuud olen joonud
et näha kuradit
kuradit
keda nähti minus
kui tuldi neljapäeva hommikul
tangidega
ukse peale vastu
lubati kutsuda politsei
aga ei kutsutud
ja ma jõin edasi
jõin
jõin
ei midagi
öösel läksin surnuaeda
ehk mõni vaim
mind surnuks ehmataks
läksin kõndisin haudade vahel
panin näo vastu hauakivi
ei midagi
ei ühtki vaimu ega kuradit
vaid rahu
rahu ja vaikus
ja valge maa
mööda mida hakkasin
tantsima

*

ninna tagasi
pucci edasi
pole miskit
mis
nõnda kannaks
tulin nagu olen
midagi
jäi puudu
pigem
ülegi
anna andeks
ma ei teadnud
et meenutan
kedagi
minevikust
ma pole
unistus tulevikust
vaid külm realism
tuim olevik
käimas mööda
koduteid
maha jäetud radasid
sinna ja tagasi
edasi
tagasi
ikka kahtled
mina samuti
võidu avaldame
luulekogusid
puhast võitu
küll ei ole
aga
pöördvõrdeline kasutegur
teenib puhast kasumit/anubist

KAISA KUSLAPUU

Hommikul lahutab valgus midagi lahti, aga silmad kleepuvad ikka üksteise külge, ärkan plaanitud hiljem. Soemüürid magamistoa seinas peegeldavad julgelt päikest. Nägin unes suurt kruisilaeva Tallinna ja Helsingi vahel ning „Pealtnägija” skandaali Laura Pöldverega peas: nimelt üritas ta end maskeerida laevatööliseks, aga siis selgus, et on hoopis laulja, ning ta pidi seda tõestama. Soomlased hakkasid talle suurt kontserti korraldama.

Lähen kohvikusse, olen pisut unine. Muster mu saabaste all on kulunud siledaks nagu lutsukivi, raske kohvikoor vajub ripsmetest läbi. Veeklaasid veikleavad päikese käes. Kui olin laps, võeti meil klaasid ainult siis välja, kui külalised tulid – ja sisse kallati näiteks morssi. Ja siis pandi sektsioonkappi tagasi, aga mitte vitriini vaatamiseks, vaid kõrgemasse riulisse, karbi sisse. Või siis kasutati neid teisel puhul: kui keegi tõi limonaadi. Sest limonaadi pidi kindlasti mõlemale lapsele võrdselt kallama, kruuside puhul ei saanud kindlaks teha, kas ikka on ühepalju.

Tulin siia tööd
gast inimeste juttu
mitte kuulda). Ja
tehakse nägu, et tea-

tege ma, aga kuulan kõrvanur-
(nii väikses ruumis on raske
teised kuulavad ka. Siin-seal
takse, mida tähendab „hea

Paari päeva eest nägin unes, kuidas Kambja bussipeatuse
juures on mingi ilusate rõdudega kunstnike villa, seal on alati
suvine ilm ja kuskil kaheksa inimest korraga peatumas. Aga
bussiga Tartusse edasi sealt kohe kuidagi ei saa. Võrust alustav
liin on Kambjasse jõudes juba puupüsti täis ja kunagi pole roo-
lis see bussijuht, kes seisjaid peale võtab. Oledki seal kinni.

Ka ilmsi olen viimasel ajal palju bussiga sõitnud ja ka seal on
bussid täis. Nii luxid kui ka taistod. Liiklus on tihe ja kui kehva
nähtavusega tehakse möödasõitu, siis reisijad ahhetavad, mat-
sutavad ja ütlevad „issand”. Mõttes loomulikult, keegi midagi välja ei näita,
bussiakna ääres istudes peab olema kauge ja külm (eriti kui vihma sajab),
siis võib-olla võtab mõni kaamera ka peale.

Tartu–Põlva–Võru liinil tunnistasin haruldast hetke, kus meid sõi-
dutas naisbussijuht ja napilt enne sihtkohta jõudmist sõitis vastu sama-
sugune maakonnaliini buss, mille juht oli samuti naine. Nad tegid mingit
sarkastilist rõõmujoovastuse žesti ja pööritasid silmi. Meie juht ei saanud
sõidu lõpuni muiet huulilt. Tavaliselt piirdutakse tagasihoidliku (ent oi kui
kandva) viipegaga. Üldiselt pole kurvemat vaatepilti kui bussijuht, kelle leh-
vitusele jäetakse vastamata. Eriline tunne, et olen nüüd kõiki tasandeid
näinud. #luxaeterna

*

Kolmanda klassi lapsele avaldab tohutult
muljet, kui ema apteegi valve alla paneb või
valve alt maha võtab. Veidi murelik rutakus,
keskendumise tippklass, mida pole justkui
harjunud nägema. Selles, et tuleb oodata
märguannet „Nüüd võib tulla!”, on mingi
võlu. Või selles, et üks uks saab emalt nii palju tähelepanu? Ah, aga kui ma
nüüd aastaid hiljem ise seda toimingut teen, pole asi pooltki nii pidulik.

Võib-olla sellepärast, et mul ei ole jope ja helkuriga tütar, kes püha üritust imestusega pealt vaataks.

Surgin võtmega lukusüdamikku, panen ruttu koodi (aga vajutan *piisavalt sügavale*, sest pult on vana ja nõuab füüsilist jõudu), pärast õigeid piikse õhetan professionaalsusest. Seinal ilutseb detailne juhend, mida teha valehäire puhul. Turvafirma kontaktid. Kui ei jõua õigeks ajaks uksest välja või läheb kood valesti või midagi kolmandat, siis küsitakse *salasõna* (sellele on ring ümber tõmmatud).

„Teree, kas mul läks kogemata häiresse praegu, aadress on ...”

„Jaa, saame tühistada. Salasõna on teil kuidas?”

Kes see siis *salasõna* jagab? Ei tunne seda dispetšerit. Kuidas peaksin talle usaldama *saladuse*?

Muidugi on nõks vähem eriline see, et ta vist juba teab seda sõna ja lihtsalt tahab, et ma talle sama tõestaksin. Vastab päev otsa kontoris kõnelele inimestelt, kes tekitavad valehäireid, ja küsib sedasama neetud *salasõna*. Ma loodan, et ta istub patjadel ja kannab paraadlikku kostüümi. Need, kes objektile kiirustavad, kannavad ju musti tööriideid (rohketes taskutega!!), aga see *salasõna*emand või -isand peaks neist kuidagi eristuma. Sest tema teeb kõige salapärasemat tööd. Paneb inimesi ebamugavasse olukorda: ütle mulle. Ütle võlusõna! Samal ajal kannab mingit spetsiaalset kodumaise disainiga rüüd. Mis siis, et helistajad seda ei näe. Pimedas ei näe keegi G4Si töötajaid ka, kui nad sündmuskohale lendavad. Roolis on ainult üks mees ja teised hüppavad taskutest välja. Dispetšeri varrukad on kindlasti kõrged ja tugevast tüllist, see on spetsiaalne materjal tööpostil püsimiseks. (Lapsena tuli alati sõnaga „tööpost” silme ette see rohetanud puidust elektrikipost – ja tööpostil olija peab seda posti valvama. Kui keegi midagi vajab, saab ta tulla posti juurde. Ja kujutate ette, terve päev vajatakse ja telefon on punane!) Niisiis kõrgub turvateenuste kontserni peakontoris patjade mägi, mille tipus istub seinale kinnitatult üks Karina (või Anti?), kelle unenägudes kõlavad läbisegi kõikide ettevõtete ja kodude *salasõnad*.

Karina, palun vormista need kuni kolme minuti pikkuseks vokaalinstrumentaalpalaks ja osale järgmise aasta „Eesti laulu” demovoorus. Kui pääsed poolfinaali, saab eesti rahvas suure äratundmisrõõmu osaliseks ja saadab (lõpuks) Eurovisioni lauluvõistlusele midagi, mis esindab kogu eesti rahvast. #usumekarinat #demokraatia #turvalisusehuvid

✱

Igal juhul olen nüüd valehäirete ja muude vahejuhtumiteta uksest sees ning soojendan ihuliikmeid. Söön kiriku abiruumis Rimi pitsat ja topin paksu koraaliraamatut koopiamasinasse (laulud on piisavalt vanad, nii et autori-kaitsega ei tohiks probleeme tulla). Varsti koguneb prooviks punt pillimängijaid, kellega mängin nädala pärast soome ja eesti jõululaulude ühislaulmisel. Sõna otseses mõttes ühislaulmisel: samad laulud kõlavad korraga nii eesti kui ka soome keeles. Kirikusaali mõnusalt avaras akustikas seguneb kõik hõrguks laheüleseks sõprushäälutuseks (aga soomlased on agaramad kirikuskäijad, nii et jäävad vist valjemini peale).

Oktoobri ja detsembri vahel on üks näiliselt paari nädala pikkune periood, mida tuntakse novembri nime all ning just siis on viimase minuti jõulukontsertide ja muude taoliste sündmuste plaanimise kõrgaeg. Kuna kord aastas – jõuludel – on muusika vaat et kõigi inimeste jaoks kuidagi sobilik meedium millegi kaunistamiseks (vt ka Jeesuse sünn, perekond, hapukapsas), siis sageli tulevad sellel perioodil hirmsad kõned tundmatutelt numbritelt ja tihti ei teagi, kas võtta vastu või mitte – ühele elektrilise hambaharja müüjale ma juba suutsin ära öelda pärast pikka ja põhjalikku suuhügieeniharjumuste küsitlust. Igal juhul on ühislaulmine paari nädala pärast käes ning viisakas on vastav repertuaar ansamblile nootide kujul ette valmistada, niisiis trükin LibreOffice Writeri fontide lahtrisse „Ei au, ei hiilgust” ja selline tunne, et kõik korras.

*

Ma tahan kõiki tervendada. Aga selleks pean uuesti alustama. Ma tahan siindida kirbuna. Saada teile kõigile lähedale. Ma tahan mõõta sinu särgi pikkust oma sammudega, aga olen nii erutatud, et mu jalad hüppavad ebaloomulikult pikaks, need hüpped on veidi kohmakad ja kirbuhigi voolab kahele poole laiali. Ma olen just värskelt juuksuris käinud, nii et higi jõuab näoni, juuksed ei saa enam midagi kinni püüda. Mu siilipea ajab sind sügelema. Hõõrun igal õhtul nii kaua oma lühikesi kirbupeakarvu sinu põlveõndlasse, kuni ise uinun. Ma ei hammusta sind üldse, ei ime verd. Saan olla selline sort, kes ei pea hammustama. Minust ei jää ühtki jälge. Tunned üksnes teravaid juuksekarvu. Meie mõlema pead on öösiti kuklas, ma käin su jalutsis magamas, hommikuks liigun jälle põlveõndlasse. Kuni ühel hommikul ärgates märkan, et me pole enam koos. Ma olen mingis tiigis, kus vohab vesikupp. Leban ühe lehe peal. Kas sina töid mu siia? Mulle tundub, et siia ma jäängi. Ma ei jõua kuhugi hüpata. Mu ümber on park, siit lähevad inimesed läbi ja mööda. Ja nende õnnaldes on ka keegi. Mu juuksed kasvavad jälle pikemaks, pulss pole enam nii rahutu.

Aga mina tahan ikkagi kõiki tervendada. Ja selleks pean uuesti alustama.

*

Kui kurk on haige, siis toimub mingi kehast võõrandumine. Lähen mandlite sisse ja hoian hinge kinni, et midagi paigast ei liiguks. Tervenegi! Imen losengi (siiaamaani pole otsustanud, kummal silbil rõhk on) ja kui see on juba õige pisike, neelan ta kogemata alla. Ja siis ta jääb kuhugi kinni. Seejärel liigun lae alla nurka ja vaatan oma vaaruvat kogu, kes tarbib meediat ja soojendab riisi. Ootan, et tablett veereks mu siledast seedetraktist alla, mm, milline sujuv teekond, veereb ja sulab, samal ajal panen selga midagi valget ja naeratan kaamerasse.

Kui seljas on midagi valget, siis ei julge nägugi pesta, sest jube külm hakkab järsku. Tumedad rõivad neelavad soojust palju paremini. Aga kodusel päeval ei saa ju võimalust kasutamata jätta ning kõiki lapsepõlves nähtud reklaame saab kehastada vaid valges. Käsi liigub üle näonaha ja tunnen tapeeti. Otsaest oimukohtadeni – nii ühel kui ka teisel pool – on reljeef krobeline. Nagu see pabertapeet, mis vanasti klaveriklassis oli: sõrmeotsaga katsudes üsna pehme, saab küünega mustrimunakesi katki suruda. Seda ei hakka proovima. Meenub väikesest Philipsi televiisorist

nähtu aastal 2006 – suumitakse brüneti pruunisilmse naise näkku ja siis on poorid ja siis näidatakse, kuidas kõik seal sees laheneb. Näitleja (tundub, et poolakas, kui usaldada seda, mida dubleerimise alt kuulda on) on silmanähtavalt teadlik kõigist elusorganismidest oma nahapinnal, ta reageerib animatsioonidele värvikalt. Kiiresti lükatakse sisse üks „enne” ja „pärast” lähikaader, ent näitlejal on juba enne-klipis väga ilus jume, tal on selle pabertapeedi vastand. Tapeeti pole olemas, see on ära kakutud, puhas seinapalk alt näha. Pane põsesarnalt pärl veerema ja hoia hinge kinni, et see ikka täpselt jookseks: mm, milline teekond, mööda kaela, õlalt alla, käsivarrelt peopesa poole, sõrmed haaravad kuulikese kinni ja asetavad selle teiste omataoliste hulka kuskil järgmises reklaamis. Ma tean, et ma ei näe seda naist väljaspool telerit, ta ei satu ilmselt kunagi ka Võrru ega Tartusse, ta ei paku mulle huvi. Kogu teaduslik toiming muidugi võetakse kokku 20 sekundiga ning vaatan reipalt reklaame edasi.

Kunstiõpetuse tunnis õhupalli abil meisterdatavad pappeemašmaskid on lihtsalt ettevalmistus reaalsuseks, nahk vananeb ja vahetub, rakud jäta-
vad pidevalt kõigiga hüvasti ja kui sa ei niisuta-pehmenda-mudi-hoolitse, siis käid ja pudened. Eriti kui kurk on haige. Aga see on kuidagi armas ka: olla kursis oma happemantliga. Ja täna on minu happemantliks kuub 19. sajandi algusest. #retrobohovintage #läbiommäännumuhammõtsiil

Ahju segades on iga hetk tegelikult seesama hetk. Üks ja sama ahjusegamine. Nägu läheb nii-nii-nii kuumaks ja mõnusaks, olen kõrgel temperatuuril, nagu mind alles valmistataks. Aga ei valmistata, olen juba palju aastaid olemas olnud. Sellegipoolest kogen tekkimise tunnet. Koldest õhkab üks tore tervitus. Tere tulemast. Kuidas läheb. Ei saa terekätt ulatada, kuum on. Roopi vaja. Ja küll on alles toredaid ahjuroope tehtud! Pikki ja kergeid, lühikesi ja kuidagi kohmakamaid. Mõni on nii ootamatult raske käes hoida. Kes minu roobi valmistas? Roop oli juba enne minu sissekolimist siin. (Isegi kardinapuid polnud, aga ahjuroop ikka oli – privaatsus pole teisel korrusel midagi väärt, kui külmetama peab). Pole aimugi, kes, aga küllap ta rõõmustas, kui valmis sai. Hea ikka midagi valmis saada.

Kahtlustan, et Eestis on tuhandeid, ei, kümneid tuhandeid ahjuroope. Ikka paarsada tuhat? Nendes mahajäetud taludes ja suvilates kindlasti ka. Mõnes garaažis äkki mitu. Kaminaga kodude omanikel seisab uhkelt mitu roopi mingis ... roobikorvis, roobivaasis. Roobikonteineris! Mis on samuti sepietatud. Ja tangid, udupeen. Saab individuaalselt tukke tõsta. Minu kodutänaval võiks ahjuroope olla ... sadakond ehk ikka. Majad on kahel pool tänavat, igas korteris vähemalt üks ahi ... ei, tegelikult ei tea, võib-olla on mitmel pool üle mindud õhksoojuspumbale või põrandaküttele. (Aga kuidas nad saavad elada ilma *ahju segamata*?) Siin majas on roope ehk viis-kuus tükki. Minu korteris aga üksainuke.

Meenub, kuidas olen seganud muid ahjusid teistes linnades ja majades, kuidas olen tundnud väsimust või kurbust. Esimesena kohe need kaks, jah, olen nukker ja vaevatud ning tulen koju ahju kütma. See müür nõuab tähelepanu. Mitte nagu väike laps, aga nagu üks staatiline ja väärrikas asi, tehtagu temasse tuld! Ja ma teengi. Rebin paberit ja sätin ahjule suhu, halgude vahele. Söö. Tunnen voolavat vastutust, paratamatust, olen ehk kellesegi armunud. Tunnen, kuidas sees miski pakitseb, kui hää on sellele täna ahju segades jälle mõelda, see miski on jäänud iga ahjukütmi-sega kaugemale.

See vallaskass on jälle minu korteris, hea küll. Tal on ka ahjuga oma suhe. Pole teda ammu näinud, nüüd elan korrus kõrgemal ja alumist ahju kütab üks mees, kes teda vist tuppa ei lase.

Mäletan kordi, kui oli hirmus külm ja teadsin, et võib-olla alles hommikuks läheb soojaks, aga see süte surkimine. Kõik kahvatub süte surkimise kõrval. Oeh, kuidas mulle meeldib süsi surkida.

*

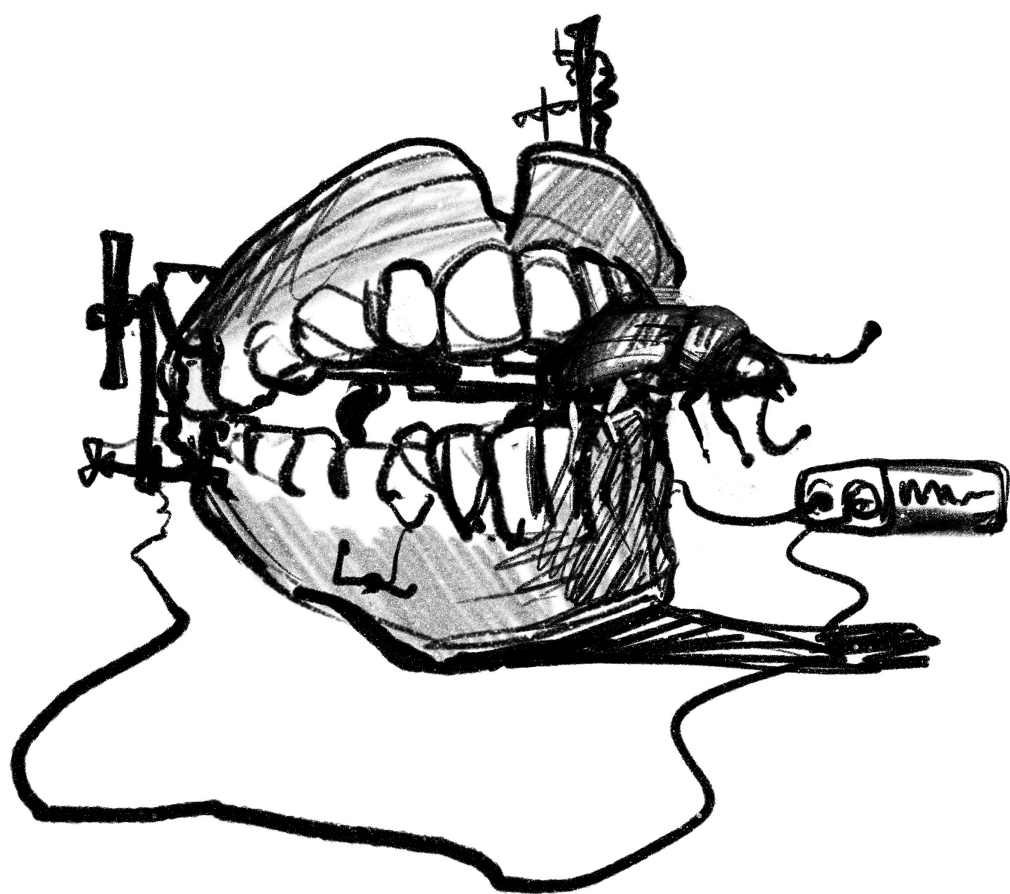
Ma tahan, et meie käed suudleksid. Ja meie jalad. Kui me ise ei saa. Kui meil on liiga soe või liiga valus. Ma tahan, et nad suudleksid. Meie suud on nüüd sõrmede vahel, randmetes, põlvedes, kandades, nad annavad mõista, et nii on tähtis.

Jääb ikka nii, et kui ma olen sinust kaugel, siis mu käed suudlevad sinu omi. Me lonkame ja laulame, tuleme oma vesikuppude vahelt välja. Kõik ihuliikmed tiigiveest ja süljest läbi imbunud. Sülg kleebib meie sõrmi kokku. Ma tahan, et ta kleebiks.

Pargiteele raputatakse südasuvel kruusa ja soola. Öhtuks sulab asfalt ära, ainult õigetest kohtadest. Meie sulame ka veidi, aga ainult veidi. Puhkame muru peal ja oleme või, oleme vesivannis sulatatud või.

Ja see ehk ongi hea või.

INDRĒ VALANTINAITĒ

leedu keelest Lauris Grins ja Triin Paja

Hajameelne

Kunagi olime kaks kõrvuti
kasvavat kasteheina.
Möödus tüdruk, otsustas sinu
otsa metsmaasikaid lükkida.

Ja kes oleks oodanud
tuules õõtsuvalt
kõrrelt nõnda
kanget igatsust.

Ärgates
olin saanud väledad jalad,
et jõuaksin sulle järele.

Käed – et saaksin
tugevalt kallistada,
kui lõpuks kokku saame.

Õppisin ära inimkeele,
et suudaksin rääkida,
kuidas tookord igatsesin sind.

Põdesin läbi kõikvõimalikud
lastehaigused,
et kõik rüve minus
voolaks higijõena välja.

Enne koitu leppisin kuulekalt,
otsekui alistudes, ja lasin end ümber
riietada puhtasse öösärki.

Valge, valge.
Nagu kõikemattev lumi,
kuhu pole hommikul jõudnud ükski kass
ega kojamees jälgi jätta.

Sel hommikul nägin
aknast unustuse nägu.

Palaviku kadudes,
kui olin terveks saanud,
tahtsin ainult mängida.

Sirutasin käe nukkude järele,
tahtsin neid aina rohkem
ja üha uusi.

Enne tänast
polnud mulle kordagi meenunud
unenägu kasteheintest.

Luik tõuseb

Luik tõuseb päikesega ühes.
Mööda jõeäärt –
tiivad killustavad magava peegli.

Nagu rütmiline aplaus tunnustatud lavastajale,
veel enne tänase etenduse algust,
igasuguse kahtluseta tema ande suuruses.

Mida ta ka välja ei mõtleks, loonud nõnda veatu
taeva, järve, metsa, lahkelt palukest poetava inimese,
jääb ta siiski geeniuseks.

Taeva, kust langeb rahet ja lennukeid ja pomme,
järve, kus suplejad upuvad,
loomi täis metsa, kuhu eksitakse ära,

inimese, kes võtab püssi kätte ja sihib,
kes riputab rubiini täpselt luigele kaela,

kes ilmub kõrkjatest välja
ja naeratab.

Oleks patt elu mitte ülistada

Möödujate kottidele ja käistele
kinnitatud helkurid säravad soovist elada.

Haiglapalatid ja koridorid on pungil täis
haigeid, kes tahavad terveks saada.

Enne lendu selgitatakse meile,
kuidas õnnetuse korral ellu jääda,

suu on ju antud maitsemiseks ja suudlusteks,
silmad ilu hoomamiseks, kõrvad, et kuulda,
kuidas ammutad igast poorist endasse maailma.

Oleks patt elu mitte ülistada.

Säravad juuksed ja kehakarvad,
iga päev sirutumas kangekaelselt maailma poole,
särav nahk, tugevad hambad, küüned ja luud,

mulle kingitud, minu tahtest hoolimata
klammerdunud selle külge, mida kutsume eluks.

Seda enam, et peres pole keegi haige,
et meie maal ei ole sõda.

Värske õhk silitamas sõõrmeid,
kordan endale igal hommikul:

oleks ju patt elu mitte ülistada.

Pärast paduvihma

Hulkusin niiskes metsas.

Lehtedelt langevad
piisad õnnistasid mind.

Kirjud linnud pugesid
laulhaaval kõrva.

Põrnikad ja röövikud
õpetasid kuulekuse palveid,

kuigi kogemata astusin ikka
mõne otsa, tallasin ära.

Kodus harjasin juustest välja oksad
ja pärnaõitest diadeemi.

Pori tossudelt loputades
kuulasin, kuidas ta igatsus

voolas mustade jõgedena
mööda valamu portselani.

Näis, et püüdsin mitte
midagi võtta, mitte liiga teha.

Tulin ja läksin tühjade kätega,
aga näe, tõin ta metsast endaga kaasa.

Vaid selleks, et jutustada see lugu.

Riitus

Surev mesilane lendas
aknast sisse.

Püherdas selili
justkui mürades.

Jalakased tõmblesid,
ta liigesed, küünised,
karvakesed värelesid.

Saatis kõikvõimalikke
signaale mu südamesse,
paludes
mult halastust.

Seisin ja vaatasin.
Ei raatsinud.

Tundsin ta valu
üha tugevamini.
Kuid ei raatsinud.

Lõpuks võtsin
kätte
raske raamatu.

Ei suutnud.
Ta visklemine lakkas.

Leebe süü
hoovas minusse
lendu tõusnud hingest.

Asetasin ta kesta
pojengitroonile.
Kuniks tuul tuleb
hüvasti jätma.

Tsirkuse triloogia

I

Taltsutaja veab ringi roidunud tiigrit.
Kui ta haigutab,
kostab kõlaritest möirgamine.

Laps esimeses reas:

„Kas nüüd meid süüakse ära?

 Ema, kas nüüd meid süüaksegi ära?”

II

Mustkunstnik kutsub lavale
noore naise lühikeses kleidis.

Publik toetab
ta arglikku naeratust aplausiga.

 „Mõelge nüüd kõige armsamale inimesele oma elus.

Kui nimi on kirjas, voltige paber kokku ja peitke see sügavale taskusse.
Ja ärge mõelge silmapilgukski muule enne, kui ütlen tema nime.”

Näol – vetetulv,
hakkab nuuksuma.

Rikutud meik.
Rikutud number.

III

Pärast tulekahjut möirgab
tsirkusetelgi juures karu.
Ei jookse kuhugi, jalad nagu maasse kasvanud.
Nutab taga oma jalgratast,
sätendavat rihma ja lõõtspilli.
Kõiki rekvisiite.

BENEDIKTAS JANUŠEVIČIUS

leedu keelest Lauris Grins ja Triin Paja

võimetu luuletus

Luuletusi võib iga hetk vahetada teiste luuletuste vastu.

Michael Augustin, „Über Gedichte“

sel tekstil pole lõppu, võib-olla pole ka algust
see on kõigest tekst, ei midagi muud

see tekst ei suuda maailma päästa
see on kõigest tekst, ei midagi muud

sellel tekstil pole eesmärki
see on kõigest tekst, ei midagi muud

see tekst on mõttetu
see on kõigest tekst, ei midagi muud

see tekst võiks olla eikellegi oma
see on kõigest tekst, ei midagi muud

sellel tekstil pole südant, mis seisma jääks
see on kõigest tekst, mis

isamaa nimel surra ei saa
see on kõigest tekst, mitte midagi muud

see tekst ei räägi armastusest
see on kõigest tekst, ei midagi muud

ei seksist, ei surmahaigustest
siin pole midagi kirjaski

see on kõigest tekst, ei midagi muud

pole sõnagi kahjulikest harjumustest:
suitsetamisest, joomisest, narkootikumidest

ei leia siit vastust teile olulistele küsimustele
nt kas abikaasa on teile ikka veel truu?
kust leida hea töö? kuidas kokku krabada ilgelt palju raha??

siis küsite: aga milleks selline tekst?
tekst on selline, ei midagi muud

milleks see tekst, kui valu ei ole?
milleks tekst, kui kõik on juba selge?

raske öelda, sellel tekstil pole suud
ta ei saa midagi kosta

sel tekstil pole käsi, ta ei saa teile viibata
sel tekstil pole jalgu, ta ei saa isegi minema kõndida

kust tulevad lapsed?

teatavasti on mõned lapsed toonekure toodud
teised leiab ema kapsalehe alt
aga kolmandad ostetakse poest

kas lapsi toovad kõik kured või ainult osa kurgi – nt issid?
kui mitu last toob üks kurg korraga?
kas kured toovad lapsi aasta ringi või ainult aeg-ajalt?
kas kured läbivad lapse toomise erikursused?
on nad diplomiga professionaalid? või lihtsalt iseõppinud harrastajad?
mida teeb haridusministeerium?!
kas lapseimport on leedus legaalne?
kas neil on õnnetusjuhtumikindlustus?

millise kapsa – varajase, hilise või keskvarajase vahelt – tasub lapsi otsida?
või äkki hapukapsa vahelt?
millise kapsasordi vahelt on suurim tõenäosus midagi leida?
pole saladus, et peale rohelise leidub ka valge ja punane kapsas
mitte ainult peakapsas, aga ka lillkapsas, lehtkapsas, isegi – nuikapsas
on veel pisikesed brüsseli kapsakesed ja kohev hiina kapsas
kuid ma pole veel kuulnud, et lapsi võiks leida brokoli vahelt
kas õigesti kasvatatud kapsas võib määrata beebi soo?
kuidas mõjutab last ohjeldamatu liigväetamine sõnnikuga?
mis juhtub lapsega, kui teda õigel ajal üles ei leita?

kui mitu last saab osta miinimumpalka teeniv inimene?
millised firmad tegelevad ametlikult lastekaubandusega?
kas kauplustes müüakse kvaliteetseid lapsi?
milline garantii* neile kehtib? aastane? kaheaastane? või äkki piiramatu?
kas tasub osta hiinas valmistatud lapsi?
millist km-i määra kohaldatakse lastele? tavaline, soodus- või erimäär?
milliste seadustega lastekaubandust reguleeritakse?
kas lastetarbijate õigusi kaitstakse?

aga kui laps on tundmatut päritolu, siis kuidas eristada, kas lapse tõi kurg
või leiti ta kapsalehe alt või hoopis osteti?

äkki inimesed ongi sellepärast erinevad? mõni hõljub pilvedes, teine vantsib silmad maas, kolmas armastab koledasti raha ...

miks lapsi jääb vähemaks? äkki seepärast, *et lastega kauplemine pole leedus veel omandanud ulatuslikke mõõtmeid?* või seepärast, et müüakse üha rohkem geneetiliselt muundatud kapsaseemneid ning gmo-kapsa vahel lapsi ei vedele? või äkki seepärast, et toonekurgesid surub meie riigis talumatu maksukoormus ja nad viivad oma ärid teistesse riikidesse?

äkki lapsi polegi vaja?

aga kust tulite teie?

kas te olete lapsed?

mis te teete siin?

ja mida mina siin teen?

millest ma üldse räägin?

... EGA MA EI OSKA INTERVJUUD ANDA

INTERVJUU PEEDU SAAREGA

Piret Pöldver

Peedu Saar on viimase pooleteise aasta jooksul avaldanud kaks romaani, „Pascual” (2018) ja „Mailed” (2019). Tema romaanid on nii haaravad, et lugema asudes ei saa raamatut käest panna enne, kui see läbi. „Pascualis” uitab minajatustaja mööda Londonit ja satub eriskummalistesse suhetesse ja paikadesse; „Mailase” bioloogist peategelane elab aga Tartus ja rändab suvel mööda Eestit, saateks tundlik ja kõitev õnnetu armastuslugu. Kohtusime Peeduga ühel veebruarikuu öhtul Tartus üliõpilasselts Veljesto legendaarsetes ruumides. Kuigi teame Peeduga teineteist nägupidi üle kümne aasta – toimetasin ka tema teise romaani –, oli see esimene kord pikemalt vestelda.

Enne intervjuud hoiatati mind, et oled väga tagasihoidlik ja võib-olla ei räägi palju.

Mul on kaks õlut ka kotis. Aga eks ta võib mingil määral õige olla. Seal on kaks asja. Tagasihoidlikkus ja argus võivad kergesti segamini minna, pluss edevus – see on veel selline eriti kuratlik kombinatsioon.

Kas see ongi sinu kombinatsioon?

Võib olla küll.

Muide, intervjuu andmisega meenus vanaema, kes oli tõeliselt vana aja inimene. Nüüd on ta ligi 20 aastat surnud. Elu lõpus viisime talle puldiga teleka – aga ega ta seda pulti ei usaldanud. Ka telefoniga oli ta vähe kokku puutunud, ma ei räägi mobiilist, ikka too kettaga, millel sai numbraid kruttida. Kirjeldas, kuidas see siis esimest korda oli: telefon heliseb, ta tõstab toru ja kohe alustuseks ütlebki, et ega ma ei ole telefoniga kunagi rääkinud, ei oskagi. Selle intervjuuga tuli sama asi meelde – et ega ma ei oska intervjuud anda.

No vaatame, mis välja tuleb. Alustan viimasest romaanist „Mailed”, mis ilmus kirjastuses Paradiis. Kuidas sa selle kirjastuseni jõudsid?

Kirjastuse omanik Martin Kivirand kirjutas mulle ise ja pakkus, et võiks avaldada. Oli mind märganud pärast seda, kui Peeter [Sauter] oli mind aastalõpu lemmikute hulgas nimetanud. Vastas talle, et äsja üks raamat ilmus ja võib-olla pole väga hea mõte kohe teine välja anda. Jutt jäigi esialgu seal pooleli, et võtame kunagi hiljem ühendust. Umbes aasta hiljem võtsingi, aga siis paistis, et Martinil oli muid tegemisi ja ta ise polnud enam kuigi huvitatud. Seejärel püüdsin otsida teisi kirjastusi. Saatsin paari

kohta, sain tavalised vastused – vastati eitavalt, veel tavalisem, ei vastatud üldse. Mõni ütles, et käsikirjal ju polegi väga viga, aga oled tundmatu, ei hakka riskima. Viimaks saime ikkagi Martiniga jutu peale; tal tuli mõte, et võiks ju kulkalt toetust küsida. Vist teise küsimise peale antigi. Lühidalt, sedasi, aina üle konaruste.

Leidsin Lauri Laanisto blogist, et ta luges „Pascuali” käsikirja juba enne avaldamist. Kas te olete kolleegid?¹

Oleme tõesti juhuse tahtel viimased aastad töötanud samas koridoris, Eesti Maaülikooli Metsamajas. Mina küll maaülikooli hingekirjas ei ole, aga seal asub herbarium, kus ma töotan, pinda kasutan. Lauri töötab samas lähedal. Jah, julgem on tööle minna küll, kui majas on Lauri-taolisi.

Ja saatsid julgelt talle oma käsikirja?

Esimese käsikirja kirjutamine jäi nii kaugesse minevikku, et see oli juba natuke võõraks jäänud. Kirjutasin selle umbes kümme aastat tagasi. Nii et väga suuri tundeid see enam ei tekitanud. Saatsin.

Su tekstid on minajutustused, ja see tõstatab paratamatult küsimuse, kuidas on lood omaeluloolisusega. Kui palju on „Pascualis” sind?

Enamik sündmusi on ikkagi välja mõeldud, kõik on natuke üle vindi keeratud. Romaanis tundub Londoni elu isegi huvitav, aga tegelikult ma ainult hulkusin, inimestega suhtlesin minimaalselt, pigem igavlesin. Eks seal mingid alged olid, põgusad kontaktid, aga need kõik on lihtsalt edasi arendatud. Goodreadsis on üks vahva kommentaar² selle kohta, et raamat on ju tore, aga minategelasega ei tahaks küll päriselt tuttavaks saada. Väga õigesti öeldud. Mulle ka tundus kirjutamise ajal, et vastik tüüp see Pascual.

1 Laanisto kirjutab 2018. aastal oma blogis: „Juhtumisi sattusin internetis väite otsa, et keegi Peedu Saar muudkui kirjutab ilukirjandust, aga kõik puha avaldamata. Ja ma juhtumisi tean ühte sellenimelist. Ta kriibib alatasa Metsamajandis, otse mu kabineti ukse taga jooksvas koridoris peanupuga lage. [...] Palju neid samanimelisi ikka on, eksole. [...] Püüdsin siis üksipäev koridoris Peedu kinni ja pärisin aru. Ta pole just teab mis jutukas. Aga mina selle eest olen väga sirgjooneline. Nii et tagasi ei hakanud ta ka ajama. Saatis mõni päev hiljem teksti.” (Vt <http://trakyllmaprokrastineerinj2lle.blogspot.com/2018/02/29-jaanuar-2018-peedu-saar-pascual.html>.)

2 Ene Sepp: „Hea näide sellest, et isegi kui peategelane jätab täieliku jobu mulje, kellega ei tahaks tuttavaks saada, siis raamatut ennast võib ikkagi nautida.” (Vt kommentaar <https://www.goodreads.com/book/show/42294088-pascual>.)

Mulle näis „Pascuali” lugedes, et see on stiililiselt, võib-olla ka temaatiliselt sarnane 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse kirjandusega, meenus nt Knut Hamsuni „Nälg”, dekadents, psühhoanalüüs, samas korralik kogus tänapäevast kihti. Kas need suunad kõnetavad sind?

Hamsun mulle meeldib, „Nälga” pole lugenud. Hm ... aga see on vist, just praegu, natuke liiga keeruline küsimus.

Olgu, küsin siis teisiti. Kes on selle teose kontekstis olulised autorid? Kas sa loed palju?

Jah, nii palju kui jaksan.

Dostojevski ja mõned veel on alati, aga ... püüan mõelda, mis just selle raamatu kirjutamise ajal oli ... Kas tead sellist autorit, Nobeli kirjandusauhinna laureaati Camilo José Celad? Nimi Pascual tuleb tegelikult ühest tema peateosest, „La familia de Pascual Duarte” („Pascual Duarte perekond”, 1942). Seda raamatut ma tol ajal kindlasti lugesin. Nii et „Pascuali” kontekstis siis näiteks Cela.

„Mailastes” on samuti mainitud üht hispaania autorit. Kas on juhuslik, et mõlema teose puhul olulised autorid on just hispaanlased?

Ei ole. Millalgi hakkasin õppima hispaania keelt, sest tahtsin Javier Mariást originaalis lugeda. Ülikooli ajal sai ka hispaania keele loengutes käidud, aga põhiliselt hakkasingi lihtsalt lugema. Nüüd saangi Mariáse lugemiseга enamasti hakkama. Aga kedagi teist vist hispaania keeles lugeda ei oska ka, rääkimata sellest, et ise hispaania keeles räägiksin või mõistaksin teiste kõnet – mul ei ole vastavat praktikat.

Siit kasvab välja kohe järgmine küsimus, mis on ka paaris seltskonnas tõstatunud: kuidas on asi „Mailaste” omaeluloolisusega?

Arvan, et samamoodi. Teatud asju olen rõhutanud, et oleks mõjuvam.

Kõige olulisem on esimene tekst, mille kirjutan käsitsi vihikusse.

Mingid sündmused on siiski üsna eluloolised. Näiteks mu tuttav guugeldas välja kadunuks jäänud inimese.

See võis mu klassivend olla küll. Klassiõde ei olnud. Küll aga oli veel teinigi klassivend, kes tegi juba kooli ajal enesetapu. Aga „Mailastes” on see kõik segamini ja äraspidi. Samas, palju on tõesti üks-ühele elust – näiteks kohtumine botaanikaaias sellesama kadunuks jäänud klassivennaga. Veel palju üksikuid stseene – selliseid, nagu ei saagi välja mõelda. Saab ümber tõsta ja mängida, kombineerida ja moonutada, aga päris välja mõelda on raske.

„Mailased” on väga hea kompositsiooniga, see on hämmastavalt terviklik teos.

Sellega nägin ka kõvasti vaeva. Loodetavasti ei paista vaev välja – ei tohi paista! Kui paistab, siis sai ikka veel vähe kõpitsetud. Toimetades oli väga keeruline aegu paika saada. Aegadega olin igavesti hädas! Kõige olulisem on esimene tekst, mille kirjutan käsitsi vihikusse. Kui hakkan seda toimetama ja asju ringi tõstma, hakkan ka aegu muutma – mis ajas mingi lause peab olema, et oleks loogiline. Ja loogiline peab olema! Kui olla oma tekstiga kaua pusserdanud, ei saa enam üldse aru, kuidas asjad omavahel haakuvad. Siis jätan tüki pooleks aastaks seisma ja pärast saab uuesti värs-kema pilguga lugeda, siis saab jälle midagi aru. Aga kõige parem muidugi, kui loeb keegi võõras, kes näeb, kas läheb kokku, kas haagib, kas on mingi loogika.

Niisiis, oma tekstide esimese variandi kirjutad käsitsi?

Jaa, ja siis kirjutan ümber ja toimetan. Sageli, kui olen lõpuks aegadega ikka täiesti ummikusse jooksnud, võtangi selle vihiku lahti ja vaatan, kuidas ma siis algul kirjutasin. Sageli pöördungi esimese variandi juurde tagasi ...

*Millalgi peale „Pascuali” kirjutamist
avastasin, et avaldatakse või mitte,
kõige tähtsam, et meeldib, hea on
kirjutada ... Ei avaldata – mis siis.*

Kas esimene variant on väga teistsugune?

Mitte väga. Mingi kompositsioon on kohe esimeses variandis ikkagi olemas. Toimetamine on mu jaoks ennekõike kärpimine ja nikerdamine detailide kallal: näiteks noodsamad ajad, kas mingi lõik kirjutada olevis, lihtminevikus või enneminevikus, kuidas just paremini sobib. Vale ajakasutus võib kergesti midagi ära rikkuda, lugeja segadusse viia.

Kas sa kirjutad luulet ka?

Ei, ei ole ka vist kunagi kirjutanud.

Kui palju sa üldse kirjutanud oled? Kas peale nende kahe romaani on veel midagi ilmunud?

Värskes Rõhus on paar teksti pseudonüümi all ilmunud, ajakirja esimesel või teisel aastal.

Mis pseudonüümi all?

Oli kaks pseudonüümi. Las jääda ...

Millal sa üldse kirjutama hakkasid?

Vist keskkoolis. Alguses ei proovinudki avaldada. Hiljem proovisin, aga siis ei tahtud ... Ja siis oli üks õige kena hetk, millalgi peale „Pascuali” kirjutamist, kui lihtsalt avastasin, et avaldatakse või mitte, kõige tähtsam, et meeldib, hea on kirjutada ... Ei avaldata – mis siis. Aga ma muidugi ei tea, kui kaua inimene niimoodi vastu peab, kui kaua jaksab niimoodi kirjutada. Võib-olla mõni jaksab kogu elu. Tema on küll vapper.

Samas, kas avaldamine on midagi muutnud?

Kindlasti on, muidugi.

Mida?

Näiteks seda, et räägin sellest, annan intervjuu ... Varem ma ei näidanudki kellelegi, kõik läks sahtlisse. Vennale tegelikult näitasin, aga teistele mitte.

Kas „Pascuali” ilmunine aitas kirjutajana areneda?

Ma tegelikult ei tea, sest pärast „Pascuali” avaldamist olen vähe kirjutanud. Suuresti kõik, ka „Mailased”, kirjutasin enne, kui esimene raamat ilmus.

Nii et ega ma ei tea, mida raamatu avaldamine inimesega teeb. Võib-olla päris ära ei riku, aga võib-olla rikub ka, ei tea, eks paistab.

Mida tähendab, et rikub?

Et ei saa enam kirjutada. Lähed uhkeks. Eriti kui keegi hästi ütleb. See on ju narkootikum, jääd sõltuvusse, käid alla.

Kas kirjutamine võiks olla suhtlusakt? Kõneleda, kirjutada kellelegi? Soov ennast väljendada? Kas jääb midagi puudu, kui ei avalda?

Ju siis ikka jäi, muidu poleks proovinud avaldada. See, kui proovida avaldada, näitab, et on puudu. Ja eks ta ole suhtlusakt ka. „Mailaste” kirjutamine algaski ju teatud määral pöördumisest kellegi poole – omamoodi suhtlemine.

Nagu ma aru saan, saatsid enne „Pascuali” avaldamist romaani Peeter Sauterile. Kas tundsid teda varem? Miks Peeter?

Ei tundnud varem, või kuidas võtta, eks ma loomingut tundsin. Ja Peeter toetas mind algusest peale, kohe, justkui pimesi. Tahaks, et kui olen Peetri-vanune, suudaksin ka algajat autorit (või keda tahes, keda just vaja) niimoodi toetada. See oleks vägev. Et ei ole mingit kriitika kohtagi, või noh, imevähe, ainult innustamiseks: need kõik on pisasjad, seda annab sättida, üldiselt – väga hea, kirjuta edasi, avalda! Ja see pole niisama möödaminnes öeldud, ise saad aru, justkui.

Aga mis tunne sul on, kui keegi tuleb juurde ja ütleb, et mulle väga meeldis?

See on ... aga mis tunne sul endal on?

Selline tunne, et teen midagi mõttekat.

Sa jääd kohe uskuma?

Mitte alati, aga üldiselt katsun võtta seisukoha, et usun inimesi.

Mina ka. Aga see läheb üle, ja siis hakkab kahtlema. Või on need võõrutusnähud – sedasorti kiitus on ju kõva narkootikum. Kuid jah, ma ka ikka usaldan. Tuleb usaldada, muidu on väga raske. Raamatutele olen justkui saanud ainult positiivset tagasisidet. See muudab ju ka ettevaatlikuks. Et oot-oot, kas nii ikka saab olla.

Kui kirjutatakse, siis pean kirjutama kõige paremat asja, muidu ei kirjuta üldse.

Keiu Virro kirjutab pisut kriitilisemalt.³

Mu meelest kirjutatakse selle naistest rääkiva koha nõks mööda, ma ei võtnud seda südamesse. Muu selles arvustuses läks rohkem pihta ja korda. Ja üks tal oli omamoodi õigus ka. Ma ei tea, kuidas naised mõtlevad ja tunnevad – ja siis ongi ausam nii kirjutada, et ei tea. Sealt siis sellised tegelased, mitte päris tüdrukud, rohkem miskid fantasmid.

Kas naised ja mehed on nii erinevad?

Natuke ikka on.

Samas mulle näib, et mõned naised on minust märksa erinevamad kui mehed, ja vastupidi.

Sellela olen ka tingimata nõus.

Meenub, et mind väga kõnetas Pilleriin Puhlovi kirjutatud „Pascuali” arvustus⁴. Ta oli toonud esile mingid lõigud, just need laused, mis mulle endalegi tunduvad olulised või pöördelised. See tegi peaaegu kõhedaks. Hiljuti märkasin veel üht tema arvustust, see oli ka väga hea.

Tagasisidest rääkides – sa oled ka kultuurkapitali kirjanduse aastapreemia nominent.

Jaa, sellepärast olen olnud viimased kaks päeva üsna endast väljas. Rahutus.

Muuseas on huvitav, et ka su vend on edukas kirjanik.

Olen venna üle uhke. Ja vennas on mind alati toetanud ka.

Paljude venna sõprade jaoks mul polegi nime, olen see tema vend – mind teab hulk inimesi, kes tunnevad mind tema vennana. Nende jaoks mul muud nime ei olegi.

Muide, mul on teine vanem vend veel. Üks parem kui teine.

³ Keiu Virro. „„Mailaste” iseloomuga Tartu ja iseloomuta naised” – Eesti Päevaleht, 09.01.2020.

⁴ Pilleriin Puhlov. „Halva väärtus ehk Kuidas Pascual pooltühjas klaasis ujuma õppis” – Värske Rõhk, nr 59, 2019, lk 93–96.

Aga kirjanikust vend, kas jätame tema nüüd omakorda salapäraseks Peedu vennaks?

Võib küll. (Naerab.)

Mõlemas sinu romaanis kordub rändamise, kulgemise motiiv, seal on rännak, äraminek.

Kui keegi on küsinud, mis žanris mu raamat on, siis ütlen, et seiklusjutt. See on hea žanr. Mulle meeldib, kui hoog on raamatus sees.

Kas sa ise rändad palju?

Kuidas võtta. Mõni reisib mööda maailma: London, Berliin, New York, ja ta saab seda niimoodi kirjutada. Mina ei rända nii ja ma ei saa niimoodi ka kirjutada. Aga ma võin kirjutada: Karksi-Nuia, Antsla, Kohtla-Järve, täna siin, homme seal. Ja mingis mõttes on seal sama hoog, ega vahet pole: London, Berliin, New York või Karksi-Nuia, Antsla, Kohtla-Järve. See on ikka sama asi, teelolek, otseses mõttes, päris tavalisel teel.

Kas ma saan õigesti aru, et oled „Mailaste” minategelasega üsna sarnane, oled samuti bioloog ja töörutiin näeb samuti analoogne välja, suviti välitööd, talvel?

Jah, talvel ikka ka olen püüdnud enam-vähem erialast tööd leida, seni on õnnestunud, eks näeb.

*Ma võin kirjutada: Karksi-Nuia,
Antsla, Kohtla-Järve, täna siin,
homme seal. Ja mingis mõttes on
seal sama hoog, ega vahet pole:
London, Berliin, New York või
Karksi-Nuia, Antsla, Kohtla-Järve.
See on ikka sama asi, teelolek,
otseses mõttes, päris tavalisel teel.*

Kas suhtud taimedesse ja oma töösse sama poeetiliselt nagu „Mailaste” peategelane?

Kindlasti mitte. Töö on ikkagi mõnikord igav ja tüütu – kas või ainuüksi sellepärast, et *peab* tegema. Kuigi just neil päevil nagu ei kõlbakski viriseda, huvitav on. Aga peategelane on vist taimedest vaimustunud jah. Kuidas ta püüab looduses taimi eristada ja siis tuleb linna ja reede õhtul vaatab inimesi samamoodi, see tüüp, ja see tüüp, ja püüab neid kõrvalt ära aimata. Taimed ei räägi ega liiguta – aga siin on korraga päris teistsugused, liiguvad ja räägivad. See tekitab ikka suure segaduse küll!

Kuidas ja millal sa kirjutad? On sul rutiin?

Rutiin meeldib mulle üle kõige! Iga päev samu asju teha, järjepidevalt, tüütamiseni. Aga kirjutan pigem talvel. Ja alati hommikuti, mida varem, seda parem, õhtuti mitte kunagi. Kirjutan paar tundi, siis väsin ära. Aga kui paar tundi on hästi välja tulnud, annab see nii palju energiat, niisuguse jõu, et jõuan päev otsa tegeleda millega iganes.

Mis tunne on oma tekste näha nüüd avaldatuna, neid üle sirvida?

Aga kas ei ole nii, et kui ei tunne, et kirjutad maailma kõige paremat asja, siis ikkagi ei saa üldse kirjutada? Nii oli mul ka „Pascualiga” – kui selle kuidagi enda meelest valmis sain, tundus: oh, jube hea. Kui nüüd siit-sealt üle loen, märkan, et sõnu ja lõike on ikka kohati liiga palju, mõttekesed triviaalsevõitu, tegevus igav. Aga tol hetkel, kui kirjutan, siis pean kirjutama kõige paremat asja, muidu ei kirjuta üldse.

JOANNA LIIVAK

Oota mind õhtul enda kõrvale

Oota mind õhtul enda kõrvale
õrnuses,
kata mind naeruses pehmuses

ja kui magama heidame,
uinume seljad vastakuti,
oma kumerustes leiame kooskõla,
lülid sambana teist toetamas.

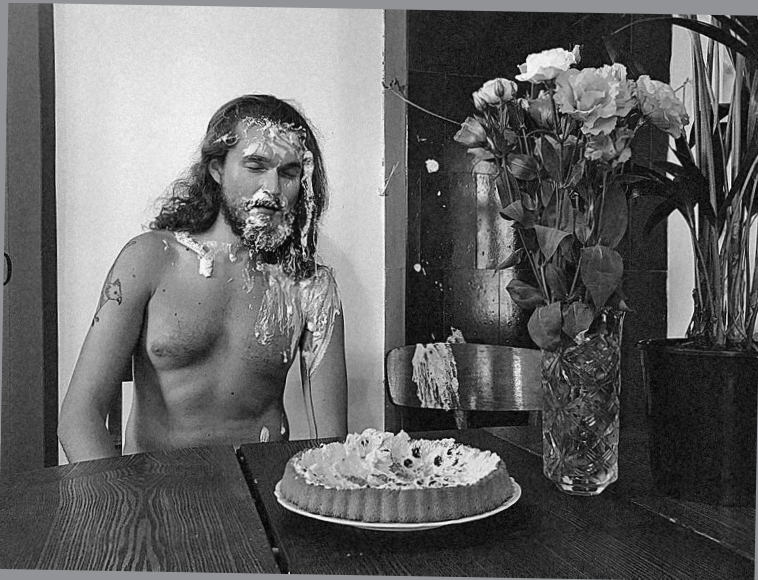
Sel moel ...
nõgese nõelad ei tundugi vahedad,
päike, mis paistab, ei olegi põletav,
kastese kalla karvad on magusad,
sammaldund tüvi ei murene rabadalt.

Oota mind õhtul enda kõrvale,
padjale, puhtale, paljale.

Oma keha annan ma koerale

Oma jalad annan ma koerale,
oma käed annan ma koerale,
oma näo annan ma koerale,
oma kõri annan ma koerale,
oma vere annan ma koerale,
oma hääle annan ma koerale,
kes vanunud, kahlunud karvaga,
lontis ja langenud sabaga,
et saaks temast Mees.

RISTE LEHARI

MÕNED VANAD JUTUD

ELAV SEIN

Kõri on poonud juba mitu päeva. Hämar, hämar, hämar. Kirjutuslaud naksub. Veiniklaasid kõlisevad üksteise vastu. Siin toas on keegi. Küllap peidab ta end tumesiniste ja roheliste öövarjude vahel. Ilmselt jalutab ülbelt köögiriitul nagu redelitel. Kuulen hingeldamist, aga see on mu väike valge öökapp. Sisse-välja hingab tõsiselt mu mööblitükike. Ka temal on raske. Nupuga sahtlis on tühjad paberid kirjutamata lugudega. Püüan leida toasluusija silmi, et seda küsimust küsida. Aga tal ei ole silmi, ta ei vaatagi kedagi ega midagi, ta lihtsalt voolab vädina inimeste sisse, voolab südamest südamesse, söestab need ja paneb seestpoolt roiskuma. Või meelitab end su kaela ligi, silitab sind siidiselt, aga haarab siis raudsesse, mudasesse ja nähtamatusse haardesse. Mul on veel mõned värvid. Aga kui kauaks? Ah sina oledki see hall, ütlen ma talle. Võtan maast kruusi jahtunud ingveriteega. Tõusen voodist ja jalutan kobamisi kitsasse kööki. Tuul ulub ja pärani olev aken laperdab. See on nagu lootuse kõrv, alati liiga suur ja laperdav. Tõmban köögiukse hooga kinni ja panen riivi. Võtan laua taga istet, külmad sõrmed vaheliti. Teisest toast kostab seina tuksumist, pulss kiireneb. Öökapp hingab, sein tuksub ja klaasid hüüavad peenikest paanilist hädakisa. Leian köögilaualt telefoni ja hakkkan stopperiga seina südamelööke mõõtma. 126 lööki minutis. Seda on veidi liiga palju. Mõtlen, mis nüüd edasi saama hakkab. Hingan öökapiga ühes rütmis ja võtan enda ette ühe veiniklaasi. Taevas on nagu lagritsanaps. Mul ei ole enam häält, aga see-eest kõik muu räägib. Radikas, teekann, autod, koerad, puhur. Sireen kauguses, laua külge kinni jäänud meelusika naksatus, mu enda hääletu vangistatud ohe. Isegi lusikad sosistavad lauasahtlis. Sülitab see välja, sosistavad lusikad. Kas nad räägivad omavahel või minuga? Hakkan kööksuma. Kõri paisub, midagi tõuseb sisemusest üles. Avan valulikult suu ja sülitan lauale niiske nätsaka. Väike tähniline lind, kes ei hinga. Kus on su kodu? Kuidas sa eksisid minusse?

Tõstan käed silmadele. Kas tõesti tuleb korraldada matused? Tahaks nutta või juua. Pisaraid ei tule ja alkoholi pole. On ainult tühjad paberilehed ähkivas öökapis, nõudlikult tuksuv sein, lagritsanapsu meenutav taevas ja surnud ligane lind hämara köögi lauanurgal. Liigun küürutades kraanikausi juurde ja lasen veiniklaasi vett. Järsku teeb lind silmad lahti, raputab väsinult tiibu ja tammub paar aeglast sammu. Paistab kuidagi hädine. Sirutan veega veiniklaasi noka juurde, ta ahnitseb. Sein vaikib, paotan akna. Ei tea.

LÄHEDUS

pane müts pähe, ütles ta mulle, aga ma karjusin talle, et pangu isel kuigi tal oli juba müts niigi peas ja ma nägin seda ka, aga vähemalt ei tule siin keegi mind õpetama, minu eest hoolitsema

ja siis teatrisse minnes pakkus ta, et istume koos, aga ma ütlesin, et ma ikka istun sinna ja tema võib istuda kuhu iganes ise tahab, ta oli küll nõutu näoga, aga vähemalt sai aru, et pole vaja minu eest asju ette ära mõelda

ja kui olin haige, küsis ta, kas võib suppi tuua, ja ma ütlesin, et kuule, mul on omal ka kodus supp olemas, purgisupp, ei ole vaja siin mingi eraldi keetma hakata

ja teine päev jalutasime ja ta proovis mul käest kinni haarata, aga ma ei lubanud, sest see on nii ebamugav, kui käed lähevad higiseks, ja üldse on nii ebamugav kogu aeg kellegagi koos käsi viibutada ja jalutades oma samme ühte rütmi sättida, ja üldsegi oli mul juba tööle kiire ja hüüdsin, et tsau, ma siis lähen juba ees

koju jõudes oli ta mulle vabanduseks uksematile valge lille jätnud ja see oli nii imelik, et ma kirjutasin talle, et jah, ma olen küll romantiline inimene, aga pigem romantiline ükski aga saa üldse aru, mille eest vabandatakse

ja kui ta mulle jälle murelikult helistas, siis ütlesin, et minu arust ei ole mõtet siin nagu sellest enam rääkida, et kui ühe korra sai juba otse öeldud,

et ruumi on vaja, ja see pärale ei jõua, siis võib sama hästi kui selle asja ära lõpetada, sest viimane asi, mida mul ellu vaja, on takjas

no ta oli igati ehmunud, aga mul oli süda rahul, pesin mitu masinatäit pesu, riputasin kuivama ja lugessin raamatut ja tegin arvutis tööd

aga siis mõtlesin ikka öösel, et kas ma olengi terve aeg olnud selline kaktus või olen ma pehme pojeng, kelle elu loomuvastastelt okkaliseks on teinud, ja mu süda ei olnudki enam nii rahul

ja siis see kaktuse mõte ümbritses mind nagu suur tume vari ja ma vähk-resin selle kaisus ja siis see mõte ainult kasvas suuremaks ja ähvardavamaks ja ainult üks kaktus oligi selle triibulise teki all ja siis ma siputasin ja sipu-tasin ja siputasin

LÕKKESOOJUS

Pritsin sädemeid ja lõhun tassi ära. Mis sädemeid, küsid sa ning ma ei oska sellele vastata. Mingid on. Särisevad, kõrbekuumad, verist igatsust, helgust ja valu täis.

Loen su silmi nagu värskaid ajalehti. Iga päev uued uudised. Iga tund midagi värsket, ootamatut, ja samas on kõik teada. Kohutav uudiste kordusratas. Kas me teeme seda täna jälle? Kas me läheme täna jälle lahku? Anname teineteist vabaks ja soovime head eluteed? Hea küll. Tuleb nii välja. Lehtedes kirjutatakse nii.

Aga uudised on nagu ühepäevaliblikad, kelle kõhu all mullitab kuum ja ohtlik reaalsus. Kuidas võiks osata seda ära unustada? Habemega nali habemega mehelt. Habemega värsked uudised. Lähme siis lahku. Lähen siis lahku oma unistustest. Seekord jälle päriselt. Aga seekord tõesti päriselt.

Tuttav ja alati nii valulikult saabuv loobumispohmell niriseb vaikselt mööda selgroogu alla. Lehed loetud, panen mantli selga, varjan salliga grimasse ja kõnnin asjalikult minema. Mul on aega kolm tundi, et ennast ravida. Mul on aega kolm tundi, et jälle see segipaisatud süda korda teha ja siira ja säravana naasta. See on töö, raske töö, aga ma olen peaaegu professionaal. Ma saan hakkama. Kõnnin üle krabiseva valge lume. Sulgun oma

valgesse tuppa, vaatan endale silma. Vaata, Riste. Tunne nüüd. Tunne nüüd ära kõik need salajased tunded: haavumine, nõrkus, kahetsus, ebakindlus. Tõmba kogu praht vaiba alt välja, vaata sellele otsa ja viska see minema. Sul pole neid vaja. Ära hoia midagi alles. Tõmba kõik valguse kätte. Veel parem, pane see kõik põlema! Pane see pask põlema, nuta natuke, soojenda end selles lõkkevalguses ja siis hakka tantsima. Muunda oma valu. Ela see läbi ja tantsi end uueks. Uhiuus sügavus soppidesse uuristatud, kas pole põhjust olla tänulik? Kipitab, aga mis siis ikka. Silmade eest käivad läbi virvarrina kõik korrad, kui olen pidanud sama tegema. Ükskord nutsin vöilillepöllu. Teinekord olin peol ja sulgesin end tualetti. Kord läksin öue ja jooksin, kuni enam hingata ei jaksanud. See kord, kui ma mitu tundi järjest kirjutasin. See kord, kui sa mind viimast korda embasid ja ma koju ahju äärde jäin. Viimased korrad! Viimane kord. Alati on viimane. Ja alati on viimased etendused ülemöödud.

Miks ma seda teen? See on elus tunne. Pinge, mis tekib lahendamatu te olukordade vahel. Elusus on ilus. Ja armastus on ilus. Ja elu on ilus. Ja nali on ilus. Ja valu on ilus. Ja mäng on ilus. Ju ma siis jaksan veel. Aga võib-olla oligi just see kord viimane.

EMMA LOTTA LÕHMUS

*

kas ma deklameerin tuulele eepost
ümisen merele sonaati
või mängin vihmale viiulit?
muutun tuulevaikuseks
jooksen mööda vett
Tiibetisse
surun pihlakad
peos katki
rannaliival lebavad õunad
pikad raagus sõrmed sirutuvad silmapiirile
pikad
nagu oktoobrikuu kuu
mis väriseb mu veresoontes
trummeldab peopesas
tuksub vaikselt mu kõrva taga
ja me nutame
nutame Tiibetisse kose
ega saagi enam aru
kas mängime viiulit
vihmale
või
iseendale

*

kaks kabelauda
ja tolmused uksed
ja akende taga sajab janune vihm
mu käed on kuivad
hoian neid su palgeile
su põskedele
õlgadele
et vältida viimset hommikut
mis pilvisse upub
mälusse kipub
ja kõik kased unega looritab
tõmban öökeeli
vajutan koidikuklahve
astume kõrvuti kahust teed mööda.
kuidas anda sõnale hoogu?
see polnud mina.
mina.

*

mu silm sai seletatud soojas udus
kui madrused püstitoodi seadsid purje
kuu varjas end ning ema punus
mu õlgadesse sootuks helgeid varje.

mu kurvad ookritooni soovid
jäid uppuma, kui sõuti üle järve
kuid muidu järsud võõrad aeruhoobid
said vaikselt vee peal peegelduvaks jäljeks.

mets avas meile sammaldunud rajad
ning ma ei taha enam unustada
kuis minu käed ja ema haprad jalad
said varavalges mullas ringutada.

me sāngi heitsime veel koidu eel
kolm taevatāhte kustutasid tuled
ja minu süütu silm ning kiras meel
said tunda uhkelt, kuidas elu tuleb.

*

raske on nutta, kui õhk helgib ja keegi kuulab ööd.
raske on nutta, kui mõistad, mida tähendab tuul ja kuuskede taevasse ulatuvad tipud.
kerge on hajuda suitsu
riivata kogemata või meelega musta mulda ning tuliseid käsi.
kerge on neelata kirsikive
pöörata päevi
hõigata hommikuid
ja siis
ja siis
päriselt hing tuhiseb
tuul keerutab tuhka
siis on raske nutta.

AUTORIST: EMMA LOTTA LÕHMUS (16)

Sul on tihe side muusika ja teatrikunstiga – räägi sellest natuke lähemalt.

Õppisin seitse aastat viulimängu ja praegu tegelen näitlemisega trupis EKSPERIMENT. Tunnen, et laval saan midagi päriselt välja öelda. See on viimasel ajal mulle aina olulisemaks muutunud, nagu ka teadmine, et tahan selle kaudu ehtsalt ja vahetult teisteni jõuda. Koostegemise ja kohalejõudmise hetked on minu meelest ühed ilusamad. Olen tänu teatritele avastanud nii palju uusi maailmu – just nagu ka tänu muusikale. Imetlen muusikas enim seda, kuidas see paneb mind alati keskenduma. Kas kuulates või ise mängides tuleb seda hakata lahti harutama või harutab ta end ise lahti, mida on tohutult põnev jälgida. Tihti on tunne, nagu olen pärast proovi või kontserti millestki uuest aru saanud – sama juhtub vahel ka siis, kui luulet kirjutan. Pärt Uusberg on öelnud, et vahepeal ütleb looming sulle rohkem kui su mõtted. See on üks ilus mõte.

Kuidas tekkis sinus tung luuletada?

Olen alati kirjutanud, nii kaua kui mäletan. Aga mulle tundub, et viimasel ajal sunnib mind kirjutama üks kripeldus, millest enne lahti ei saa, kui ta sõnade kujul paberile on paisatud. Vahel käin mitu päeva või nädalatki ringi ega leia sõnu, ent kui luuletus ühel hetkel sünnib, hakkab alati kergem. Mõni mõte või tunne on liiga suur, et tervenisti minu sisse mahtuda, siis tuleb ta samuti kirja panna ja selle tunde pärast, mis mind lõpuks valdab, ma vist tegelikult seda teengi. Vahel leian end ka mõttelt, et mida ma teeksin, kui kirjutamine oleks keelatud. Nendel hetkedel hakkab küll päris hirmus.

Milline luuletaja on sulle oma hääle otsimisel olnud oluline suunanäitaja?

Mulle meeldib väga Juhan Viidingu luule. Tema ridades on midagi, mis paneb neid uuesti ja uuesti ja uuesti üle lugema. Need võivad jääda päevadeks kummitema ning vahel annavad nad minu mõtetele õigel ajal tõuke.

JOONAS VÄLI

KLAASLINN

Kohe, kui ukse lahti lõin, tundsin vänget, veidi hapukat lõhna. Kassipiss. Pagan. Võtsin kulunud kingad sügava ohke saatel jalast ja hakkasin korterit läbi otsima. Kuhu siis seekord? Voodisse? Või äkki hoopis köögilauale? Pärast mõningast detektiivitööd avastasingi kuriteopaiga. Vannitoa valgel põrandal ilutses peegelsile rohekaskollane loik. Ohkasin ning rebisin vetsupaberirullist mõned ruudud, ent teadsin juba ette, et täna ma loiku kuivatama ei hakka, vaid panen kortsus paberitükid teksade tagataskusse ja luban endale, et homme hommikul kindlasti koristan. Siis tegin elutoa tugitoolis magavale kassile suulise noomituse asemel ühe pika pai, tuikusin magamistuppa ja kukkusin koos riietega voodisse.

Ma ei olnud sel nädalal veel tundigi maganud. Öhtuti kontorist koju jõudes pidi ju ometigi hakkama mõne lisaprojekti kallal töötama. Mu kadunud vanaema ütles alati, et kel raha pole, sel ei maksa naisest unistadagi. Ja ega minu palk midagi märkimisväärselt ei ole. Nii ma siis töötasin, ööd ja päevad läbi. Töötasin hommikusöögi ajal, lõuna- ja kohvipausidel. Töötasin enda varjuga võidu, kuni ühel hetkel mõistsin, et ma ei suuda enam nii. Enesetapuks on mõnusamaidki viise kui ennast hauda töötada. Tolleks hetkeks olin magamata olnud täpselt neliteist ööd. Mind valdas täielik rammestus, raske oli isegi veeklaasi suu juurde tõstmine, rääkimata siis töökaaslastega suhtlemisest või jõusaali minekust.

Leidsin endas viimase energiaraasu, et triiksärk lahti nõõpida ja teksad jalast võtta. Mind julgustas mõte, et sel ööl saan viimaks korralikult välja magada. Homme on vaja ju alles kella kaheteistkümneks tööle minna. Hurraa.

Sulgesin silmad. Olin kindel, et sügav uni saabub paarikümne sekundi jooksul, kuid seda ei juhtunud. Und ei tulnud, rammestus mu kehas oli aga võimsam kui varem. Aja möödudes muutusin juba veidi murelikuks. Miks, põrgu pärast, mul küll und ei tule? Olen ju ometi pikalt puhkamata olnud, peaksin juba ammu magama ...

Vähkresin oma nii pikalt puutumatuna seisnud valgete linade vahel, kuni kell lõi kolm öösel ja mõistsin, et täna öösel uni küll ei tule. Äkki on

ta lihtsalt solvunud, et ma ta niivõrd pikaks ajaks hooletusse olin jätnud? Pean vist talle aega andma ...

Niisiis pidin leidma mingi muu viisi, kuidas välja puhata, kuidas sellest rõvedast hingematvast rammestusest vabaneda. Minna ööklubisse ja tarvitada suurel hulgal narkootikume, et kasvõi korraks end erksana tunda? Pikemas plaanis oleks see vast üpris mõttetu tegu. Minna jooksmas ja hiljem teha kuum vann? Võimalik, ent väljas on üsna lumine ja libe, ilmselt kukuksin end katki.

Paljusid ideid nii- ja naapidi mõõtnud ja kaalunud, jäi viimaks pinnale ainult üks: Merivälja muul. Mu kadunud vanaema rääkis ikka, et kui tal vanaisast vahel kõrini sai, läks ta mõneks ajaks muulile seisma ja kõik tundus korraga palju etem. Teismelisena ma seda juttu ei uskunud, kuidas saigi üks muul ennast paremini tundma panna; aga nüüd, kolmekümnekaheksasena, tundus see ainuke väärt mõte.

Tõusin voodist, riietusin, haarasin laualt telefoni ja rahakoti ning lahkusin korterist. Imelikul kombel ei tundnud ma enam sellist väsimust, mis oli ennist kogu mu kere vallanud. Mõte muulist ja selle ümber tormlevatest tumesinistest lainetest andis mulle jõudu.

Jõudsin õrna lumekihiga kaetud tänavale ja mõistsin, et oleksin pidanud retke paremini plaanima. Kell oli pool neli öösel ja mul ei olnud aimugi, kuidas peaksin Lillekülast Meriväljale saama. Bussid ei sõida, hääletada pole mõtet ... Mul ei jäänud muud üle kui takso tellida, mis sest, et sõit tõenäoliselt üpris kallis osutub.

Taksojuht oli veidi üle viiekümne meesterahvas, kes tutvustas end kui Elmarit. Elmar kandis taksojuhi kohta veidralt pidulikke riideid: lumivalget triiksärki, tumesinist ülikonda ja musta kikilipsu. Sõidu alguses üritas ta minuga ka päevapoliitikast juttu teha, ent saades aru, et minu dialoogi astumise soov on minimaalne, jäid ka tema repliigid aina harvemaks.

Jõudnud Pirita Selveri juures oleva valgusfoori taha, tabas nii mind kui ka Elmarit suur üllatus. Ummik. Mitte pikk, kuid siiski ummik.

„Tohoh ... Keset ööd niiviisi väljas kondamas ... Mis neil inimestel küll viga on?” küsis Elmar, tegelikku vastust minu käest ilmselt lootmatagi.

„Ei tea jah,” pomisesin moka otsast vastu, ise tühja pilguga aknast välja vaadates.

Juht jäi veel midagi omaette rääkima, aga ma ei kuulanud teda. Minu tähelepanu köitis hoopis aknast avanev vaatepilt. Teisele poole teed jääva bussipeatuse kõrval pingil lebas üks mees, paar numbrit liiga suur

punane sulle sülle tihedasti ümber keha mässitud. Ega see stseen iseenesest midagi eriskummalist ei olnud, kuid mind valdas veider kadedustunne. Kadedustunne selle rahulikult magava mehe vastu. Olgugi et tal pole ilmselt korterit, kindlat töökohta ega ka kopsakat pangaarvet, on tal sügav uni. Aga mina? Mul on ju kõik olemas ... Ometi olen mina see, kes kadedust tunneb. Ebaaus! Mõni töötab ööd ja päevad, annab naha ja kõrvad, aga ikka, ikka peab ta kadestama selli, kelle päevad mööduvad põõsa varjus plastpudelist kanget õlut kaanides. Tundsin enda vastu lausa vastikust, et olin üldse suuteline sellist kadedust kellegi seesuguse vastu tundma. Aga ega tegelt ju vahet pole, üritasin endale sisendada. Homme olen juba uus inimene. Vaatame siis, kes keda kadestab.

Autosõidu ajal oli mõte rutiinist vabaks murdmisest juba peaaegu kinnisideeks küpsenud. Silme ette kerkinud kujutelmades tundsin, kuidas järgmisel hommikul olen korralikult välja puhanud, endale kohvi teen ja rõdul omletti süüa, mõnusad talvised päikesekiired nägu paitamas. Viivuks näis see kujutelm nii tõetruu, et mõtlesin, kas mul on üldse vaja päriselt välja magada või mere äärde sõita? Kas mitte ei oleks lihtsam mõni minut – või ehk isegi tund – selles fantaasias viibida? Kuid mõtte tekkimise ajaks olin juba turvavööga takso tagaistmele kinnitatud. Taksojuhile tasunud ja masinast välja astunud, tundsin mõnusalt soolast mereõhku sõõrmetesse tungimas.

Inimtühhjus. Vahused lained peksid vastu muuli külgi ja silmapiiril õõtsus sinakasmust meri. Taevas oli täiskuu, nii et nähtavuse pärast ma muretseda ei pidanud. Kõndisin täitsa muuli merepoolsesse otsa, nii et külmad veepritsmed tegid mu teksapüksid aegamisi märjaks.

Kauguses paistis kuulus kilukarbisiluett, mis helendas erksamalt kui kunagi varem. Hotellid, kontorid, korterid. Igas majas põles vähemalt üks kollakasoranž tuluke. Miskipärast tekitas see minus ütlemata jõulise tunde. Tajusin, kuidas energiakraanid mu sees järsku lahti keerati. Kõikides nendes klaasmajades on minuga sarnased inimesed. Ületöötajad, kes ei saa öösiti magada. Aga nemad ei proovigi sellest ahelast vabaks murda, vaid on suletud ringis, selles pagana oravarattas, ikka veel kinni! Korra tundsin end isegi üleva ja uhkena, et olin midagi ette võtnud, kuid peagi mõikasin, et olen ikkagi alles teekonna alguses. Midagi ei ole veel muutunud. Kui ma nüüd koju läheks, oleksin hommikul ikkagi rampväsinud. Tuleb tegutseda. Mu hargnevale mõttelõngale astus selja tagant kostev kummaline kraaksatus ja pöörasin end kohe ringi. Kruusasel muulil seisis süsimustade sulgedega ronk, keda ma ilma tema märguandeta

ilmselt silmanudki poleks. Huvitav, kui kaua ta mind juba passinud oli? Kas ta oli siin äkki juba enne mind?

Ronk piidles mind oma mustade silmadega, justkui õpetaja, kes soovib, et ise oma pahandusest rääkima hakataks, samal ajal kui teisel pool lauda värisedes kõike tehtut kahetsetakse. Ent mida rohkem me teineteist seal muulil, mäslev meri meid ümbritsemas, vaatasime, seda enam tundsin, kuidas ta pilk aina leebemaks muutus. Lõpuks võis sellest hea õnne korral leida isegi mõne kaastundliku varjundi.

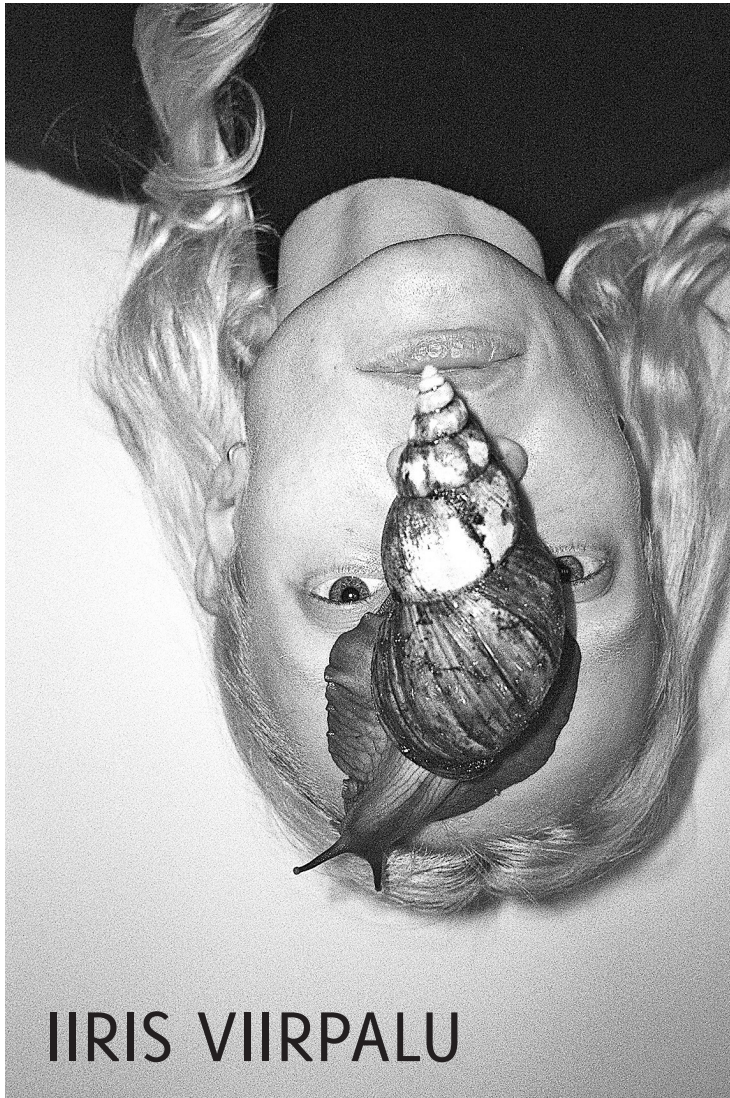
„Lenda minuga kaasa,” lausus ronk äkitselt.

Olin ennist mõnevõrra tardunud seisundis viibinud, aga see repliik ehmatas mind tardumusest mitmekordselt välja. Kas ta rääkis minuga päriselt? Või äkki oli see lihtsalt sellise alatooniga kraaksatus? Kas peaksin talle midagi vastama? Ja üldse, mida ta mõtleb, kui tahab, et ma temaga kaasa lendaks? Kas ta siis ei tea, et ma ei oska? Mu süda prõmmis vastu rinnakorvi, peopesad olid külma higiga kaetud ja moka värises vastu tahtmist.

Kõhisin kurgu siiski arglikult puhtaks ja proovisin vastata: „Kas sa ü-ütlesid mulle midagi?”

Vastust ei kõlanud. Mu kõrvu täitis üksnes vali merekohin. Äkitselt hakkas ronk tiibadega kiiresti sapsima ja tõusis lendu, aga jäi mõni meeter peale muuli lõppemist õhku tiirutama. Hetkeks meie pilgud kohtusid ning siis äkki mõistsin: see siin on minu ainuke võimalus vabaneda. See ronk ongi minu ainuke päästerõngas sellest hallist rutiinist ja masendavast rammestusest pääsemiseks. Ma ei mõelnud enam, vaid hüppasin nüüd juba kaugustesse põgeneva rongi poole.

Jääkülm vesi tungis mu õrnalt naeratavast suust ja ninasõõrmetest sisse. Lained kandsid mind maismaast üha kaugemale. Läbivettinud riided tirisid mind üha allapoole. Aeglaselt krampi tõmbuvad käed õõtsusid tuimalt külgedel. Tundsin keelel sooja omleti maitset, talviseid päiksekiiri põskedel ja mis peamine: tundsin üle pika aja, et elan.

IIRIS VIIRPALU

Päevakajalist ehk *Pinus sylvestris*'ele ja teistele

te me kopsud, bronhid, vereringe
võib-olla ka
südametunnistus

*

kuhu kadus su hing
ja janu olemise
mitte äraolemise järele
autoliisingusse
kord-aastas-Tai-kruisidesse
käsitööõlle ja disainerimööbli
tummadesse labürintidesse

kuhu sa peitsid täis kuu
me hommikud me õhtud ööd
ja sõidud keskpäevapimedas
odavad veinid pargis
ja hõlmad valla pööriööd

palun sult ainult üht
ela surmani ja
ära ära kao
Ikea riiulite vahele

*

tõmban õhu hõredamaks silme eest
soen sõrmitsedes ära ämblikuvõrgud
ja astun mai pehmusse
püüan näha kaugemale
sinna mis kõne taga
püüan kobada
katsuda keelega
mõistatust
painutada ta vahedat tera
kord küsimuseks
kord vastuseks
ja naasta
sügavast sambla suminast
helendava hommiku kätte
süli aimdusi täis

*

ookeani madalsagedustel magab maailm
oma sügavat õiglase und
õngenööri vihin ja
lainevahu kihin
siledal liival
paigas kuhu kunagi tuldi nädalaid
üle vete kaks kätt taskus
hinge taga paar penni
kaasas vaid unistused uuest maailmast
ja tahtejõud mis valjem kui hirm
ja laiem kui igatsus

ookean haarab sind oma hingamisse
maailma vanimad kopsud
sisse ja välja
sisse ja välja

inimest tõmbabki ilmamerre
tagasi
sünnieelsesesse aega

*

Inimtühi rand neljasaja tuhande linnas on ime.

Kui ta leiad, hoia teda salajas ja

ära mulle räägi

ta vaikusest,

otsatusest,

üksindusest ja

rahust.

Hoia teda oma südame all

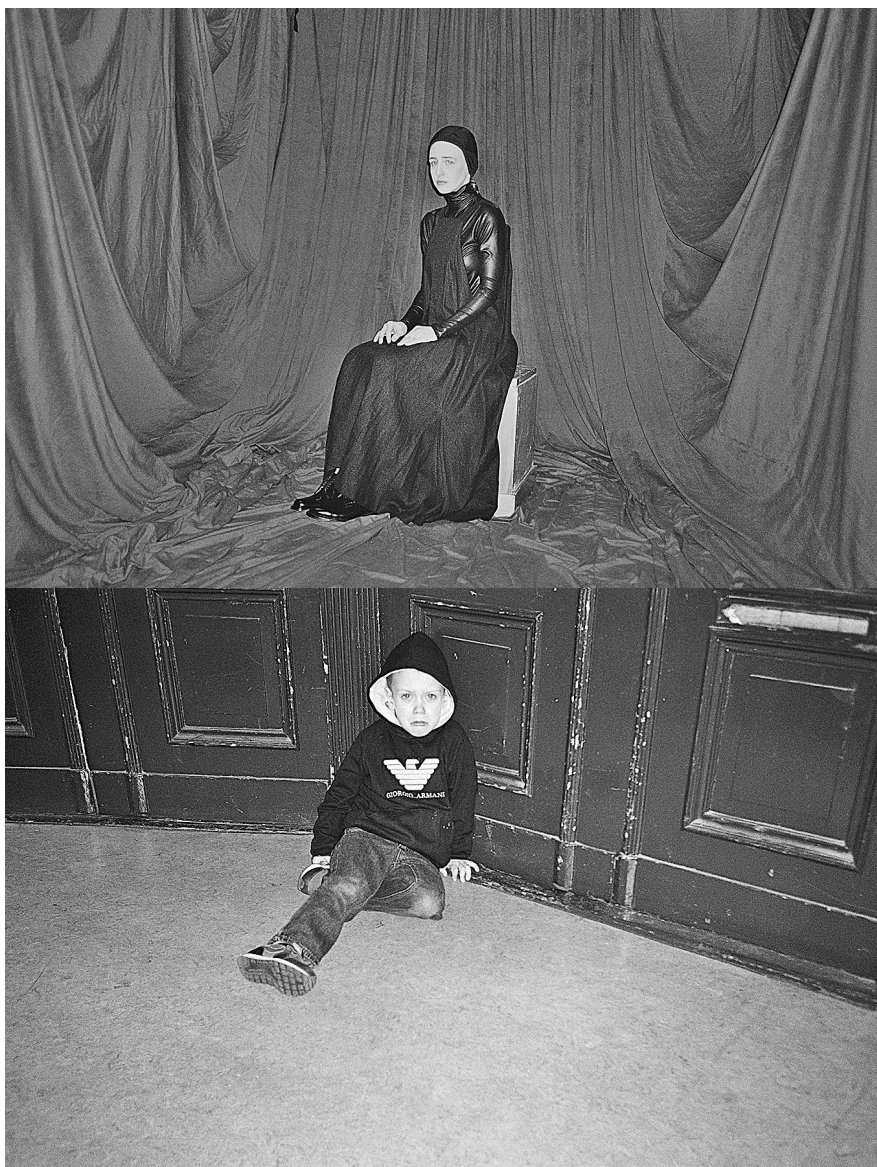
ühes kajakate, luikede ja haigruga,

kes tunnistasid su omaetteolekut

ning võib-olla pidasid sind

üheks endi seast.

MARTA VAARIK

Marta VAARIK

SAATANA SADA PALET

Agne Pilvisto

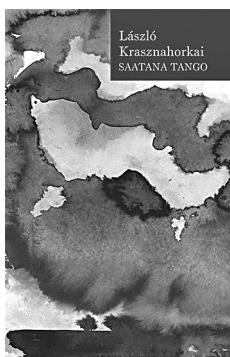
László Krasznahorkai

„Saatana tango”

Tõlkinud Siiri Kolka

Allikaäärne, 2019

Sügisel, mil kauaoodatud „Saatana tango” eesti keeles ilmus, ei paistnud lõppu tulevat. Maa jäi poriselt nätskeks ka talve haripunktis, soojarekordeid purustanud jaanuaris, süvendades kahtlusi, et midagi on kogu selles asjas mäda: samal ajal kui Austraaliat laastasid piibellike mõõtmetega looduskatastroofid, meenutades Egiptuse peale saadetud nuhtlusi, tekitas siinne monotoonne hallus ja muutumatult 0 °C juures püsiv õhutemperatuur üksnes nõutust. Ühest küljest tundub juba pikemat aega, et lõpp on ligidal, meie väljavaated planeeti päästa kahanevad iga aastaga; teisest küljest ei lase ümbritsev soikumine olukorra tõsidust täies ulatuses hoomata. Selles mõttes saabus „Saatana tango” siia nagu oma loomulikku keskkonda, samasugustesse ilmastikuoludesse, kust ta kunagi võrsus:¹ kus aastaegade vaheldumine oleks nagu seiskunud, pakkumata harjumuspärast vaatemängu; kus taevavärvis, igritsevas päevavalguses, ühtlases pilvisuses ja viimasajus puudub igasugune draamatika, kus valitseb tühjus nii linnatänavatel kui ka inimeste südames. „Ei, sügis on,” ütles Irimiás kurvalt. „Nüüd nad istuvad ahju äärde maha ja ei tõuse sealt enne, kui kevad käes. Kössitavad tundide viisi aknal, kuni õhtu kätte jõuab.” (lk 216)

Asi pole muidugi ainult ilmas või aastaajas. Aknast välja vahtimisest saab selles maailmalõpuromaanis eksistentiaalne, beckettlik ooteseisund – viimne lohutus kõikehaaranud mandumise ja lagunemise taustal, mis on tabanud kogu tsivilisatsiooni:

„Kanalisatsioonihais seguneb pori, lompide, raksata-vate välkude haisuga, tuul sakutab elektritraate, katusekive, mahajäetud linnupesi .. nõtked tänavad ja juurteni läbi ligunenud, sisse langenud pargid lebavad allaheitlikult viimas; raagus tammed, pooleks murdunud, kuivanud lil-
led ja kõrbenud muru liibuvad alandlikult marutuulde justnagu ohver timuka jala-säärde” (lk 45–46).

Ühes hääbuvus külas leidub veel paar tegelast, Schmidt ja Kráner, kes valitsevast inertsusel hoolimata pole veel täielikult kaotanud lootust paremale elule;

1 „Vihm ja absoluutselt lootusetu taevas ...” nagu kirjeldab Krasznahorkai oma lapsepõlve kodukandi atmosfääri. Vt Andrei Ivanov. „Apokalüpsisemeister László Krasznahorkai” – Vikerraar nr 3, 2015, lk 57.

kes pärast aastatepikkust köögis kössitamist on otsustanud lahkuda, maksu mis maksab, et pääseda sellest läbi-vettinud kõdunemisprotsessist, armutust aineringlusest. Õhus on tunda vandenõu, valede ja reetmise lehma. Umbes õhkkonnas, külaelanike paranoiliste pilkude all ei jää aga miski varjatuks, ükshaaval seotakse üksteist salasepitsustesse, mässitakse kuulujuttude ja valede võrku (samal ajal koovad märkamatuks õrna loori romaani üliaktiivsed ämblikud), ähmastades lõpuks nii tõetaju kui ka teotahte, halvates põgenemisvõime. Vaevaga kokku kraabitud rahast nagunii kõigile ei piisa ja omal jõul nad sellest nimetust pärapõrgust ei pääse ... Seega nad ootavad.

Suurest kärsitusest on külaelanikud end kohalikus kõrtsis uimaseks ja kiimaseks joonud, tantsides üht ja sama tangoviisi jorutava akordioni saatel, tihedalt üksteise vastu liibudes, jõllitades ahnelt proua Schmidt'i õõtsuvaid ihuliikmeid, nii et isegi vaga Halicsi proua peab seda Soodomat ja Gomorrat nähes tunnistama, et „natukeseks ajaks oli kurat – kui see oli olnud tema eesmärk – saavutanud kõrtsitoas täieliku, olgugi et mööduva võidu” (lk 149).

Varjamatu iharus ja mitte millestki hooliv purjusolek annab vaatepildile isegi mingi rituaalse varjundi, olgugi koomilise ja äraspidise, nagu oleksid kõrtsis viibijaid korraga haaranud vastupandamatu, nõiduslik külgetõmbejõud („Tantsimine on ju mu nõrkus, teate...”, sosistab proua Schmidt, lk 148). Midagi iseäralikku toimub samal ajal ka jutustuse struktuuris, mis sisukorra ehk *tantsukaardi* kohaselt on tangostseeni ajaks kuus peatükki edasi liikunud ja kulminatsioonini jõudnud, et siis tagasi algusesse pöörduda, ikka samas tempos, kuue sammu kaupa, kuni ringi sulgumiseni.

Taevaseri hahetades, kui kõik norisevad veel teadusetult joomaunes, saabub viimaks see, keda nad olid terve see aeg tagasi oodanud – Irimiás, nende ärataja ja päästja, kes alustab romaani teist osa suurejoonelise prohvetikõnega. Teades, et tema äkiline ilmumine (surnust ülestõusmine, nagu mõnda uskuma on pandud) jätab juba iseenesest küllaldase impressiooni, ei ole Irimiásil raske võita kuulajate jäägitu usaldus. Ta tajub selgesti oma võimu nende kadunud hingede üle, kasutades ära kõikjale imbunud vaesust ja viletsust, süüd ja häbi, ja õhutab kannatajaid vabanemiseks tema poole pöörduma, pannes mängu kogu retoorilise raskekahurväe, manipuleerides nende sünnipärase iseloomu-

nõrkuse ja põhjendamatu kasuahnusega, apelleerides tulevastele hüvedele nagu edu, õnn ja rikkus. Hetkega pimestab ta nende meeled ja mõistuse, manades esile utoopilise nägemuse (milles võib aimata improviseeritud vihjeid kommunismile²):

2 Kohati on „Saatana tango” olustikus tajuda viiekümnendaid, ehkki tsensuuri silmas pidades otsesed viited nõukogude korrale mõistagi puuduvad. (Andrei Ivanov. „Apokalüpsisemeister László Krasznahorkai”, lk 52–53).

„Seepärast otsustasin, et hetkeolukorda ära kasutades kogun kokku mõned inimesed ning loon ühe näidismajandi, mis annaks kindlat elatist ning hoiaks seda väikest pettasaa-nute rühma koos .. ühe saare, kus kaoks orjus, kus me elak-sime üksteise eest, mitte üksteise vastu, kus igaüks saaks õhtuti magama minna külluses ja rahus, kindlustundes ja inimväärselt...” (lk 170).

„Saatana tango” kõige saatanlikum tegelane on niisiis Irimiás – Mefistofeles-Irimiás³, nagu teda on nimetatud –, kes ahvatleb päästmata inimesi patule ja paistab silma sar-naste võtetega nagu nii mõnigi teine sama arhetüüpi kehas-tav literatuurne kuju.

Saatan ehk kurat, sama vana kui maailmgi, on rännanud arhailisest pärimusest mitmesse moodsa maailmakirjanduse sümbolteosesse, Iobi raamatust Fausti lugudesse (Goethe, Mann), saksa traditsioonist vene traditsiooni (Dostojevski, Bulgakov) ja mujale, kogemuste poolest üha rikkam, kom-metelt rafineeritum, väljenduselt viimistletum. Aegade algu-sest on tema päralt olnud maine sfäär ühes allilmaga ning nendele vastavad kihistused inimpsüühes: iha ja häbi, alla-surutud hirmud ja teadvustamata hingesügavikud, mis on nii iseloomulikult välja joonistunud Ivan Karamazovi luupaina-jas ja Adrian Leverkühni süfiliitses viirastuses. Ei ole võima-lik eristada, kas need on tegelikud või näilikud, olemuslikud või kujutluslikud, ja just seda ta tahabki; kuradil on tavaks

„inimeste südamesse umbrohtu puistata”⁴, ta on „valetaja ja vale isa” (Jh 8,44), aga „segab oma valedesse tõeteri”⁵, talle meel-dib „sisutu tseremoniaalsus”⁶ ja tema „tõe-list olemust ei saa väliste tunnuste järgi kindlaks määrata”⁷. Kuigi, vahemärkuse korras, silmatorkaval kombel näib ta end aeg-ajalt maailmakirjanduses ilmutades eelistavat teatud kindlat, äratuntavat riie-tumisstiili: „Vendades Karamazovites” kan-nab ta ruudulisi pükse, mis on „kuidagi liiga kitsad”, „Doktor Faustuses” on tal jalas „vastikult kitsad püksid” ja seljas ruudu-line pintsak – ruuduline kuub on muide ka Irimiásil „Saatana tangos”. Juhus ja kokku-sattumus? Või märk? Märk, millest võiks välja lugeda ... mitte midagi. Suurim katsu-mus, mille kurat esitab, on mitte otsida var-jatud seoseid ja tähendusi, mitte teha välja tema kangekaelsetest püüetest luua illu-siooni, nagu oleks ta tõsiselt võetav, nagu peituks tema sõnades ja tegudes mingi mõte või lõppeesmärk.

- 3 Nimetus pärineb Andrei Ivanovilt („Apokalüpsisemeister László Krasznahorkai”, lk 55). Ühtlasi vii-tab Irimiási nimi parodeerivalt prohvet Jeremijale ja tema kaas-lase Petrina nimi seostub omakorda apostel Peetrusega. – Ivar Sinimets. „Ungari kirjandus mitteungarla-sele” – Tallinn: Ungari Instituut, 2014. Krasznahorkai ise meenutab ühel sün-gel eluetapil kohatud Irimiási-nimelist julmurit, kes tegeles pörsaste kast-reerimisega. – Richard Lea. „László Krasznahorkai interview: 'This society is the result of 10,000 years?'” – <https://www.theguardian.com/books/2012/aug/24/laszlo-krasznahorkai-interview>.
- 4 Fritz Rienecker, Gerhard Maier. „Suur piiblileksikon” – Tlk Eduard Aasamäe jt. Tallinn: Logos, 2011, lk 332.
- 5 Ülo Valk. „Kurat Euroopa usundi-loos: sissejuhatus demonoloogiasse” – Tallinn: Vikerkaar, 1994, lk 53.
- 6 Samas, lk 202.
- 7 „Suur piiblileksikon”, lk 686.

„Saatana tango” sõlmpunktiks olev „[v]irtuoosne kombinatsioon, mille viib läbi kahepalgeline mahhinaator”⁸, näib esmapilgul kõik toimuva ühtsesse, loogiliselt ja ladusalt toimivasse skeemi siduvat – sellele viitab juba peatükkide ülesehitus. Ja tõepoolest, Irimiási plaan, mis näib vähemalt poolenisti olevat osa mingist bürokraatlikust masinavärgist, laabub ootuspäraselt: raha on välja petetud, inimesed laiali saadetud, pidu läbi. Teisest küljest – oli see siis tagantjärele

„Saatana tango” saabus siia nagu oma loomulikku keskkonda, samasugustesse ilmastikuoludesse, kust ta kunagi võrsus.

temasuguse meistri vääriline, meelitada endaga need õnnetud, kes juba enne tema tulekut olid talle südames truudust vandunud? Milleks need ülespuhutud žestid? („Oleks ma kohe taibanud, et ta täpselt sedasama tahab, mida meiegi, oleksin talle kohe öelnud, et ärgu vaevaku end...” (lk 195), arvab üks põgenemisplaani algatajatest.) Lähivaatlusel osutub kõik palju

labasemaks ja lihtsakoelisemaks. Romaani realistlikuim tegelane Futaki ei loo endale selles suhtes erilisi illusioone, „[s]eni oli ta olnud siinse masinakoja ja asula vang, nüüd aga on ühe ohtliku ettevõtmise meelevaldas” (lk 180). Õieti pole vahet, kas nad on lõksus oma surmale määratud külakeses, Irimiási kujuteldaval paradiisisaarel või ilma peal laiali – sest mis neist kokkuvõttes saama peaks? Võib ju anda kolm tilka verd, kogu oma raha, hingegi, aga seda tüüpi lepingutel puudub teadagi tegelik garantii ning see, mida pakutavate hüvede ja naudingute kujul tegelikult taga aetakse – maa-pealne õnn – libiseb alati käest: tema algus tähendab ühtlasi tema lõppu. Kõige paremini teab seda muidugi Irimiási ise, tajudes lõppkokkuvõttes oma tegevuse tühisust: „Nüüd, kui ta asjaga ühele poole oli saanud, ei tundnud ta mitte mingisugust uhkust. [---] Ta ei tundnud ei viha ega jälestust. Tema kujutlusvõime töötas jahedalt.” (lk 241)

Kristlikus teoloogias on sajandite jooksul olnud üksmeelel, et „igasugused lepingud kuradiga on sõlmimise hetkest peale kehtetud ega kohusta kedagi millekski”⁹, sest kurat ei pea ühtki lubadust või töotust päriselt siduvaks. Ja „Saatana tangos” on kõik ilma Irimiási kaasabitagi väikestviisi saatana käsilased – kõik petavad ja saavad petta. Üldiselt ei esine selles tegelast, kelle üle või kellega koos jutustaja ei irvi-taks. Selles naerus puudub huumor ja inimsõbralikkus, see on groteskne ja ilma kaastundeta, paljastades ükshaaval külaelanike egoistlikud püüdlused ja vulgaarsuseni lihtsustunud eksistentsi.

Erand on lapsed, kelle suhetes joonistuvad kurjus, võim ja omakasu välja palju selgemalt, kuna neis pole teesklust – ja see pole enam naljakas, vaid kurb. Seda

8 Andrei Ivanov. „Apokalüpsisemeister László Krasznahorkai”, lk 54.

9 Ülo Valk. „Kurat Euroopa usundiloos”, lk 174.

traagilisem on vaimupuudega külatüdruku Estikese kiindumus oma vennasse Sanyisse, mis keset üleüldist osavõtmatust ja reeturlikkust mõjub juba üksnes oma võimalikkuse tõttu mõneti ebamaiselt. Osana manduvast pere- ja keskkonnast on muidugi ka Estike määratud avastama endas idanevad kurja seemned, kui tema allasurutud vabaduse- ja võimuiha saagiks langeb abitu kass (stseen, mille kirjeldamisel Krasznahorkai end tagasi ei hoia). Et lapsed on olemasoleva maailma ohvrid, osaledes – tahes või tahtmata – selle taasloomisel, on levinud kirjanduslik motiiv (võib meenutada näiteks koolipoiste poolt tagakiusatud Iljušat „Vendades Karamazovites”, ema Courage’i sõjaohvriks langenud tüdrukt Katrinit Brechtil, isa armastuse nimel surnud Hedvigit Ibseni „Metspardis” jt). Ühes intervjuus¹⁰ selgitab Krasznahorkai, et põhiosas koosnevadki maailmakirjanduse tippsaavutused üksikutest kõrgelennulistest klišeedest ja mõnest kaua käibel olnud õilsast kujundist – neil on suur külgetõmme ja seega pole ka mõtet püüda end neist vabastada –, oluline on see, mida niisuguse klišeega peale saab hakata. Ja Estikese saatuses avaldub autori käekiri kogu oma kummalisuses ja kujundikülluses.

„Saatana tangos” on kõik väikestviisi saatana käsilased – kõik petavad ja saavad petta.

–, oluline on see, mida niisuguse klišeega peale saab hakata. Ja Estikese saatuses avaldub autori käekiri kogu oma kummalisuses ja kujundikülluses.

Esmalt on see ühe hukutatud hinge anamnees: kuidas kasvab koletis lapsest, kes püüab kramplikult kõigile meele järele olla, kelle päevad mööduvad kroonilises tähelepanupuuduses ja loomuvastases pingeseisundis. Usaldanud kogutud raha ja tuleviku täielikult venna meeleva, usub ta ekslikult, et tema armetu eksistents on viimaks heaks kiidetud. Lootusetult petta saanuna otsustab ta surra, lapendav valge kardin üll, ja viia täide oma eluaegne unistus taevasse inglite juurde minna. Sellega Estikese lugu aga ei lõpe. Justnagu karistuseks või kättemaksuks hakkab tema ingellik kuju küla lähistel kummitama, kinnitades saatuse vingerpussina Irimiási avakõnes pahaaimamatult korrutatud sõnu, nagu oleks ta surnud nende kõigi eest või pärast. Andnud Estikese enesetapule teisepoolse tähenduse, satub Irimiás ühes Petrina ja tüdruku vennaga ka tegelikult pealt nägema tema füüsi-kaseadusi eiravat taevassevõtmist, saateks helisev naer ja vallatu itsitamine – absurdne vaatepilt vaevaliselt taeva poole kerkivast surnukehast, mis üha uuesti alla vajub, ja mille käigus saab korraga selgeks, et nemadki on suletud

mingisse jaburasse saatanlikku maailmakaard, mille lätted ei peitu mitte üksnes neis enestes, vaid asjade olemuses. „See on lõks, Petrina. Ja ikka ja alati, igavesti langeme me sisse. Just siis, kui arvame, et

10 János Szegő. „An interview with László Krasznahorkai” – <https://www.asymptotejournal.com/interview/an-interview-laszlo-krasznahorkai/>.

oleme vabanemas, kohendame tegelikult lihtsalt tabalukke. Õige peenelt on see seatud.” (lk 214)

Kuratlik peensus, mida Irimiás kirjeldab, iseloomustab ka loo tegeliku jutustaja, haige külaarsti määrdunud vihikutesse kogutud tähelepanekuid, mille ta kodust lahkumata, aknast välja vahtides kirja on pannud. Nüristava järjekindlusega jälgib ta iga pisimatki muutust lähikonnas, jäädvustades ümberkaudsete tühikäigul kulgevast elu veel

**Romaani lõpp juhatab tagasi
algusse, maailma, mis oli valmis
juba enne, kui see valmis sai.**

pärast sedagi, kui nad on küla juba maha jätnud. Esmapilgul eraklik veidrik, keerab see tähtsusetute detailide tähenärijalik talletaja romaani niigi keerukale narratiivile veel ühe vindi peale: olles avastanud endas ilmutuse tagajärjel üleloomuliku võimega loojaande, kelle meelevaldas on „määrata enese ümber kulgevate sündmuste struktuuri” (lk 258), jätkab ta neist

kirjutamist *ex nihilo*. Osana maailmast, mille vermija ta on, neeldub ta ka ise selle uroborosliku kompositsiooni lõugade vahele – romaani lõpp juhatab tagasi algusse, maailma, mis oli valmis juba enne, kui see valmis sai.

Karikatuursel moel on sellel doktoril midagi ühist Krasznahorkai endaga, kes on nimetanud kirjanikuks olemist šarlatanluseks ja võrrelnud kirjutamist posimisega¹¹. Nõiaringe meenutavate kompositsioonide meistrina on ta maininud muide sedagi, kuidas üht oma teostest („Sõda ja sõda”) sundis teda kirjutama deemon ... *Maaigiline realism*, mille elemente Krasznahorkai loomingus nähtud on, omandab seejuures iseäraliku kõla – seda võiks võtta sõna-sõnalt, tegelikkusena, mida hoiab koos mingi seletamatu nõidus või kellegi hämar kavatsus.

Eristamata ümbritsevaid inimesi, hääli, lõhnu, repliike ja muid pisisündmusi lausest, mis ta peas parasjagu kerima hakanud, ei salli Krasznahorkai punkte, kunstlikke katkestusi kõnevoolus, tajudes, et on alati „osa mingist tervikust”.¹² „Saatana tango” nagu tema teistegi teoste¹³ meisterlikkus seisneb sisu ja vormi, loo ja jutustuse filigraanses põimituses, mida ei ole võimalik lõpuni lahti harutada ega lahti seletada. Kui selle sidusust lõhuvadki aeg-ajalt signaalid

teispoolsest (arusaamatut päritolu epifaaniad, kosmiline kellahelin, nähtamatud ämblikud), siis nende tunnistajaks olemine ei paku mingeid vastuseid, lahendusi ega väljapääsu, alati on midagi nägemisvälja varjutamas: lakkamatu vihmasadu, kõike kattev härmalõng, umbusk ja sisemised kahtlused ... Romaan nagu reaalsuski jääb lõpuni läbitungimatuks, selle tegelased

11 János Szegő. „An interview with László Krasznahorkai”.

12 Samas.

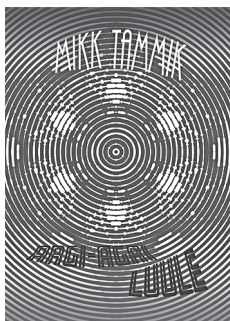
13 Näiteks Krasznahorkai esimesena eesti keeles ilmunud teoses „Viimne hunt” (Loomingu Raamatukogu, nr 18, 2018) on punktidest täielikult loobutud, kogu jutustus koosnebki ühest lausest.

on määratud igavesse teadmatusse, saades aeg-ajalt vihjeid, et ka sealpool teadmatust ei oota neid mitte midagi head, parimal juhul seesama mõttetu ringkäik, ja võimalik, et midagi veel, midagi hullemat: midagi, mis ei ole kunagi iseendaga identne, vaid vastupidi, lausa parasiitlikult muundumis- ja kohanemisvõimeline, ühtaegu tabamatu ja kõikjal olev.

RAAMATUS ON TEKST EHK ÜKS ESOTEERILINE LUULETÕLGENDUSE KATSE

Siim Lill

Mikk Tammik
„Argi-AGRI-luule”
Hea Tegu, 2019

Tunnustatud pedagoog Joosep Susi¹ liigub ringi mööda Tartut ja räägib mõistulugu noormehest, kes läheb äsja mulda sängitatud isa hauale. Isa on kirstu pandud koos uhiuue käekellaga, mis pole veel maha käinud. Poeg surub karvademeis kõrva juba laiali aetud mullale ning kuulatab. „Tere, isa!” ütleb ta esmalt, ja kuuldes kella tiksumist: „Tere, aeg!” Siis tõuseb ta püsti, mõtleb hetke ja hüüatab heledal häälel üle terve surnuaia: „Oo, tehnoloogia!”

See mõistulugu on siinsele arvustusele oluline mitmeti – on algus ja on kohutav lõpp. Aja juurde jõuan hiljem, ent esmalt kirjutan Tehnoloogiast, mis on võimaldanud turule paisata suure hulga toimetamata ja kujundamata luuleraamatuid, mis vanasti levisid käsikirjaliselt ja suguvõsades. Nondest tekstidest pole vaja rääkida, piisab pelgalt mainida Tehnoloogiat, mis ühelt poolt võimaldab pommitada Iraani kultuuriväärtusi ja Ameerika diplomaate ning teisalt anda välja sadakond raamatut, millest ainult üksikud on laiemat levikut väärt.²

Seesuguse masstootmise kontekstis on tore näha, et keegi veel viitsib ise algusest lõpuni luuleraamatuga vaeva näha, teksti kirjutamisest ja selle kujundamisest kuni trükkimise (trükkimine jääb ikkagi masinale) ning levitamiseni välja, nagu Mikk Tammik on seda teinud. Tehnoloogilise progressi lõpetamiseks on pakutud erisuguseid lahendusi, millest üks parimaid on Theodore J. Kaczynski ehk Unabomberi oma. Ei, ma ei mõtle kirjapommide saatmist, mis oli tema hullumeelsuse omapära. Vanglatrellide tagant ta säärase patutegudega enam tegeleda ei saa ning isolatsioonis olemise tulemus on läbilõikavalt terav analüüs meie maailma praegusest kehvapoolsest seisust ja võimalikest toimimisviisidest.³

Heategevuslikus kirjastuses Hea Tegu välja antud Mikk Tammiku luulekogu on

- 1 Vt <https://opleht.ee/2017/08/stagnatsiooni-eest-kooli-pakku/>.
- 2 Vt <https://paljasjalg.ee/tutvustus/>. Vastukaaluks säärasele kirjastamis-parasiitlusele vt Roberto Calasso. „Kirjastaja jälg” – Tartu: Komapäev, 2019. Tlk Heli Saar.
- 3 Kuigi Unabomber on vast enim tuntud 1995. aasta manifesti järgi, mis ilmus autori sõnutsi terviklikul kujul (koos lisatekstidega) alles 2019. aastal, oleks siinkohal sobilik soovitada tema viimast raamatut. Autor on rõhutanud, et see on käsiraamat, mille eesmärk on anda praktilisi juhtnööre, kuidas juhtida meie ühiskond (nimelt on käes René Guénoni ennustatud monoühiskonna aeg, mil nurjatu lääne kombitsad on igale poole sirutunud) kõrvale vältimatu hävingu teelt, millele oleme tehnoloogia kasutamisega paratamatult sattunud. Vt Theodore J. Kaczynski. „Anti-Tech Revolution: Why and How” – Scottsdale, AZ: Fitch & Madison Publishers, 2016.

kohe algusest peale kõitev. Lausa nii kõitev, et autor ise ütleb, et raamat töötab ka lugemata: „Graafika- ja luulekogu, pühendusega palveraamat on selline raamat, kui isegi ei loe ega süvene, siis ta toimib ikkagi, sest need pildikeste read palveldavad. Paned lauale seisma, teed lahti ja siis vaatad raamatut, - ja siis ta juba toimib, - seisab laual pooleldi lahti ja palveldab.”⁴

Kogu on kirjutatud algul otse Androidi nutitelefoni, „mitte pliiatsiga!”⁵ Otse masinasse, ent masin on siin inimese tahte all, õiges kohas. Raamat on palve kogu maailma, inimkonna ja ühiskonna eest – see on toosama hukatusest päästmise püüd, millest juhindub ka Kaczynski. Palve maailma vägevate eest, kellest sõltub ju kõige rohkem. Samuti palve n-ö väikese inimese eest. Tsiteerin veel autorit: „Argine, põllumajandus (kr *agros*), nagu oleks eemal kirikust, nii on kirjutatud, katoliku kirikus on ka ju need laulud, paar tykki, mõeldes neile kes töötavad eemal kaugel kirikust, põldudel ja nii ...”⁶

Ja siis hakkab voogama aeg: „Fratello, sa vaata ... / Muster, krempel, kukkel, spanjel. / Fratello, kas tunned ka tuult paitamas, / lainete vohamist ja metsatuka kohinat?” (lk 19) Kas ei kosta siin vaikselt Indrek Hirv („Pierrot! – mu kurbused on

4 Mikk Tammiku arvustus enda raamatule. Vt <https://www.rahvaraamat.ee/p/argi-agri-luule/1308307/et?isbn=9789949685196#>.

5 Kirjavahetus Mikk Tammikuga, 13. XII 2019.

6 Samas.

ikka alasti. / Kas mäletad: su flöödilt pudenes üks heli...”⁷⁾,
elik Semper-Visnapuu („Kõik mäng ja sport, / kõik crème ja
tort, / ah, tšort!”⁸⁾).

Peaks tõesti Beebilõusta parafraseerides hüüdma:
„Need riimid ei tööta, tšort!” Need ju polegi riimid, heu-
reka!, see on vabavärss, mis voolab Isa käte vahelt ajalikku
maailma. Argielu lohutuseks, mõnuses formaadis, et seda
nagu Loebi antiigiklassikute raamatukogu⁹ taskutes kõik-
jal kaasas kanda.

Just nimelt Isa juurest, sest Tammik kirjutab raamatu
tagakaanel, et „selle raamatu kirjutamisel tiivustasid mind
30 ja 1 müstilist lendavat olendit.” See pole suvaline nume-
roloogiline valik. On teada tõsiasi, et jagamatu Üks, Isa, val-
gub siia ilma lõpmatult pooldudes, moodustades nõnda
vaimloendite hierarhia, mida ta troonib. Suure hierarhia
sees on väiksemad, mis üldist ülesehitust peegeldavad.
Ühel ja paljususel, mikrol ja makrol on samane struktuur.
Mikk Tammiku „1” võib nõnda viidata mõne vaimolendite
sõjasalga isandale, nii nagu see mõnes heas keskaegses

**Need ju polegi riimid, heureka!,
see on vabavärss, mis voolab Isa
käte vahelt ajalikku maailma.**

maagiaraamatus kirja on pandud. Ja talle
alluv 30-pealine sõjasalk kätkeb endas
numbrisümboolikat, millele võib leida
mitu seletusvõtit ristirahva pühakirjast.

Evangelist Matteus kirjutab: „Vaata,
kylvaja läks välja külvama. Ja külvamisel
pudenes osa seemet tee äärde ning lin-
nud tulid ja nokkisid selle. Aga osa kuk-
kus kivisele maale, kus sel polnud palju mulda, ja see tärkas
kohe, sest sel polnud sügavat mulda. Ent päikese tõustes
see närtsis ja kuivas ära, sest sel polnud juurt. Osa seemet
kukkus ohakate sekka ning ohakad sirgusid ja lämmatasid
selle. Aga osa kukkus heasse mulda ning kandis vilja, mõni
sada, mõni kuuskümmend, mõni kolmkümmend seemet. Kel
kõrvad on, kuulgu!” (Mt 13,3-9)

Tammik sekundeerib eeltoodule: „Keegi istutab
seemne. / Keegi kastab ja rohib. / Keegi imetleb.” (lk 26)

Annemarie Schimmel, islami müstika ammendamatu
varasalv, kirjutab Franz Carl Endre raamatu „Mysterium
der Zahl” täiendatud väljaandes: „30 on korra ja õiglusega
seotud number. Vana-Roomas pidi mees
tribuuniks saamiseks olema 30aastane
ning piibelliku traditsiooni järgi alus-
tasid Mooses ja Jeesus jutlustamist just
selles vanuses. [...] Samas reedab Uues
Testamendis Juudas Jeesuse 30 hõbeseekli
eest. Selle tulemusena on mõned ekse-
geedid järeldanud, et iga inimese vää-
rtus, isegi kuninga oma, on 29 dirhemit või

7 Indrek Hirv. „Nukker triolett” –
„Uneraev”. Loomingu Raamatukogu
nr 45, 1987, lk 23.

8 Henrik Visnapuu. „Pierrot” –
„Mu ahastus ja armastus”.
Tallinn: Eesti Raamat, 1993, lk 74.

9 Vt [https://www.hup.harvard.edu/
collection.php?cpk=1031#](https://www.hup.harvard.edu/collection.php?cpk=1031#).

vähem, sest Kristuse „hind” ei olnud tõepoolest rohkemat kui 30 hõbeseeklit.”¹⁰ Nõnda võib järeltada, et Tammik on saanud õiglust taganõudvate vaimolendide eestkõnelejaks, tuli ju ka Jeesus õiglusemõõka tooma. Mõistetavaks saab autori palve segaduses maailma vägevate ja nõrkade eest!

Müstilised lendavad olendid on viimastel aastatel jõuliselt eesti kirjandusluku sisse kirjutatud. Praegu troonib küll Paavo Matsini swedenborgilik androgüün-ingel. Matsini

tekst töötab mitmel tasandil, olles lustaka krimka kõrval ka esoteeriline käsi-raamat, mis lisab Unabomberi käsituselise uue mõõtme, sest õpetab leidma füüsilise maailma muutmise kõrval tahtejõudu ka vaimsusega tegelemiseks, et mitte jääda maiste ahvatluste lükata-tõmmata: „Kui maa peal võis selline hing isegi päris hea

Väikekodanliku mandumise vastu aitab tahe. Löö katki validaator ja välju mugavustsoonist!

välja näha, siis esimesse taevasse sattudes ilmusid kõik seesmisel meeleliigutused palgele ja pilt, mis esimese taeva inglitele avanes, oli tavaliselt kohutav. Seepärast ei vaadanud ingel kunagi maa peal käies, mida inimene teeb oma kehaga, vaid ikka ja ainult seda, mida inimene teeb oma tahtega.”¹¹ Just tahe on see, mis vormib sõnad luuleks, mis paneb ka Tammiku hüüatama: „Vaal. Valgre. Vaas. Vasikas. / Viktor. Vigri. Vatt. Vooluallikas. / Vetikas. Viis. Välispoliitika. Validool. / Veidike. Vann. Vooder. Võpsik. Validaator. / Väikekodanik. Validaator.” (lk 15) Väikekodanliku mandumise vastu aitab tahe. Löö katki validaator ja välju mugavustsoonist!

Kirjanduskriitik Rauno Alliksaar on sedastanud ilukirjandusliku manifesti, milles on muu hulgas hüüatus: „Raamatut peab olema võimalik lugeda suvalisest kohast alustades. Algus-keskpaik-lõpp-mall on iganenud ega kõneta enam tänapäeva lugejat, kes soovib asju teha omal viisil, mitte ettekirjutatud norme järgides. Säärasest vormist loobumine toob paratamatult kaasa üldiste süžeeleiniide kadumise, sest need toimivad üksnes ranges puuris, kuhu kirjandust sajandite jooksul lakkamatult on surutud.”¹² Seesama võiks

kehtida ka luuleraamatu puhul. Luuletus peaks kõnelema eraldiseisvana, igal real ja sõnal peaks olema iseseisev väärtus. „Tagasi sürrealismi juurde!” võiks hüüatada nüüd, kui André Bretoni manifestid on lõpuks Kristjan Haljaku tõlkes loetavad. Tammiku luulekogu ongi nagu eelhoiatust sellele retroliikumisele: „Kutsukalli helenda ja muuda värvi / Kallikutsa sätenda ja vihu malli” (lk 25). Luule on muutumises, maailm on muutumises.

10 Annemarie Schimmel. „The Mystery of Numbers” – New York, Oxford: Oxford University Press, 1993, lk 239–240.

11 Paavo Matsin. „Kongo tango: lugu raskemeelsest inglise” – Viljandi: Lepp ja Nagel, 2019, lk 10.

12 Rauno Alliksaar. „Õpetus ja mõned väikesed näpunäited ühe valminud töö varal ehk Kaheksa sammu värvikaks ja armastatud kirjanikuks saamise teel” – Värske Rõhk, nr 59, 2019, lk 101.

Lõpetuseks, nagu lubatud, tolle alguse mõistujutu noodiga sulanduv lõpp, mil „oo” muutub oikeks: „Teras tervitab valu. / Alumiinium noogutab. / Tross kiristab hambaid. / Kumm venitab manu. / Puit loogu koonutab. / Värv vööpab sambaid. // Inimesed rapuvad.” (lk 39)

Selle lõpuga seostuvad Tammiku kogu psühheedeelsed illustratsioonid. Maailm käib ringiratast ja variseb algstruktuuri tagasi. Ühel raamatu keskel oleval fotol troonib tühjas Pärnu rannas elevandist liumägi, teisel uhuvad merelained üle puhastunud maakera. Hinga, emake, ja lase liikidel jälle paisuda. Lugegem *madame* Blavatskajalt ja Rudolf Steinerilt nende tärkavate liikide, algolevuste kohta – nad on kujutud tahtevormid, mis vaikselt kallerduvad, et liikuda taas vältimatu lõpu poole.

„Keegi ei tea, mida tahab, / fossiilidel elu, igavust tõotab” (lk 10).

UITAJATELE JA MUIDUBOHEEMIDELE, SÜDAMLIKULT

Lembi Anepaio

Mudlum

„Poola poisid”

Strata Books, 2019

Mudlumi värske ja (kirjastuse sõnul) salapärane romaan toob lugeja nõukaaegsesse Varssavisse. Esmalt kohtume peategelase Adamiga keset räpast tuba, mida ehivad võidunud madrats, pesemata nõude virnad ja intensiivne suitsuhais. Mida enam lisandub peategelasele sõpru ja tüdrukuid, seda vängemaks muutub toas suitsuving. Kamp poola poisie lab ja loob, kannatab õilsalt ja vahel veidi vähem õilsalt ning üritab keset sügavat nõukaaega maailma (või vähemalt Poolat) parandada.

„Poola poisid” on sissevaade sellesse, kuidas kujuneb boheem-intellektuaal, kellele materiaalsus ei loe (kuigi keegi võiks ju arveid maksta), kelle jaoks on peresidemed ahistavad (kui ema just süüa ei tee, aga ta ju alati teeb), monogaamne paarisuhe igand (OMA tüdrukut muidugi kellegagi ei jagata) ning kellele lähavad korda üksnes Looming ja Suured Ideed. Teismelistest sõpradest Adamist, Sulistawist, Teofilist, Jerzyst, kes teevad kooliskäimise asemel suitsu ja on õppimiseks liiga andekad, sirguvad aja jooksul Varssavi kunsti- ja kirjanduselu (ning seeläbi ka suurt poliitikat) mõjutavad noored mehed. Nad loovad loomerühmituse ja radikaalse kultuuriajalehe Płaszczce ning üritavad suurtele ideedele truuks jääda. Mõni rühmituseliige annab väikekodanluse tõmbele kiiremini järele, mõni aeglasemalt, mõni ei vannugi alla ja jääb pidama armastatud kaootilise elukorralduse juurde, kus soe vesi ning suitsu- ja söögiraha saamine on igavene mäng vedamise ja mittevedamise vahel.

Mudlum on oma tegelaste kultuurirevolutsiooniliste ambitsioonide suhtes ainult pehmelt irooniline, andes kohe mõista, et need ei teostu. Tema kaastundlikkus nakkab ning ka lugejal on kahju, kui loomingulised kriisid ja päriselu reeglid ei lase maailma loomingu kaudu paremaks muuta ja mitte ükski tegelastest ei pälvi igikestvat kuulsust (ega rikkust või naise).

Autor on väga nauditavalt keskkonna koleduse üles tähendanud. Iga toa rõskus, niiskus ja muidugi suitsulõhn lausa tungib lugejale ninna. Et asi oleks selgemast selgem, on lõhna olemasolu vahel esile toodud lausa trükitähtedega: „Maja iseloomu kasvatas ka see, et kõik tegid pidevalt sees suitsu. MEGA palju suitsu. Tuhat pakki päevas.” (lk 115)

Raamatu lõppedes tekib ka mittesuitsetajal tunne, et peaks suitsetama minema (ja vist ongi sigaretihõng raamatu kaudu juba ka riietel küljes ...). Seega lastele ja rasedatele mitte-soovitav. Aga ka need kirjeldused, mis nii-öelda koledusest välja jäävad, on värvikad – kuidas maaliks Edgar Degas „puitunud juurika sarnaste sääremarjadega primabaleriini” (lk 32) või kujutaks aiandustegelane ette „naadijuurikatega läbi kasvanud teadvust”? (lk 170)

„Klassikalisele” ilukirjandusele kohaselt sisaldab teos võõrkeelseid sõnu ja tsitaate. Mudlum näib eeldavat, et haritud lugeja teab põhilisi märksõnu Poola ajaloost – ja algtasemel prantsuse keelt oskavad ju kõik erudeeritud inimesed. Joonealustele märkustele pole raamatus aega

raisatud. Haritud lugejad kas teavad, teevad näo, et teavad, või otsivad igaks juhuks välja, mida mõni poolakeelne sõna siiski tähendab. Näiteks kultuuriajaleht *Łąszcze* on eesti keeles „mantlid” ning ajaloolised isikud on segamini ilukirjanduslike tegelastega. Esmalt võib tekkida pettumus, et lool puudub ajalooline taust, kuigi pealkiri ja sisu justkui meelitab seda eeldama. Aga pole ju autor kuskil öelnud, et see oleks ajalooline romaan ... Ei olegi tähtis, kas Adam ja Mantlid päriselt eksisteerisid või mitte, vaid tähtis on, kuidas

toimus (toimub?) üldine dünaamika ühes loominguilises (vasakpoolses) noorte pundis.

Teos annab põhjuse koos raamatukangelastega elu tõsisjade üle mõtiskleda. Ühelt poolt torgivad tegelaste käredad ja mugandumist eitavad ideed: „Nii ütles Adam Teofilile otseti välja, et perekond kui selline on tema meelest niihästi järelestataväärne kui ka mõttetu ning alandab inimväärikust” (lk 150). Teisalt küsib Mudlum jutustajapositsioonilt rõõsa rahuga, nii muuseas, „miks inimesed tegelikult koos elavad ja ühist voodit jagavad, kui suurim rõõm on see, kui teise higest keret enam kõrval ei lama” (lk 37). Ja vastab sellele kohe järgmises lauses: „[N]ii lihtsalt on ja pole meie asi selle üle pead murda.” Samuti mõtisklevad autor ja tema tegelased nooruse, loomingu ja loomise, suurte ideede ja suhete luhtumise ning lastesaamise üle.

Nimelt kuuluvad poola poiste kõrvale ka poola tüdrukud ja naised. Naiskõrvaltegelasi leidub raamatus omajagu, iga meestegelase kohta mitu. Nad jagunevad naisteks ja tüdrukuteks, viimaseid on hulga rohkem. Osa neist on nimega, osa nimetud või korra vaevu markeeritud. Naised on tihti nii vanad ja koledad, et kõlbavad ainult söögitegemiseks ja pesupesemiseks. Tähtsamatel ajalehe väljaandmisega

„Poola poisid” on sissevaade sellesse, kuidas kujuneb boheem-intellektuaal, kellele materiaalsus ei loe, kelle jaoks on peresidemed ahistavad, monogaamne paarisuhe igand ning kellele lähevad korda üksnes Looming ja Suured Ideed.

seotud tüdrukutel-kaastöötajatel on aga nimed ja nemad kaunistavad pidusid ka intellektuaalselt, neil on meestege-lastest lausa erinevaid mõtteid.

Noore naisterahvana on pereloomisega seotud teema-dest kummastav lugeda. Need teemad on kängitsetud pea-tükki „Kuidas saadakse lapsi”, kuid tegelikult jooksevad need läbi terve raamatu. Vabameelne armastus ja suguelu ilma rasestumisvastaste vahenditeta on naistele teadagi tülilikam kui meestele. Kuna abort oli tollal ainus viis lapsi mitte sünnitada ning kättesaadav üksnes vaimust vaeva-tutele (ja neilegi tundus see mõeldamatu), näeb raamatu tegevuse käigus ilmavalgust mitu uut ilmakodanikku. Iga kord on mehed raseduse üle üllatunud ega oska midagi ette võtta. Iga kord saavad tüdrukud (enamasti on nad ka nime saanud) hakkama ja sünnitavad – nii muuseas, vasakule ja paremale, abielu sisse ja välja, just nõnda nagu meestel juh-tus. Mis seal ikka, meestel oli vaja suitsetada ja viina juua ja loomingut teha ja maailma muuta (või mitte muuta). Lugu

Ei olegi tähtis, kas Adam ja Mantlid päriselt eksisteerisid või mitte, vaid tähtis on, kuidas toimus üldine dünaamika ühes loomingulises noorte pundis.

areneb aga hoogsalt edasi ning Mudlum ei jäta aega haletsuseks, kogu kirjelda-tav olmeline viletsus on muhe. Teisalt on kogu päriseluvalu siiski hoolimata elu-jaatavast hoiakust tajutav. Näiteks minul resoneerus teema eelmise aasta tuge-vaima essee-elamusega, Kärt Hellerma juunikuises Loomingus ilmunud mõtisk-lusega „Minu põlvkonna naised”¹, kuidas naised – nätaki – hakkama said. Kui kit-saste oludega tuleb rinda pista, pole asi detailides, vaid tahtejõus ja kohusetun-des.

Nagu elus, nõnda ka raamatus – kõik tulid kuidagi toime.

Raamat käsib tõmmata mõttelisi paralleele teiste, päriselt eksisteerinud ja eksisteerivate rühmituste ning ajalehtede ja ajakirjadega. Mihkel Kunnus põrutab ERRi kultuuriportaalis ilmunud arvustuses² otse ja talle omaselt pikalt teist auto-rit tsiteerides, et teoses kujutatakse ZA/UMi hingeelu, kuid temal oli selle rühmituse liikmete eraelu detaile ära tun-des raske teost lugeda ning ta loodab, et äkki on seda ker-gem lugeda kellelgi, kes on õndsas teadmatuses juhtunud asjust. Oma arvustusega pakungi vastukaaluks ühe „vähem-informeeritud” inimese siira arutluse. Sest paralleele saab tõmmata peale ZA/UMi veel teistegagi. Igal lugejal – vanu-

sest tulenevate teadmiste ja mäletamise piires – kas mõne omamaise nõukaaja lõpus tegutsenud luuletajate pundi või alles hiljuti suure põmmu ja kaasaelajate imestuse saatel tegutsemise lõpetanud alternatiivkultuuriklubi Üheteistkümnega.

1 Kärt Hellerma. „Minu põlvkonna nai-sed” – Looming nr 6, 2018, lk 821.

2 Mihkel Kunnus. „Mudlumi poisid” – <https://kultuur.err.ee/1009471/arvustus-mudlumi-poisid>.

Muidugi-muidugi – ma ei salga, et ka mulle tuli raamatut lugedes meelde, kuidas Anu Saagim käis Sirbi-skandaali otse-ettes leheputkast Sirpi nõutamas. Võib loota, et keegi kirju elukäiguga inimene end raamatus ära tunneb ja avalikult solvuma asub, et veelgi lõbusam oleks.

Kui näpuganäitamine, et kes kellega ja kuidas, korra sennapaika jätta ning mõelda „tulevastele põlvedele ja teistele väheminformeeritud” inimestele, siis kes võiksid raamatut lugeda? Vanemad ja nooremad

Mudlum ei jäta aega haletsuseks, kogu kirjeldatav oluline viletsus on muhe.

boheemid ja loomeinimesed. Esimesed, et meenutada olnud, ja teised, nägemaks, et teistelgi on olnud sarnaseid muresid maailma paremaks muutmisel ja noor olemisel. Kui just ei ole käsil väga värske koosseisuline lahkuminek aadete baasil, mõjub Mudlum toetavalt ja aitab ka kunsti

mõtestamise probleemide puhul. Nagu öeldud leheküljel 293: tuleb aga pihta hakata, küll see kontseptsioon ka lõpuks järele tuleb.

ARISTOKRAATLIKU RAAMATUINIMESE VÕIMATU MISSIOON?

Rauno Alliksaar

Roberto Calasso

„Kirjastaja jälg”

Itaalia keelest tõlkinud Heli Saar

Komapäev, 2019

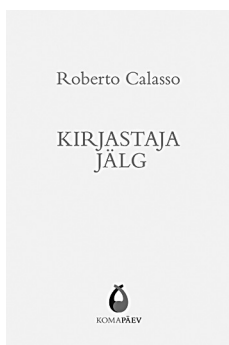
Eestis ilmub kõikvõimalikke raamatuid. Suurem osa neist on loodud loomulikult lugejale. Lugeja on keegi, kes kohtleb raamatut kõige laiemas mõttes allikana, millest ammutada – olgu infot või meelelahutust – ning ammutatut *teadmiseks võtta*. (Üldistav) näide: lõpmatu arv juturaamatuid, häid ja halbu, kodu- ja välismaiseid.

Muist ilmuvatest raamatutest on avaldatud, pidades silmas ka kirjutajaid, kes lugedes käituvad küll lugejatena, aga selle erinevusega, et nemad tarvitavad hangitud informatsiooni hiljem uute raamatute *loomiseks*. (Labane) näide: raamatud, mille põhiteema on kirjutamine; žanripiirid on seejuures ebaolulised.

Väiksem hulk raamatuid näib ilmuvat ennekõike kriitikute jaoks, kes töötavad raamatus sisalduva läbi ning ütlevad selle kohta midagi, mis aga tihtipäälle laiemat publikut ei puuduta. Harv ei ole seegi, et kriitikute tähelepanu pälviv raamat ei jõua kunagi massideni. (Veidi küüniline) näide: kõikvõimalikud kodumaised esseekogumikud, iseäranis sääraseid, mis koosnevad juba varem ilmunud tekstidest.

Loomulikult leidub raamatuturul ka teoseid, mis ilmuvad autori jaoks, mõnel puhul *vastupandamatust eneseteostusvajadusest*, aga sagedamini *puhtakujulisest edevusest*. (Siililegi selge) näide: tuntud luuleraamatusari, mille nime sündsuse huvides pigem nimetamata jätaksin.

Vähe näib aga olevat raamatuid, mis ilmuksid kirjastajatele. Kui otsida ESTERi kataloogist alates 2009. aastast ilmunud eestikeelseid teavikuid, mis vastaksid märksõnale „kirjastamine” (05.01.2020 seisuga kokku 29), siis leiab küll mitmesuguseid akadeemilisi töid, näitusekatalooge, sõnastikke ja konverentsikogumikke, ent raamatuid napib ning suurem osa neistki puudutab kirjastamist üksnes mööda-minnes või 20. sajandi ajaloo kontekstis. Märksõnade „kirjastajad” ja „kirjastused” puhul pole lugu parem. Jättes kõrvale kirjastamisega tegelenud inimeste mälestusraamatud, jääb peale arvustatava teose alles ainult kaks raamatut: Aile Möldre „Eesti raamatu 100 aastat” (2018) ja Gabriel Zaidi „Liiga palju raamatuid” (2011). Kuna Möldre teos tegeleb

ennekõike kirjastamise ajaloo ja laiemalt eestikeelse raamatuga, võib järeldada, et kirjastamist teoreetiliselt käsitlevaid raamatuid ongi viimase kümne aasta jooksul Eestis ilmunud täpselt kaks. Mõistagi ei saa valdkonna ajalugu tundmata sellest teoreetiliselt rääkida ning sestap on ka märkimisväärne osa Calasso raamatust pühendatud nii suurte kirjastajate (Einaudi, Foà, Straus, Suhrkamp, Dimitrijević) kui ka tema enda kirjastuse Adelphi tegevusele.

Ajalooline tagasivaade ei ole selles raamatus põhikohal, olgu see autori taotlus või mitte. Kõige teravama küsimusena kerkib „Kirjastaja jäljes” esile kirjastamise n-ö Suur Probleem: miks üldse raamatuid avaldada ja kui, siis kuidas? On selge, ning seda nendib Calassogi, et kirjastamine on kindel viis, kuidas korralikult varandust kulutada; rikkaks saavad sellega vähesed ja sedagi üksnes siis, kui „häid raamatuid katavad tihedalt muud ja hoopis teistsuguse kvaliteediga tooted” (lk 75).

Võib tõesti öelda, et kirjastatakse kahel põhjusel: esimene ja vähem oluline on missiooni järgimine, teine ja tähtsam aga raha teenimine. Loomulikult ei välista üks teist, ent on tõsi, et märkimisväärse osa majandustegevuse (sh kirjastamise) eesmärk on praegusel ajal vaid kasumi, mitte kultuuriväärtuste teenimine. Kui lähtuda ainult missioonitundest, võib raha üsna kiiresti otsa saada, ent kui kutsumuseta kirjastajaid ei oleks, mida siis nõudlikum lugeja loeks? Paraku kvalifitseerub suures osas maailmas nišitooteks nii kõrgkirjandus kui ka esseistika või muu stereotüüpselt „keeruline” kirjavara.

Kõige teravama küsimusena kerkib „Kirjastaja jäljes” esile kirjastamise n-ö Suur Probleem: miks üldse raamatuid avaldada ja kui, siis kuidas?

Seega avaldab missioonitundega kirjastaja teoseid enne kõike lugejat silmas pidades, sest tema enda jaoks võib see ettevõtmine olla paras rist ja viletsus. Muidugi leidub ka erandeid, iseäranis nende kirjastajate hulgas, kes on nišis tegutsedes veel omaette niši uuristanud ja toimetavad sääli (vähemasti näiliselt, aga igatahes loodetavasti) rahuliku meelega. Eestis on selle haruldasest haruldasema liigi esindaja Hendrik Lindepuu, kelle tegevust võiks pidada lausa perversselt spetsiifiliseks: tõlkida ja kirjastada poola kirjandust eesti keeles. Ometi on ta seda tehes saanud mitte ainult lugejaskonna, vaid suisa institutsioonide positiivse tähelepanu osaliseks.

Valdav osa kirjastusi siiski säärasest missioonitundest ja altruismist ei lähtu ning toimivad äriprojektidena. Seega – mis nüüd hoopistükis selgub – pole kirjastatavad raamatud välja antud mitte sugugi lugeja hüvanguks, vaid ikkagi kirjastaja enda jaoks. Loomulikult annavad suuremad Eesti

kirjastused välja ka seda, mida abstraktselt väärtkirjanduseks nimetatakse, ent ei maksa salata, et lõviosa „töödangust” moodustavad siiski majandusliku kasu eesmärgil kirjastatud trükised. Calasso paneb säärast suhtumist müüdi pahaks, olles veendunud, et kirjastamine on omaette kunst ning et tõelist kunsti ei tohiks raha võimule allutada.

Kirjastuse Tänapäev päätoimetaja Tauno Vahter oponeerib „Kirjastaja jälge” arvustades sellele hoiakule ja väi-

dab, et Calasso öeldu peab paika ainult väga suure turuga riikides, aga kindlasti mitte Eestis, kus kirjastaja peab niikuinii minema kompromissile ning aeg-ajalt andma välja ka „„Mein Kampf” ja „seitset p***e kaudu hammaste parandamise käsiraamatut”. Liiasi olla loodusraviteos plaanis kirjastada ka mainekal Saksa kirjastusel Suhrkamp, sest *the times, they are a-changin*’.¹ See võib olla tarvilik enne-

kõike juhtudel, kus a) taotletakse kasumit, st suuremat rahalist sissetulekut kui kirjastamisega seotud kulude kandmine (siia hulka saab arvata kõik kulud honoraridest reklaamini); b) soovitakse kirjastada väga suurel hulgal ja väga suure tiraažiga, võttes seeläbi riski, et väikesel turul jääb märkimisväärne hulk tiraažist müümata ning teeb kokkuvõttes kirjastamise kahjumlikuks ettevõtmiseks; või vähem tõenäoliselt c) alahinnatakse rängalt ostjaskonda ja eeldatakse, et tõsisemaid teoseid „niikuinii keegi ju ei osta”. Vahteriga võib nõus olla erakapitalil põhineva kirjastamise asjus – Eestis ei ole tema sõnul ellu jäänud ükski riikliku toetuseta kirjastus, mis oleks avaldanud üksnes väga häid ja väärtuslikke raamatuid. Selle jaoks on Eesti turg tõesti liiga väike ning raamatu hind tõuseb sel juhul uskumatusse kõrgusse.

Aga ometigi – kui palju ilmub meil praegugi aastas tõelisi väärtteoseid, mille väljaandmist ei oleks toetanud Eesti Kultuurkapital, välisfond või kultuurimetseenlusega tegelev institutsioon? Pole ebatavaline, et kulka annab raha nii teose honoreerimiseks kui ka kirjastamiseks. Paratamatult peab nentima, et kirjastamine saab ja võib ka natside elulugusid välja andmata olla tasuv tegevus. Suurt rikkust sellega tõenäoliselt ei kogu, aga kui lähtuda Calassost, kelle jaoks on kirjastamine omaette kirjandusžanr, mida iseloomustab „võime anda vorm hulgale raamatutele nii, nagu need oleksid ühe ja sama raamatu peatükid, hoolitsedes seejuures – kirglikult ja kinnisideeliselt – iga üksiku köite välimuse eest” (lk 81), võib siiski tõdeda, et saab ka „Mein Kampfita”, lihtsalt raske on. Ent vaadates ohtrate

Kui palju ilmub meil praegugi aastas tõelisi väärtteoseid, mille väljaandmist ei oleks toetanud Eesti Kultuurkapital, välisfond või kultuurimetseenlusega tegelev institutsioon?

1 Tauno Vahter. „Heade kavatsustega kirjastaja testament” – Määrileht, nr 92, 2020, lk 36.

Eestiski tegutsevate väikekirjastuste hulka, ei saa see ometi võimatu olla. Missioonitundega ühemehekirjastuse pidaja paneb raamatu kirjastamiseks hakkama ka mujal teenitud vara, suurbüroo jälgib aga äriplaani ega näe (majanduslikus mõttes) suurejoonelisema tegevuse puhul muud varianti, kui kohati täielikku jampsi välja anda. Küsimus pole mitte selles, kas miski on võimalik, vaid kas millegi nimel ollakse valmis vaeva nägema, ja kui, siis mille. Ezra Poundi „45. cantot” tsiteerides võiks öelda, et liigkasuvõtmine teeb pintslijoone tõmbiks² ning sestap ei leia ka suurbüroo kirjastuste kataloogides erilisi säaduspärasid ega märkimisväärsed tunnusojooni, mille järgi võiks väljaandja ära tunda.

Kirjastuste eripärade või *kuvandi*, nagu Calasso seda ise nimetab, kadumine on kommertsialiseerumise kõrval autori arvates teine suur probleem. Loomulikult on see esimesega tugevasti seotud, sest kirjastuste eripärade nivelleerumisega kaasnevad ka turunõuded ning järjest süvenev brändistumine. Iseäranis masendav on olukord USAs, kus kirjastus ongi raamatus visuaalselt pääaegu märkamatuks muutunud. Eestis veel nii hull ei ole, erandiks ehk kirjastusteüleised raamatusarjad (mõistetakse) ning mõnel puhul ka väga uhkes kujunduses välja antud trükised. Aga mis sääl salata, eks Ameerika Ühendriigid ja Euroopa käivadki eri jalga – üht juhib raha diktaat, teist õnneks veel miski muu.

Kahtlemata on Roberto Calasso tõeline aristokraat, tema maailma ei mahu kõik see, millest siiani juttu olnud, või kui mahub, siis üksnes probleemina, mida tuleb vältida, ennetada, lahendada. Lahendused on tal loomulikult lihtsad: tuleb eirata turu ja digimaailma survet ning kirjastada niimoodi, „et kirjastaja naudiks nende raamatute lugemist, mida ta välja annab” (lk 90). Tõenäoliselt on ainult üksikuid kirjastajaid, kes suudavad puhta südamega öelda, et nemad tõepoolest nõnda on toiminud – aga see on ka tõeliselt üllas eesmärk, mille poole pürgida. Calasso on mõtteihte, kohati ehk liialtki, ent kui ta pärast pikka eellugu lõpuks torakab, kipub ta märki tabama. Kirjastajatele võiks siin leiduda mõningat mõtteainet ning just seetõttu ongi „Kirjastaja jälg” üks vähestest meil ilmunud raamatuist, mis on mõeldud tõeliselt *kirjastajale*, mitte kirjandusäri tegelejale. Raamatu pealkirjas olevat kujundit kasutades võiks alustada sellest, et mõtiskleda, milline jälg endast maha jätta tahetakse.

2 „with usura the line grows thick /
with usura is no clear demarcation.”
Pound osutab luuletusega asjaolule, et
kiiresti ja raha nimel maalitud kunsti-
teosed ei ole detailitäpsed ega -puhtad.
(„The Cantos of Ezra Pound” – London:
Faber & Faber, 1975, lk 229.)

RAAMATU- SOOVITUSED

Dubravka Ugrešić, „The Museum of Unconditional Surrender”
(horvaadi keelest inglise keelde tõlkinud Celia Hawkesworth)
New Directions Books, 1998

Kirjanik pageb sõja ajal Jugoslaaviast ning satub eksii, milleks on nii asukoht Berliinis kui ka tema meeleseisund. Ta tunneb end kui muuseumieksponaat, pärit ajast ja kohast, mida enam ei eksisteeri. Ent romaan ei kisu sentimentaalseks ega pole ka väga lineaarne – pigem on see jalutuskäik ühelt mõttelt teisele ja püüd tajuda pea kohal rippuvat tähendust. Ugrešić ise pagendati varastel üheksakümnendatel koos nelja teise nõiaks ristitud naiskirjanikuga Horvaatiast natsionalismivastase hoiaku tõttu. Kõik Ugrešići raamatud tegelevad sarnase tunde või teemaga: eksii ja mälestusteks killustunud kodumaa, aga ka kirjaniku elu tröötid, seehulgas leiab tema teostest idaeuroopluse mõtestamist ja ka midagi nõiduslikku.

Olga Tokarczuk, „Aja oma atra läbi koolnute kontide”
(tlk Hendrik Lindepuu)

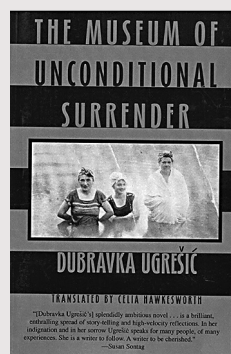
Hendrik Lindepuu kirjastus, 2020

Tänavu Nobeli kirjandusauhinnaga pärjatud Olga Tokarczuki romaan ilmus hiljuti Hendrik Lindepuu tõlkes eesti keeles! Peategelane on kuskil Poola perifeerias elav vana naine, kelle ümber hakkavad inimesed miskipärast surema, kusjuures laipu vaadates tundub, et mõrvu sepitsevad kohalikud metsloomad. Et surevad jahimehed, kahtlustab peategelane loomade kätemaksu. Tokarczuki romaani võib käsitleda *non-human*-teooriate kontekstis, milles inimesed ei ole enam maailma kese, sest ka teised olendid võivad olla subjektid, mitte ainult objektid. Seepärast hindab peategelane ka William Blake'i luulet, kellelt on laenatud romaani pealkiri. Seejuures on see ka kriminaalromaan, sest mõrvar(id) tuleb ju üles leida!

Donna Haraway, „A Cyborg Manifesto”
The Socialist Review, nr 80, 1985

Feministlik teoreetik Donna Haraway on üks neist autoreist, kelle ideestik sirutub inimesekesksusest väljapoole. „A Cyborg Manifesto” kõhkleb ta inimese, looma ja masina vaheliste kategooriapiiride paikapidavuses. See seab omakorda küsimuse alla loomuliku ja kunstliku, mõistuse ja keha, iseareneva ja disainitu vastanduse. Edasi jõuab ta muidugi läänekeskse patriarhaadi kriitikani. Haraway soovib teisteski tekstides sõltumatu individualismi asemel mõelda ümbritsevast sotsiaalsest struktuurist kui sugulusvõrgustikust ning tunnustada koostööd mitteinimestest olenditega. Kuulsin Tartu peal, et küborgi manifest ilmuvat ka eesti keeles!

Piret Karro

AUTORID

Abramova (27):

„Meeldib vaadata, kuidas puud kasvavad, ja tüüned kärsad.”

Rauno Alliksaar (27):

„Elu mõttetus – see on ainus inimesele kättesaadav kaheldamatu teadmine.” – Lev Tolstoi, „Pihtimus”.

Lembi Anepaio (29):

„Soojal ajal tõestan, et täiskasvanud käivad ka kiikumas, ja külmal ajal püüan depolitiseerida kaabusid.”

Benediktas Januševičius (47)

on leedu luuletaja, tõlkija ja toimetaja. Januševičius on avaldanud üheksa luulekogu ja esinenud näitustel visuaalsete luuletustega. Ta on koostanud antoloogiaid, korraldab kirjandusüritusi ja talletab leedu kirjanduselu veebilehel tekstai-tv.lt.

Lauris Grins (27)

elab Tallinnas ja töötab tõlkijana.

Edgar Juhkov (30):

„Istun kodus – joonistan, kuulan trummi ja bassi ning jälgin, kuidas mu uus vesipalm kasvab.”

Elisabeth Kaukonen (24):

„Pilk pilvedel, nina nuhutamas ümbritsevat, samm suur ja vahel sassis, käed taskus.”

Joanna Liivak (29):

„Igapäevast tööd arst-residendina püüan tasakaalustada muude tegevustega, nt kirjutamisega.”

Kaisa Kuslapuu (25):

„Mälu ja nägemine lähevad järjest halvemaks.”

Riste Lehari (30):

„Kolisin Tartust ära, sest see jäi väikseks. Praegu aga on pesa hoopiski Türil ja olen õnnelik.”

Siim Lill (32)

on ekspert.

Janika Läänemets (29)

elab kuhtuvas külas keset hõre- nevat metsa ja üritab kasvavat tühjust sõnadega täita.

Emma Lotta Lõhmus (16),
vt lühiintervjuud lk 87.

Eva Mustonen (33)

on vabakutseline kunstnik, kes kirjutab, koob ja meisterdab suhteliselt võrdsetes kogustes. Sompus mõtete küüsis olles vedeleb niisama ja unistab akende pesemisest ja idude idandamisest. Netflixitab. Üldiselt otsib loomingus heatahtlikku absurdi, mis heleda häälega naerma paneb.

Triin Paja (29)

elab väikeses külas kassiga, kelle nimi on Kafka. Mõnikord näeb ta heinapallidel hüppavaid rebaseid. Mõnikord istub ta terve päeva akna veerel ning vaatab taevast ja lindusid.

Agne Pilvisto (29)

otsib ja unistab.

Marylīs Teinfeldt (26):

„Proovin mäletada rohkem ja muretseda vähem.”

Toni Tombak (28):

„Mida vanemaks saan, seda rohkem vajan miskipärast metsi ja vanu hooneid, mille pragudes end välja puhata.”

Marta Vaarik (33):

„minu sees on halvad mõtted ja surmasoov. minu sees on sitt, veri, tatt ja muud kehavedelikud, millest rääkida pole ilus. on elumuutvad situatsioonid. võin põgeneda, end kellessegi teise peita, aga lõpuks pean selle kogemusega ise maha istuma ja teda uurima. ma eeldan elult mingit romantismi ajal tekkinud illusiooni, mind päästetakse ja kõigel on *happy end*. see ootus on liiga raske. ma tean, et ärkan ühel hommikul üles ja juhtub jälle midagi erakordselt lahedat. siis puhkan. keha ilma patuta on igav. keha ilma eluta on igav.”

Tiina Veikat (31),
vt lühiintervjuud lk 29.

Indré Valantinaitė (35)

debüteeris luulekoguga „Kaladest ja liiliatest” (2006), mis pälvis Leedu Kirjanike Liidu debüüdi-preemia. Ta on avaldanud veel kolm luulekogu, värskeim neist „Riietatud päikesesse” (2020). Valantinaitė tegeleb ka laulmisega ning töötab ajakirjaniku ja teleprodutsendina.

Iiris Viirpalu (27):

„Kirjutamine on korraga mälu-kaotus ja meeldetuletus.”

Joonas Väli (16)

teeb siinses numbris trükidebüüdi. Vabal ajal naudib ujumist, Bukowskit ja muud.

VÄRSKE RÕHU AUHINNAD

2019. AASTAL AVALDATUD KAASTÖÖDE EEST

Liisa Mudist

luule (nr 61)

Liisa Mudisti luule on üles ehitatud kõla ja tähenduse pingestatusele, ühest tähest või häälikust võib kasvada välja teine, *O*-st saab ring, ringist pudrukauss, silmustest silmad. Mudisti debüütvalik on julge ja mänguline, sõnad kasvavad kokku ja lähevad lahku, tekstides kohtuvad vanaema ja Sylvia Plath. Luuletused on otsingulised, aga ometi tunnetuslikult terviklikud.

Peedu Saar

romaanikatkend „Mailastest” (nr 58)

Esimesed kolm peatükki Saare romaanist „Mailased” juhatavad lugeja noore mehe maailma, kus aastalõpu jahe meeleolu toob kaasa mälestusi, mis otsekui valguvad peale, kleepuvad külge, tulevad tagasi nagu tüütu kärbes. Peedu Saarel on kindlakäeline väljenduslaad, mis haarab oma mõtiskluste ja voogavusega.

Hele-Mai Viiksaar

arvustus „Piim ja importmesi” (nr 58)

Hele-Mai Viiksaar vaatleb kriitilise pilguga Rupi Kauri instaluule fenomeni, puudutades nii autori poeetikat ja stilistikat kui ka tekstide sisemisi vastuolusid. See on terane arvustus, mis on korraga arutlev ja analüüsiv.

Mikk Grins

läti luule tõlked (nr 59)

Läti on lähedal ja ometi kaugel. Mikk Grins koostas ja tõlkis luulevaliku kolmelt noorelt läti luuletajalt (Katrīna Rudzīte, Artis Ostups ja Justīne Janpauļe). Tõlked on nõtked ja läbitunnetatud ning sööstavad „läbi nähtamatu vaheruumi, läbi madalrõhuala / ebaühtlase hingamise voolu, mille ristumistes / kõigub süda”.

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Kriitikatoimetaja: Hanna Linda Korp

Luuletoimetaja: Maarja Helena Meriste

Keeletoimetaja: Lydia Raadik

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule: maarjahelena.meriste@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee

Tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Edgar Juhkov

Fotod Marta Vaarik

Fotod lk 34–36 Eva Mustonen

Fotod lk 44–51 Kaisa Kuslapuu

Tel 5349 6146

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Johanna Ross, Joosep Susi, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk: Tallinna Raamatutrükikoda

Värske Rõhk nr 64 (2/2020)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

- 1 Elisabeth Kaukonen
- 7 Maryliis Teinfeldt
- 13 Janika Läänemets
- 19 Tiina Veikat
- 30 Toni Tombak
- 34 Eva Mustonen
- 38 Abramova
- 44 Päevik: Kaisa Kuslapuu
- 53 Indrė Valantinaitė
- 60 Benediktas Januševičius
- 64 Intervjuu Peedu Saarega
- 75 Joanna Liivak
- 79 Riste Lehari
- 83 Emma Lotta Lõhmus
- 89 Joonas Väli
- 93 Iiris Viirpalu
- 98 Marta Vaarik
- 105 Agne Pilvisto László Krasznahorkaist
- 112 Siim Lill Mikk Tammikust
- 117 Lembi Anepaio Mudlumist
- 121 Rauno Alliksaar Roberto Calassost
- 125 Raamatusoovitused
- 126 Autorid
- 128 Värske Rõhu auhinnad

Hind 2.90 eurot

9 771736 295428